



TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI  
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

ON İKİNCİ KALKINMA PLANI  
2024 - 2028

TURİZM

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2023



**T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI  
STRATEĞI VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI**

**ON İKİNCİ KALKINMA PLANI  
(2024-2028)**

**TURİZM**

**ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU**

**ANKARA 2023**

ISBN 978-625-8356-17-5

Bu yayının tüm hakları Strateji ve Bütçe Başkanlığına aittir.  
Kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

## İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ .....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iii
KISALTMALAR .....	iv
KATILIMCI LİSTESİ.....	v
YÖNETİCİ ÖZETİ .....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. MEVCUT DURUM ANALİZİ .....	3
2.1. Dünyada Genel Durum.....	3
2.1.1. Dünyadaki Gelişme Eğilimleri.....	9
2.1.2. Uluslararası Standartlar .....	14
2.1.2.1. Yeşil Anahtar .....	14
2.1.2.2. Mavi Bayrak .....	14
2.1.2.3. Sakin Şehir (Cittaslow).....	15
2.1.2.4. Uluslararası Standartlar Teşkilatı Turizm ve İlgili Hizmetler .....	16
2.1.2.5. Yaratıcı Şehirler Ağı.....	16
2.1.2.6. Turizmde Global Etik İlkeler.....	16
2.1.2.7. Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) Sertifikası .....	17
2.1.3. Ülkelerin Turizme Yönelik İyi Uygulama Örnekleri.....	17
2.1.3.1. Birleşik Krallık .....	17
2.1.3.2. Fransa.....	18
2.1.3.3. İspanya.....	19
2.1.3.4. İsviçre.....	20
2.1.3.5. Norveç.....	21
2.1.4. Uluslararası Kuruluşların Eğilimlere Yönelik Programları.....	21
2.1.4.1. Avrupa Birliği Turizminin Dijital Dönüşümü .....	22
2.1.4.2. Avrupa Girişimciler Ağı: Turizm ve Kültürel Miras.....	22
2.1.4.3. UNWTO Turizm ve Sürdürülebilirlik Eylemleri.....	23
2.1.4.4. AB Toparlanma ve Dayanıklılık Aracı (RRF).....	25
2.2. Türkiye’de Genel Durum.....	26
2.2.1. Kapsam ve İlgili Mevzuat .....	30

2.2.2.	On Birinci Kalkınma Planı Döneminin Değerlendirilmesi .....	31
2.2.3.	Turizm Sektöründe Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar .....	42
2.2.3.1.	Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar .....	42
2.2.3.2.	İnsan Kaynaklarıyla İlgili Sorunlar .....	43
2.2.3.3.	Altyapıdan Kaynaklanan Sorunlar .....	44
2.2.3.4.	Diğer Sorunlar .....	44
2.2.4.	Türkiye Turizminin GZFT Analizi .....	44
2.3.	İlişkili Temel Alanlardaki Gelişmelerin Rapor Konusu Alana Yansıması .....	50
3.	PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ .....	55
3.1.	Uzun Vadeli Hedefler .....	56
3.2.	On İkinci Kalkınma Planı Hedefleri .....	57
3.3.	Hedeflere Dönük Temel Amaç ve Politikalar .....	57
3.3.1.	Turizm Sektörünün Gelişimine Yönelik Önemli Projeler .....	86
3.4.	Plan Hedef, Amaç ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişkisi ve Uyumuna .....	88
3.4.1.	Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek İçin Yapılması Önerilen Araştırmalar .....	89
4.	SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME .....	90
	KAYNAKÇA .....	93

## **TABLolar LİSTESİ**

Tablo 1. 2019-2023 Yılları Arası Türkiye Turizm Geliri, Ziyaretçi Sayısı, Kişi Başı Ortalama Harcama ve Gecelik Ortalama Harcama .....	28
Tablo 2. 2023 Yılı Eylül Ayı İtibarıyla Konaklama Tesisleri, Oda ve Yatak Sayıları .....	30
Tablo 3. 2012-2022 Dönemi Revize Turizm Gelirleri .....	34
Tablo 4. Türkiye Turizmi Uzun Vadeli Ziyaretçi Sayısı ve Turizm Geliri Hedefleri .....	55

## **ŞEKİLLER LİSTESİ**

Şekil 1. 2019-2022 Dünyada Turizmin GSYH'ye Katkısı .....	4
Şekil 2. 2019-2022 Dünyada Turizmin İstihdama Katkısı.....	5
Şekil 3. Bölgesel Bazda 2019 Yılına Kıyasla 2020-2023 Yılları Uluslararası Turist Varışlarında Değişim .....	6
Şekil 4. 2022 Yılı Uluslararası Turist Varışlarına Göre İlk 6 Ülke Sıralaması.....	7
Şekil 5. 2022 Yılı Uluslararası Turizm Gelirlerine Göre İlk 6 Ülkenin Sıralanışı.....	8
Şekil 6. 2018-2022 Ülkelere Göre Kişi Başı Ortalama Harcama Karşılaştırması .....	9
Şekil 7. Türkiye'de Son 5 Yılın Mavi Bayrak Sayıları .....	15
Şekil 8. UNWTO Turizmde Sürdürülebilirlik Eylemleri.....	24
Şekil 9. 2019-2022 Türkiye Turizm Gelirleri ve Ziyaretçi Sayıları.....	27
Şekil 10. Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlerine Göre Dağılımı (2018-2022) ...	29

## KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	Araştırma Geliştirme
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
GSTC	Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi ( <i>Global Sustainable Tourism Council</i> )
GSYH	Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
GZFT	Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler
HES	Otel Enerji Çözümleri ( <i>Hotel Energy Solutions</i> )
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KÖİ	Kamu-Özel İşbirliği
KTKGB	Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ( <i>Organization for Economic Co-operation and Development</i> )
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
RRF	Toparlanma ve Dayanıklılık Aracı ( <i>Recovery and Resilience Facility</i> )
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TGA	Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı
TM	Turizm Merkezleri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü ( <i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> )
UNWTO	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü ( <i>United Nations World Tourism Organization</i> )
WEF	Dünya Ekonomik Forumu ( <i>World Economic Forum</i> )
WTTC	Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi ( <i>World Travel &amp; Tourism Council</i> )

## KATILIMCI LİSTESİ

### Başkan

Dr. Cem Kınay

Anatolity Sürdürülebilir Kültür ve Turizm Vakfı

### Koordinatörler

Özlem Aşık

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Aslı Taşmaz Dadakoğlu

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

### Raportör

Prof. Dr. Muharrem Tuna

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

### Üyeler

Prof. Dr. Abdulcelil Çakıcı

Mersin Üniversitesi

Abdulkadir Hakan Eğinlioğlu

Turist Rehberleri Birliği (TUREB)

Adalet Özdürük

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Ahmet Aras

Bodrum Tanıtma Vakfı (BOTAV)

Ahmet Ali Temurci

Gençlik ve Spor Bakanlığı

Ali Beklen

Hotel Runner

Ali Can Aksu

Turizm Otel Yöneticileri Derneği (TUROYD)

Ali Rıza Aydın

TUI Hotels & Resorts Türkiye

Ali Serhan Erel

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

Ali Ulvi Gümüştan

İkbal Termal Otel & SPA

Arzu Harley

Hotelbeds Türkiye

Doç. Dr. Aydoğan Aydoğdu

Kastamonu Üniversitesi

Barış Başayvaz

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Begüm Doğulu

Yat Turizm Derneği

Prof. Dr. Beykan Çizel

Akdeniz Üniversitesi

Bilal Belyurt

Ticaret Bakanlığı

Bilgin Aygöl

Atis Fuarçılık

Birol Akman

Anadolu Ankara Turizm İşletmecileri Derneği (ATİD)

Burak Çalışkan

MSC Cruises Türkiye

Burak Tonbul

Touristica

Burcu Gülecek	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Burcu Sağlam	Otokoç Otomotiv-Avis Caravan Kiralama
Prof. Dr. Burçin Cevdet Çetinsöz	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Büşra Çelik Çelen	BM Kalkınma Programı (UNDP)
Prof. Dr. Cafer Topaloğlu	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Cem Avcıoğlu	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB)
Cem Karaca	Alternatif Turizm Etkinlikleri ve İşletmeler Birliği Derneği
Cemil Hakan Kılıç	İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu
Cengiz Dönmez	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Ceren Anadol	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB)
Coşkun Yurt	Coral Travel
Çetin Pehlivan	The Land of Legends
Prof. Dr. Derman Küçükaltan	İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu
Dr. Elçin Durmaz	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Elif Denizci	İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Dr. Emel Adamış	Bursa Uludağ Üniversitesi
Emin Çakmak	Sağlık Turizmini Geliştirme Konseyi Derneği
Prof. Dr. Emrah Özkul	Kocaeli Üniversitesi
Emre Menevşe	Türk Hava Yolları A.O.
Erçin Zengin	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
Erdem Daşcı	Turizm Akademisyenleri Derneği (TUADER)
Erdoğan Karaca	İklim Değişikliği Başkanlığı
Eren Güngör	Ereng Event
Eren Toker	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Prof. Dr. Gökalg Nuri Selçuk	Atatürk Üniversitesi
Görkem Dönmez	Gloria Sports Arena
Gülin Kocakaya	Pegas
Gürdal Bozkurt	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Gürkan Kaban	Dedeman Turizm Yönetimi A.Ş.
Hacer Aydın	HYVE Group
Hale Altan	Zay Strateji
Hale Ural	Kültür ve Turizm Bakanlığı

Halime Sebahat Yılmaz	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Harun Yurdakul	Tüm Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜMSİAD)
Hatice Öksüz	Milli Eğitim Bakanlığı
Haydar Barut	BHM Otelcilik A.Ş.
Hilal Demirel Akgül	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Hüseyin Kurt	Uluslararası MICE Endüstrisi Derneği
Prof. Dr. İbrahim Birkan	Atılım Üniversitesi
İnanç Özçakmak	Gençlik ve Spor Bakanlığı
İrfan Atilla Özer	Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. (USHAŞ)
İsa Satar	Kültür ve Turizm Bakanlığı
İzzet Uğurlu	Deniz Turizmi Birliği Derneği
Kaan Şahinalp	TUI Hotels & Resorts Türkiye
Kadir Kanyılmaz	Tarım ve Orman Bakanlığı
Leyla Özdağ	Ulusal Kamp ve Karavan Federasyonu
Maide Yolcu	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Mehmet Engin	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
Mehmet Kaya Yaylalı	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Mehmet Suphi Özer	GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
Melih Torlak	Türk Hava Yolları A.O.
Memduh Ünal	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Mert Avcı	Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi
Prof. Dr. Meryem Akoğlan Kozak	Anadolu Üniversitesi
Mevlüt Sarıgül	Karavan İmalat ve Tedarikçileri Derneği (KAİTED)
Muhammed Parlak	Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı
Murat Mercan	Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. (USHAŞ)
Murat Toktaş	Karadeniz Turistik İşletmeciler Derneği (KATİD)
Murat Tomruk	Divan Turizm İşletmeleri A.Ş.
Murat Cahid Cıngı	Kayseri Erciyes A.Ş.
Mustafa Fazlıoğlu	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Mustafa Sarışen	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Mustafa Adnan Şahin	Sade Beş Denizler Mutfağı
Mücahit Hakan Çeşmeci	Kültür ve Turizm Bakanlığı

Nadire Aslı Çakın Dağlı	BM Kalkınma Programı (UNDP)
Necip Boz	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)
Neliz Çetiner	Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı
Neslihan Aslan	Tarım ve Orman Bakanlığı
Nezih İşçi	ATC Mountain Tourism Consultants GmbH
Nisa Karakum	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Numan Olcar	Olcartur
Nuray Demirer	TAV Esenboğa
Doç. Dr. Oğuz Diker	Turizm Strateji ve Araştırma Merkezi (TURSAM)
Okan Aksuoğlu	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
Prof. Dr. Orhan İÇöz	Yaşar Üniversitesi
Osman Acısu	Ticaret Bakanlığı
Osman Ayık	Champion Tatil Köyü
Prof. Dr. Osman Nuri Özdoğan	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Ömer Tosun	Kapadokya Museum Hotel
Özgür Volkan Suer	Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)
Ramazan Bingöl	Tüm Restoranlar ve Turizmciler Derneği (TÜRES)
Recep Şamil Yaşacan	Spor Turizmi Birliği Derneği
Sahire Savaş	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Seçkin Aral	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
Serkan Doğru	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı
Somer Sivrioğlu	Efendy İstanbul
Süleyman Sözeri	Mastercard Türkiye
Prof. Dr. Süleyman Toy	Atatürk Üniversitesi
Süleyman Üçel	Türkiye Belediyeler Birliği
Prof. Dr. Şule Aydın	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Şükran Asuman Selçuk	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
Tarkan Akyüz	Old City Otelciler Platformu
Tefide Yüksel	Tarım ve Orman Bakanlığı
Turgay Yaman	İGA
Turgay Yaylacı	Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı
Ülkay Atmaca	Profesyonel Otel Yatırımcıları Derneği (POYD)

Vildan Baran

Volkan Güler

Vural Karasu

Yeliz Gül Ege

Yunus Başar

Yusuf Öztürk

Dr. Zafer Türkmendağ

Zeynep Fikran Yenice

Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)

Anex Tour

Antalya Tanıtım Vakfı

Kapadokya Alan Başkanlığı

İMEAK Deniz Ticaret Odası

Atatürk Üniversitesi

Kültür ve Turizm Bakanlığı

## YÖNETİCİ ÖZETİ

Turizm, ulusal ekonomiye sağladığı döviz girdisi ve istihdam yaratma kapasitesiyle sadece bir endüstri değil, aynı zamanda uluslararası kültürel ve toplumsal iletişimi destekleyen; doğal ve kültürel varlıkların korunmasına katkı sağlayan bir sektördür. Pandemi öncesi 2019 yılında dünyanın en büyük hizmet sektörü olarak değeri 9 trilyon ABD dolarını aşmış, her 10 istihdamdan 1'ini, uluslararası ticaretin yaklaşık yüzde 7'sini, hizmet ihracatının yüzde 25'ini, küresel GSYH'nin ise yüzde 10,4'ünü oluşturmuştur. Pandeminin yıkıcı etkisiyle, 2020 yılında turizmin küresel GSYH'ye katkısı yüzde 50 azalmış, sektörde yüzde 20 iş kaybı (62 milyon iş) ve ihracat gelirinde 1,3 trilyon ABD dolarlık düşüş gerçekleşmiştir.

Covid-19 pandemisi, Rusya-Ukrayna savaşı, küresel ekonomik durgunluk gibi hayatın olağan akışını değiştiren olaylar nedeniyle uluslararası turizm hareketinin sekteye uğramasıyla birlikte turizm sektörünün birçok iş ve işletme için ne kadar kritik öneme sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Son dönemde salgının etkisinden kurtulmaya başlayan turizm işletmeleri artan enerji, gıda ve diğer girdi maliyetlerinin yanı sıra işgücü ve beceri eksiklikleriyle karşı karşıya kalmıştır. Enflasyonist ortam tüketicilerin bütçeleri üzerinde baskı oluşturmuş, bu durum turizm talebinin de düşmesine neden olmuştur. Yaşanan tüm krizlere ve zorluklara rağmen turizm sektörü büyüme eğilimini sürdürerek ekonominin itici gücü olmaya devam etmektedir. Alınan tedbirler neticesinde küresel turizm, 2022 yılında turist sayısı açısından pandemi öncesi dönemin yüzde 66'sına, turizm geliri açısından ise yüzde 64'üne ulaşmıştır. Turizmi daha iyi bir noktaya taşımak için ülkelerin istikrarlı ve dönüştürücü eylemleri gerçekleştirmelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkemiz uluslararası turizmden daha iyi bir performans sergilemiş, 2022 yılında 51,4 milyon ziyaretçi ile pandemi öncesi dönemi yakalamış ve 46,5 milyar ABD doları ile yüzde 19,4 oranında daha fazla turizm geliri elde etmiştir. Küresel turizm pazarında ise Türkiye turist girişleri açısından 4., turizm gelirleri açısından 7. sıraya yükselmiştir. 2023 yılında ülkemiz turizminde büyüme eğiliminin devam ettiği görülmektedir.

On İkinci Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları kapsamında turizm sektörü ile ilgili kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları (STK)'nın temsilcileri ile akademik çevreler Turizm Özel İhtisas Komisyonu olarak bir araya gelmiş, turizm sektörünün yaşadığı sorunların bertaraf edilmesi ve daha sağlıklı bir yapıya kavuşması için öncelikleri belirlemiştir. Bu rapor, turizm sektörünü güçlendirmek ve sürdürülebilir büyümeyi teşvik etmek amacıyla Türkiye turizm

sektörünün güncel durumu ile gelecek potansiyelini ortaya koymakta ve çeşitli önerilere yer vermektedir. Söz konusu öneriler, turist sayısından ziyade turizm gelirine odaklanmayı ve turizm sektörünü daha dirençli ve rekabetçi hale getirmeyi hedeflemektedir.

On İkinci Kalkınma Planı dönemi vizyonu; *“Zengin kültürel mirası ve doğal güzellikleri ile her mevsime hitap eden, nitelikli insan kaynağı ve teknolojik altyapısıyla rekabet gücü yüksek, katılımcı yönetim ve sürdürülebilirlik anlayışını benimsemiş dünyanın en çok tercih edilen ilk üç destinasyon markası arasında yer almak”* şeklinde oluşturulmuştur. Plan döneminde yeşil dönüşüm, dijital dönüşüm, destinasyon yönetim modeliyle örgütlenme, eğitimde kaliteye öncelik verilmesi ve turizmin çeşitlendirilmesine yönelik tedbirlerle ülkemizin uluslararası konumunun güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Belirlenen politika, amaç ve tedbirlerin uygulanması halinde Türkiye turizminin daha başarılı ve sürdürülebilir bir gelişim sergilemesi beklenmektedir.

## 1. GİRİŞ

Dünyanın en hızlı büyüyen endüstrilerinden biri olan turizm, çoğu ülke ekonomisinin başarısı için vazgeçilemez bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Turizm; gelişim sağladığı bölge ve ülkelere önemli oranda döviz girdisi sağlaması, istihdam yaratması, cari işlemler açığını azaltması, uluslararası ilişkilerde barış ortamının korunmasına katkı sağlaması, altyapı gelişimini desteklemesi, doğal çevre, kültürel varlıklar ve geleneklerin korunmasını sağlaması, yerel ekonomileri güçlendirerek yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılmasına destek olması, kadınlara, azınlıklara ve gençlere istihdam sağlayarak refahı ve olumlu sosyal etkiyi artırması gibi önemli fırsatlar sunmaktadır. Turizm sektörü, bilinen ekonomik gücüne ve görünürdeki dayanıklılığına rağmen siyasi, sosyal ve ekonomik gelişme ve değişimlere, doğal afetler ve salgın hastalıklar gibi iç ve dış şoklara karşı son derece kırılgan, arz açısından kısa vadede esneklik gösteremeyen bir sektördür.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütüne (UNWTO) göre, uluslararası turizm 2022 yılında önceki yıla göre yüzde 111,5 büyüme göstermiş, 2019 yılına kıyasla yüzde 34 daha az olmasına rağmen 969 milyon turist uluslararası seyahate katılmıştır. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyinin (WTTC) 2022 ile 2032 yılları arasındaki 10 yıllık dönem için yaptığı tahminlere göre, seyahat ve turizmin küresel ekonomiye katkısı küresel ekonomi için tahmin edilen yıllık ortalama büyüme oranının iki katından fazla olacaktır. Bu doğrultuda WTTC, söz konusu katkının yıllık ortalama yüzde 5,8 oranında artacağını ve aynı dönemde sektörün 126 milyon ek istihdam yaratacağını öngörmektedir. Tüm küresel gerçekleştirmeler ve orta-uzun vadeli tahminler sektörün büyüme eğilimini sürdüreceğini göstermekte ve Türkiye'nin bu büyüyen pastadan daha fazla pay alabilmesi için uyarı niteliği taşımaktadır.

2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planı döneminde dünya genelinde uluslararası turizm hareketlerinde gelir ve ziyaretçi sayıları açısından en yüksek verilere 2019 yılında ulaşılmıştır. 2020 yılında ise tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi nedeniyle sektör zorlu bir sürece girmiştir. Pandemi süreci ve takip eden varyantlarının etkisi, katı sınır ve seyahat kısıtlamaları, hükümetler arasında pandemiyle mücadelede koordinasyon eksikliği, Ukrayna ve Rusya arasındaki savaş, bölgesel terör olayları, küresel siyasi çekişmeler gibi olumsuzlukların turizm sektörüne yansması sonucunda turizm geliri ve ziyaretçi sayısında dalgalı bir döneme

girilmiş ve talepte ciddi gerilemeler yaşanmıştır. Dünya genelinde henüz 2019 yılı rakamlarına ulaşamamasına rağmen UNWTO, 2023 yılı senaryolarına göre uluslararası turist girişlerinin pandemi öncesi seviyelerinin yüzde 80 ile 95'ine ulaşılmasını öngörmektedir.

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 2019 yılı turizm için rekor yılı olmuş; ülkede 51,8 milyon ziyaretçi ağırlanmış ve 38,9 milyar ABD doları turizm geliri elde edilmiştir. Pandeminin başladığı 2020 yılında Türkiye'de ziyaretçi sayısı 2019 yılına göre yüzde 69 azalmış ve toplamda 16 milyon kişi ağırlanmıştır. Turizm gelirleri ise 2020 yılında 14,8 milyar ABD dolarına gerilemiştir. 2021 yılındaki toparlanma süreci pandeminin etkisinin devam etmesiyle beklenenden yavaş gerçekleşmiş ve 30 milyon ziyaretçi sayısına erişilmiştir. 2022 yılında Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı önceki yıla göre yüzde 71 artarak 51,4 milyon kişiye ve turizm geliri bir önceki yıla göre yüzde 54 artarak 46,5 milyar ABD dolarına yükselmiştir. On Birinci Kalkınma Planında 2023 yılı için 75 milyon ziyaretçi, 65 milyar ABD doları turizm geliri, 867 ABD doları kişi başı ortalama harcama hedefi konmuştur. 2023 yılı için öngörülen hedeflere ulaşmak için gerekli çalışmalar yürütülmüştür.

2022 yılı itibarıyla dünya genelinde ve ülkemizde görülen turizm sektöründeki iyileşmenin sürdürülebilir olması için, On İkinci Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu ve ilgili alt komisyonlarında dünyada yaşanan değişimler, uzun vadeli hedefler, Plan dönemi hedefleri, izlenecek politikalar ve alınması gereken tedbirler ayrıntılarıyla görüşülmüş, On İkinci Kalkınma Planına ışık tutacak öneriler belirlenerek bu rapora yansıtılmıştır.

Raporun ilk bölümünde dünyada ve Türkiye'de turizmin mevcut durumu temel göstergeler ışığında incelenmiş, turizm sektörüne yön veren eğilimlere ve ülkelerin iyi uygulama örneklerine yer verilmiştir. Ayrıca, On Birinci Kalkınma Planı döneminin değerlendirilmesi yapılarak hedeflere ulaşılmasının önündeki sorunlar tartışılmıştır. Sonraki bölümde ise Turizm Özel İhtisas Komisyonunun belirlediği nicel hedefler ve amaçlar ile bu amaçlara ulaşılması için gerçekleştirilmesi gereken tedbirlere yer verilmiştir.

## 2. MEVCUT DURUM ANALİZİ

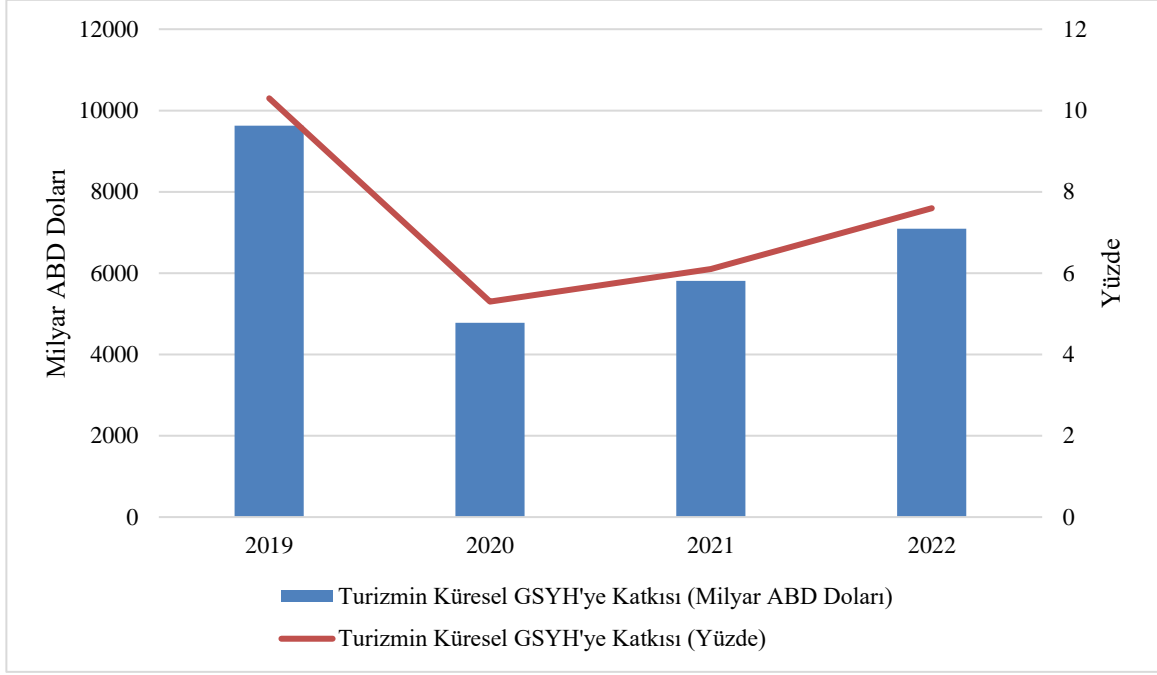
### 2.1. Dünyada Genel Durum

2019 yılında Çin’de baş gösteren Covid-19 virüsünün dünya geneline yayılması ile oluşan durum sadece toplum sağlığında değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik yapı üzerinde de büyük tahribata yol açmıştır. Her ne kadar İspanyol gribinden bu yana SARS, MERS gibi bulaşıcı hastalıklar ile imtihan olunmuş olsa da, Covid-19’un bıraktığı etki dünya genelinde toplumsal hafızada büyük yer kaplamıştır. Pandemi, toplum sağlığı açısından pratikleri değiştirmekle kalmayıp insanlar üzerinde küresel düzeyde ciddi bir psikolojik travma halini ortaya çıkarmıştır. Değişen toplumsal yaşam şekilleri, tüketim alışkanlıkları ve beraberinde şekillenen ekonomik koşullar, imalat ve hizmet sektörlerinde derin etkiler oluşturmuştur.

2019 yılı değerlendirmesinde UNWTO uluslararası turist varışlarının 2018 yılına kıyasla yüzde 5 artarak 1,5 milyara ulaştığını ifade etmiştir. Pozitif beklentilerin aksine pandemi tedbirleri kapsamındaki uluslararası seyahat kısıtlamaları nedeniyle 2020 yılında sert düşüşler yaşanmış olup sektörün durumunu WTTC şu şekilde özetlemiştir:

- 2020 yılında turizm gelirlerinde yüzde 50,4 düşüş ile yaklaşık 4,9 trilyon ABD doları kayıp yaşanmış,
- 2019 yılında seyahat ve turizm sektörü küresel GSYH’ye yüzde 10,3 katkıda bulunmasına karşın 2020 yılında bu oran yüzde 5,3’e gerilemiş (Şekil 1),
- 2019 yılında 333 milyon olan turizm istihdamında 2020 yılında yüzde 18,6’lık bir düşüşle yaklaşık 62 milyon iş kaybedilmiş (Şekil 2),
- Yurtiçi ziyaretçi harcaması 2020 yılında yüzde 47,4 oranında azalmış,
- Uluslararası ziyaretçi harcaması ise 2020 yılında yüzde 69,7 oranında azalmıştır.

**Şekil 1. 2019-2022 Dünyada Turizmin GSYH'ye Katkısı**

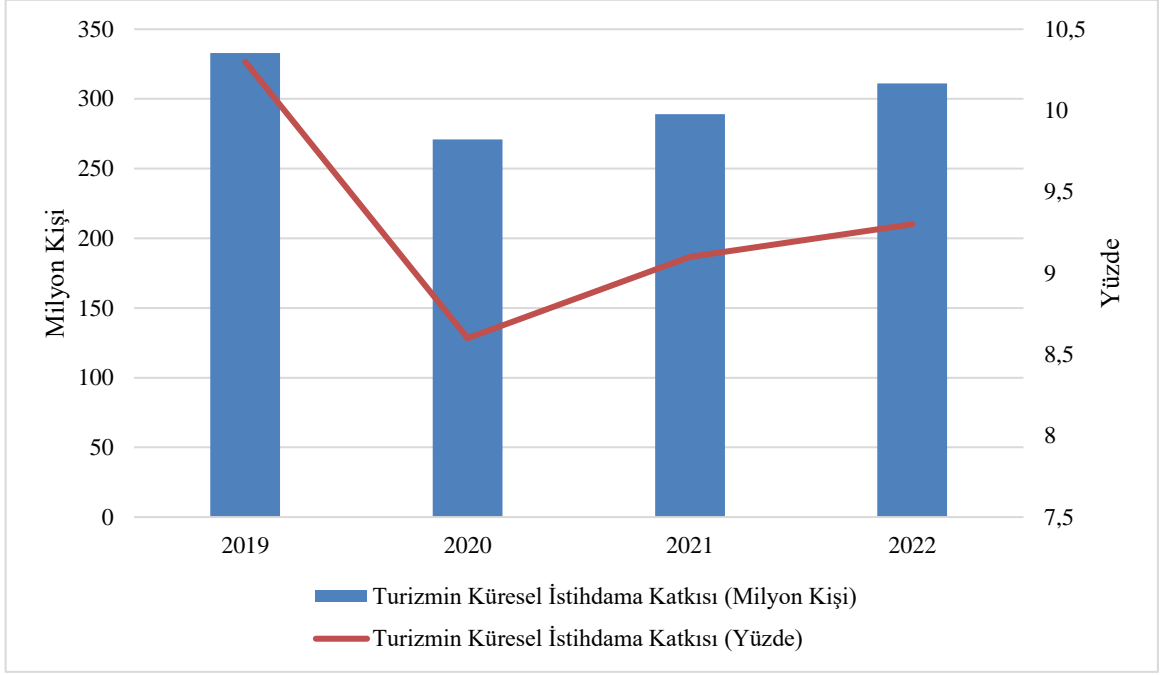


**Kaynak:** WTTC, 2023.

2021 yılı başında seyahat kısıtlamalarının azalması ile uluslararası turizm hareketi toparlanma eğilimine girmiş olsa da 2019 yılı rakamlarının Asya ve Pasifik Bölgesinde yüzde 93, dünya genelinde ise yaklaşık yüzde 69 gerisinde kalmıştır. WTTC verilerine göre;

- 2021 yılında ziyaretçi harcamaları yüzde 3,8 oranında artmış,
- Yurtiçi ziyaretçi harcamaları 2021 yılında yüzde 31,4 oranında artmış,
- Turizm istihdamında 2021 yılında bir önceki yıla göre yüzde 6,7'lik artış yaşanmış (Şekil 2),
- Seyahat ve turizmin GSYH'ye katkısı 2021 yılında 1 trilyon ABD doları artmıştır (yüzde 21,7 artış).

**Şekil 2. 2019-2022 Dünyada Turizmin İstihdama Katkısı**



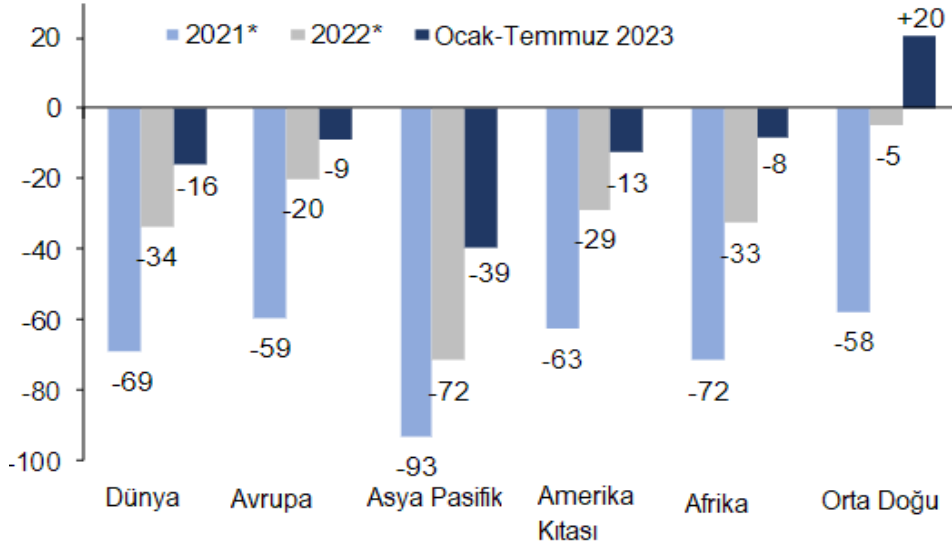
**Kaynak:** WTTC, 2023.

2022 yılı başında toparlanma eğilimi hız kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde uluslararası turizm hareketliliği 2021 yılına kıyasla daha pozitif görüntü verse de 2019 yılına göre düşük seyretmiştir. UNWTO verilerine göre, 2022 yılında dünyada 969 milyon kişi uluslararası turizm hareketliliğine katılmış ve 1.109 milyar ABD doları uluslararası turizm geliri elde edilmiştir. Pandemi dönemi öncesi en yüksek seviyeyi gören 2019 yılına kıyasla 2022 yılında varışlar yüzde 33,8 ve gelirler yüzde 25,4 oranında daha düşük gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, 2021 yılına kıyasla varışlarda yüzde 111,5 ve gelirlerde yüzde 75,5'lik bir artış söz konusudur. 2023 yılının ilk aylarında devam eden Rusya ve Ukrayna savaşının etkisinin yanı sıra küresel ekonomik koşullara bağlı olarak gerçekleşen temkinli ilerleme turizm istatistiklerine de yansımıştır.

Bölgesel bazda 2019 yılına kıyasla 2021-2023 yılları uluslararası turist hareketleri incelendiğinde Avrupa'nın sürekli iyileşme ile 2022 yılında pandemi öncesi dönemin (2019) yüzde 20 gerisinde kaldığı görülmektedir (Şekil 3). 2022 yılında turist hareketliliğinde 2019 rakamlarının Orta Doğu'da yüzde 5, Afrika'da yüzde 33 ve Amerika'da yüzde 29, pandeminin merkez üssü olan Çin'i içeren Asya ve Pasifik bölgelerinde yüzde 72 gerisinde kalınmıştır. Dünya genelinde toparlanma devam etmekte olup 2023'ün ilk çeyreğindeki ziyaretçi varışları, bir önceki yılın aynı

dönemine göre iki kattan fazla artmış, ancak 2019 yılının aynı döneminin yüzde 20 gerisinde kalmıştır. Uluslararası turist hareketleri, 2023 yılının Ocak-Temmuz döneminde 2019 yılının aynı dönemine göre Avrupa’da yüzde 9, Asya ve Pasifik Bölgesinde yüzde 39, Afrika’da yüzde 8 oranında düşük düzeyde gerçekleşmiştir. 2023 yılı için turist sayısı açısından en iyi performans ise Orta Doğu’da gözlenmiştir; 2019 yılının aynı dönemine göre bu bölgede yüzde 20’lik bir artış yaşanmıştır.

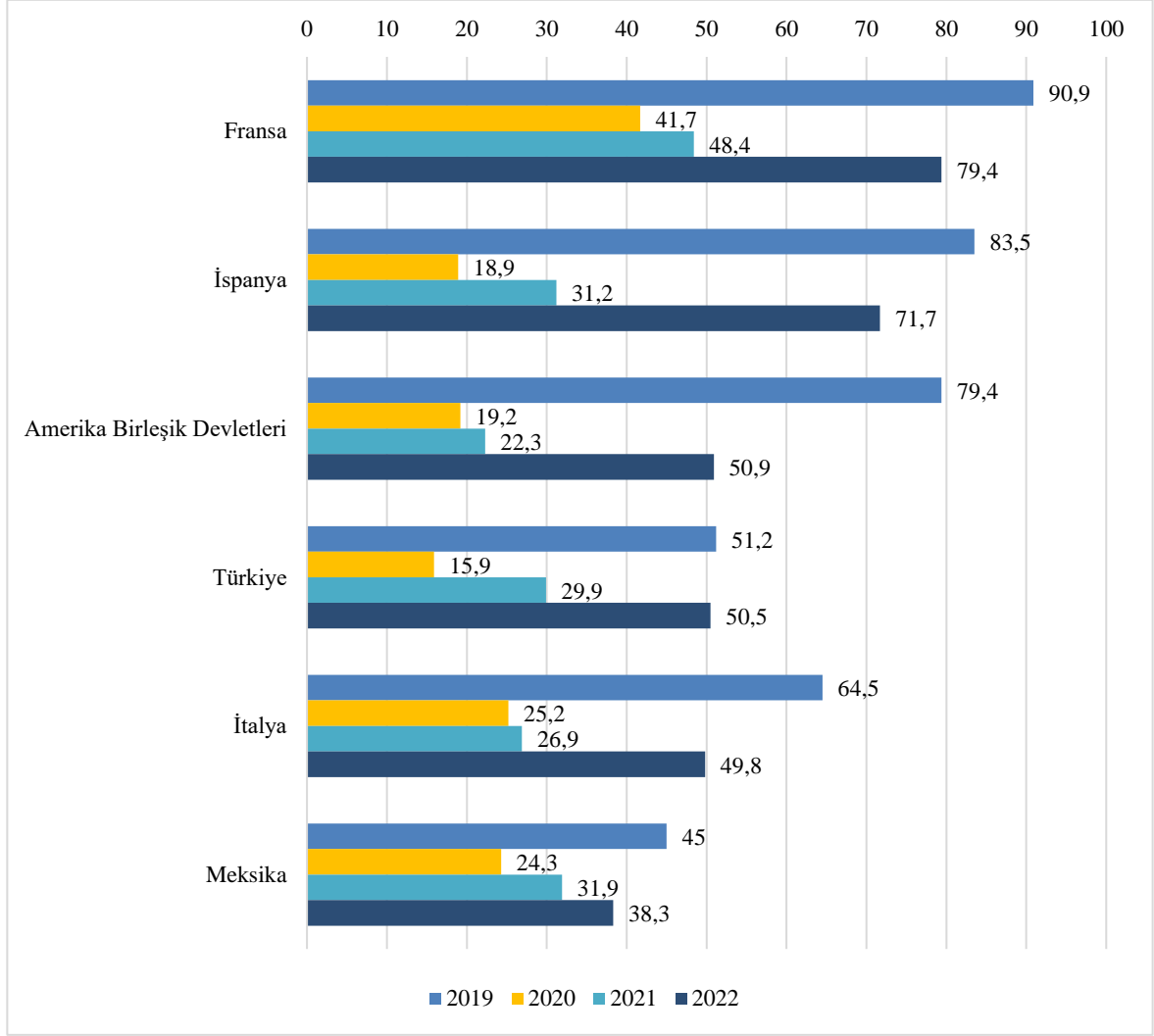
**Şekil 3. Bölgesel Bazda 2019 Yılına Kıyasla Turist Girişleri (2021-2023)**



**Kaynak:** UNWTO World Tourism Barometer, Eylül 2023.

UNWTO verilerine göre, 2022 yılında uluslararası turist varışlarında Fransa birinci sırada yer almış, bu ülkeyi İspanya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Türkiye ve İtalya takip etmiştir. Söz konusu sıralama 2021 yılında Fransa, Meksika, İspanya, Türkiye şeklinde olup Türkiye’nin küresel turizm pazarındaki sıralamasını koruduğu görülmektedir (Şekil 4).

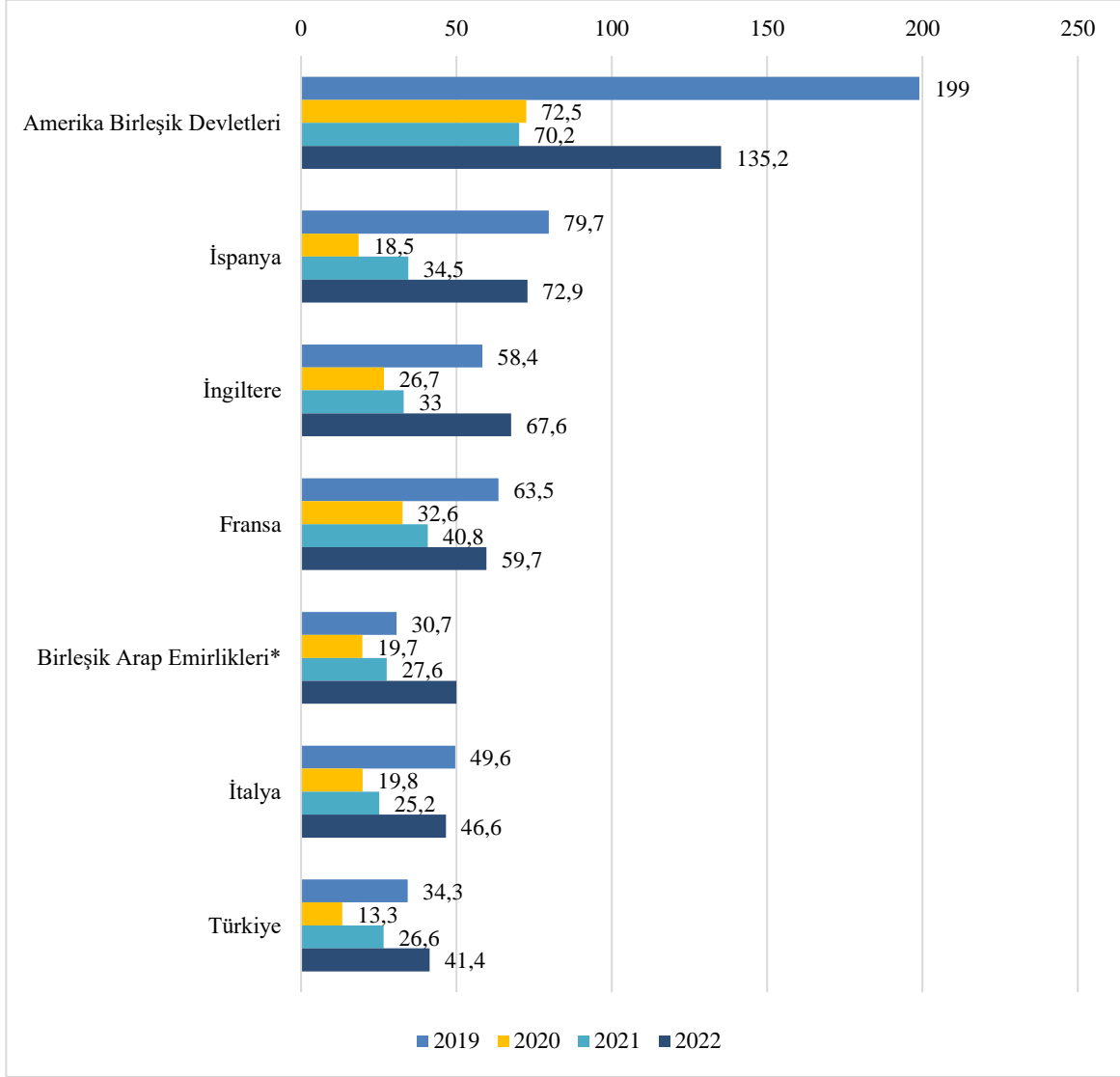
**Şekil 4. 2022 Yılı Uluslararası Turist Varışlarına Göre İlk 6 Ülke (Milyon Kişi)**



**Kaynak:** UNWTO World Tourism Barometer, Eylül 2023.

Ülkeler bazında uluslararası turizm gelirlerine göre, 2022 yılında ABD birinci sırada yer almıştır. Bunu İspanya, İngiltere, Fransa, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), İtalya ve Türkiye takip etmiştir. Türkiye'nin uluslararası turizm gelirlerinde yedinci sırada olduğu görülmektedir (Şekil 5).

**Şekil 5. 2022 Yılı Uluslararası Turizm Gelirlerine Göre İlk 7 Ülke (Milyar ABD Doları)**

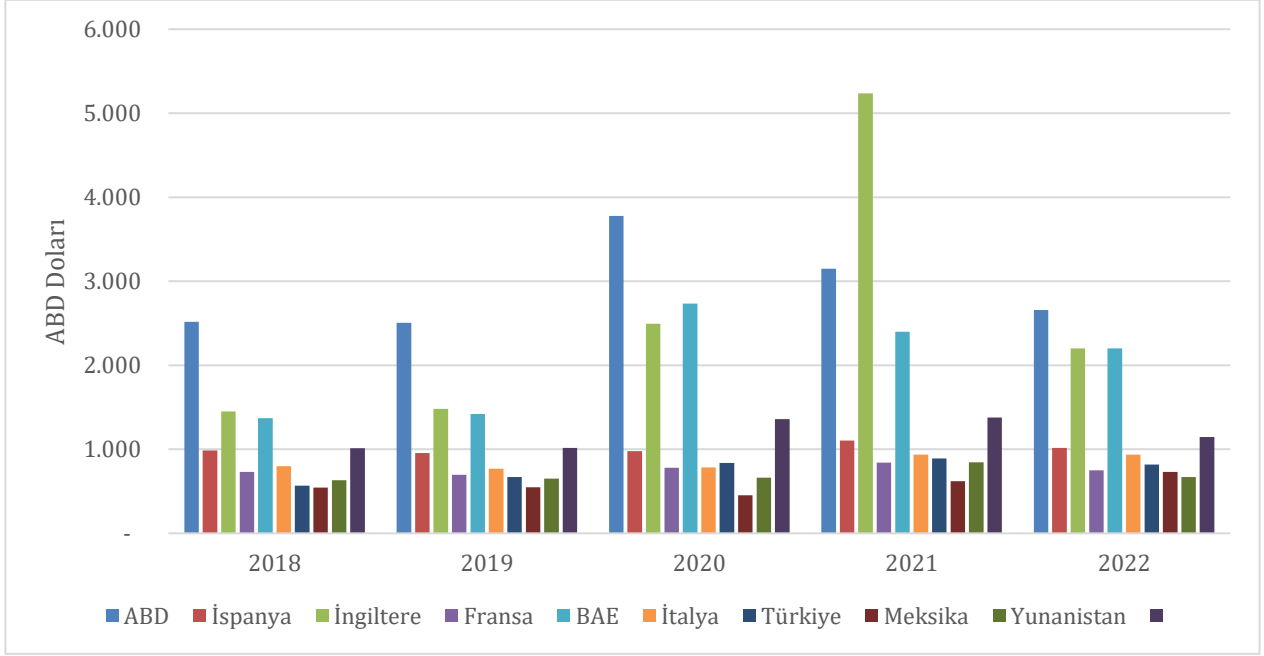


**Kaynak:** UNWTO World Tourism Barometer, Eylül 2023.

\* Birleşik Arap Emirlikleri 2022 yılı verisi henüz açıklanmamış olup UNWTO tarafından ülkenin 5. sırada yer alacağı öngörülmektedir.

Şekiller incelendiğinde Fransa, Türkiye ve Meksika gibi ülkelerin uluslararası turizm hareketlerinde üst sıralarda yer almalarına rağmen uluslararası turizm gelirleri bakımından daha alt sıralarda oldukları görülmektedir. Bunun sebebi bahsedilen ülkeleri ziyaret eden kişilerin ortalama harcama seviyelerinin düşük kalmasıdır. Diğer taraftan ABD ve İngiltere daha fazla harcama yapan turistleri ağırlayarak turizm gelirleri sıralamasında iyi bir performans ortaya koymaktadır. En çarpıcı örnek ise turist girişleri açısından 2022 yılında 11. sırada yer alan BAE turizm geliri sıralamasında 5. sırada kendine yer bulmasıdır (Şekil 6).

**Şekil 6. 2018-2022 Ülkelere Göre Kişi Başı Ortalama Harcama Karşılaştırması**



**Kaynak:** UNWTO Tourism Data Dashboard (<https://www.unwto.org/unwto-tourism-dashboard>).

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi 2021 Raporuna (WEF, 2022) göre Türkiye 2019 yılına kıyasla 4 sıra yükselerek 2021 yılında 45. sırada yer almıştır. Pandemi sonrası alınan önlemler ve yapılan tanıtımlar sayesinde Türkiye turizmi diğer ülkelere göre daha iyi performans göstererek rekabetçilik dizininde yükselmiştir.

### 2.1.1. Dünyadaki Gelişme Eğilimleri

Genel ekonomik koşulların iyileşmesi, yeni teknolojiler sayesinde seyahat maliyetinin düşmesi, sektörün sürekli bir değişim ve gelişimle hizmet sunabilmesi sonucunda küresel turizm sektörü son 50 yılın en hızlı büyüme kaydeden sektörlerinden biri olmuştur. Dijitalleşme ve teknoloji, sürdürülebilirlik ve yeşil turizm gibi konuların ön plana çıkması, yerel deneyimlere yönelik ilginin artması, ziyaretçilerin esnek ve uzun süreli konaklama seçeneklerine yönelmesi ve küçük gruplarla seyahat etmeyi tercih etmesi gibi eğilimler turizm sektörünün şekillenmesine neden olmaktadır.

Sektöre yön veren gelişme eğilimlerini ele alan birçok uluslararası kuruluş sektörün sürdürülebilir ve rekabetçi bir şekilde büyümesini teşvik etmeye çalışmaktadır. Dünya Bankası, ülkelerin turizm sektörünü güçlendirmek veya yeni modellere geçmek için destinasyonlar,

işletmeler ve topluluklar, pazarlama, planlama, ziyaretçi tahminleri, kriz yönetimi ile yeni beceriler öğrenme ve yeni ortaklıklar kurma fırsatları hakkında bilgiye ihtiyaç duyabileceklerini belirtmektedir. Bu çerçevede, Doğa Temelli Turizm için Araçlar ve Kaynaklar Raporunda (WB, 2020) aşağıdaki temaları öne çıkarmaktadır:

- Destinasyon Yönetimi
- İmtiyazlar ve Ortaklık Modelleri
- Doğa Temelli Girişimler
- Ziyaretçi Yönetimi
- Risk Yönetimi ve İklim Değişikliği
- Eğitim Kaynakları
- Ağlar ve Kurumlar

Pandemi dönemi ekonomide olumsuz etkiler yaratırken insanoğlunun çevre tahribatı konusunda da bir farkındalık oluşturmuştur. Bu dönemde alınan kısıtlama kararları neticesinde insan hareketliliğindeki azalma ile başta sera gazları olmak üzere çevre kirleticilerin miktarında azalma yaşanmıştır. Bu durum, doğal kaynakların turizm sektörü paydaşları tarafından etkin kullanılması ve korunmasına yönelik sürdürülebilirlik politikalarına eğiliminin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'ne göre, turizm sektöründe ileriye dönük yeniden yapılanma ihtiyacının yanı sıra daha iyi bir "normal" inşa etmek ve sürdürülebilir kapsayıcı büyümeyi yeniden başlatmak şeklindeki temalar da öne çıkmaktadır. Turizm sektörünün 2030'a kadar gelişimini etkileyecek itici güçler ise Avrupa Birliği (AB)'nin *ikiz dönüşüm* olarak ifade ettiği, yeşil dönüşüm ve dijitalleşmedir. Bu bağlamda AB tarafından başlatılan *Toparlanma ve Dayanıklılık Aracı*, turizm sektörüne özel eylemler ile sektördeki bütün iş kollarını ilgilendiren yatay konuları kapsamaktadır. Planda enerji verimliliğini ve kaynak yönetimini iyileştirmek, döngüsel iş modellerini geliştirmek, yeşil ve dijital dönüşümü desteklemek üzere turizm girişimcilerine, çalışanlarına ve destinasyon yöneticilerine yönelik eğitim programları oluşturmak, turizm politikasından sorumlu karar vericilerin dijitalleşme başta olmak üzere çağın öngördüğü altyapıya ulaşmalarını desteklemek ve paydaşlar arasında veri paylaşımını teşvik etmek amaçlanmaktadır.

OECD Turizm Eğilimleri ve Politikaları 2022 Raporuna (OECD, 2022) göre küresel anlamda öne çıkan jeopolitik, sosyal ve ekonomik riskler ile bunların sonuçları gelecek dönemde turizm planlamasında ve uygulamada birtakım eğilimleri belirgin kılmıştır. Planlamada ve uygulamada göz önüne alınması gereken farklı eğilimler ile değişen tüketici zevk ve alışkanlıklarına yönelik turizm eğilimlerinden öne çıkanlar aşağıda ele alınmaktadır;

**Güvenli hareketlilik:** Pandeminin etkisinin zayıfladığı dönemde, insanların uluslararası seyahate güveninin yeniden kazandırılabilmesi konusunda ülkeler arası işbirliğinin önemi ortaya çıkmıştır. Bu işbirliğinde temel gereksinimlerin başında hareket ve varış ülkelerindeki sağlık ve güvenlik durumu hakkında doğru ve şeffaf bilgilerin sağlanması ve paylaşılması gelmektedir. Ayrıca, ziyaret edilen ülkelerde turistlere yönelik kısıtlamalar, sağlık ve acil servis hizmetlerine erişim, sağlık ve güvenlik protokolleri, iptal seçenekleri, sigorta kapsamı ve geri dönüş konusunda şeffaf ve kapsayıcı bilgi edinebilmeye imkân sağlanması önemlidir. Aşıların etkisinin kanıtlanması ile birlikte güvenli seyahat için test ve aşı sertifikasyonu konusunda ortak uluslararası yaklaşımlar üzerinde anlaşmaya varılması sektöre yönelik yol haritası kapsamında önerilen konular arasındadır.

**Kriz yönetimi:** Turizm sektöründe krizleri başarıyla yönetebilmek için bir strateji belgesinin acil durum eylemlerini içerecek şekilde hazırlanması, eylemlerden sorumlu yapıların tanımlanması, stratejinin bütün paydaşlarla istişare içinde ve krizlerden alınan dersler ışığında hazırlanmış olması gerekmektedir. Ziyaretçilere ek olarak turizm değer zinciri içerisinde yer alan işletmeler ve çalışanlar için gereken desteği sağlamak sektörün temel yapısını koruma bakımından önemlidir. Pandemi süreci bu alanda devlet desteğinin önemini ortaya koymuştur. Bilgi yönetimi kriz yönetiminde önemli role sahip olduğu için, krizin etkilerini hafifletmede stratejik iletişim ve medyadan etkin şekilde yararlanılması, iletişimin açık ve tutarlı olması da vurgulanan konular arasında yer almaktadır.

**Daha Dirençli Bir Sektör:** Önceki krizler ile kıyaslandığında daha büyük hasara neden olan pandemi ile turizm sektörünü dirençli hale getirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Pandeminin dönüştürücü etkisi yeni pazar ve ürünlere yönelmeyi gerektirmektedir. Toparlanma sürecinde özellikle iç turizme ve yakın pazarlara odaklanma önemli bir role sahip olmuştur. Pandeminin neden olduğu kriz karşısında hükümetlerin destek programları kritik olmakla birlikte, dönüşümde yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesi önem kazandığı için sektörde arz yönlü kırılmalıkların

giderilmesine yönelik bilgi ve beceri seviyesinin artırılması, dijitalleşme gibi konularda eylemler geliştirilmesi ve atılacak adımlarda sektör temsilcilerinin yakın işbirliği öne çıkmaktadır.

**Kapsayıcılık:** Elde edilen faydaların daha geniş yelpazede paylaşıldığı ve bu paylaşımında yerel toplulukların dikkate alındığı kapsayıcı bir sektörün yeniden inşa edilmesi önem arz etmektedir. Kapsayıcılık bağlamında sektörde istihdam edilenler için insana yakışır iş vurgusu ile çalışma koşullarının belirlenmesi ve herkese eşit fırsatlar sunulması ile daha adil bir kalkınma modeli beklentisi bulunmaktadır. Kapsayıcılık konusunda önemli diğer grup mikro ve küçük işletmelerdir. Turizm tedarik zinciri içinde yer alan yerel gıda, mal ve hizmet üreticilerini de kapsayacak şekilde değer zinciri analizleri ile en fazla etkiyi yaratacak aktörlerin belirlenmesi ve öncelikli olarak desteklenmesi önerilmektedir.

**Yeşil dönüşüm:** Turizm sektörü, sera gazı emisyonlarının önemli bir kaynağı olarak salgın riskini artırmakta ve yenilenemeyen kaynakları yoğun olarak tüketmektedir (Gössling vd., 2020). Bu nedenle turizm politikalarının sürdürülebilirlik prensiplerini içermesi, vizyon ve strateji belgelerinde sıfır ya da karbon nötr durumuna geçilmesi, düşük kaynak kullanımı ve atık üretiminin azaltılması ile biyoçeşitliliği koruma ve doğal çevrenin bozulmasını önleme konusunda hedeflere yer verilmesi öne çıkan konular arasındadır.

Turizm endüstrisinin hem uluslararası hem de ulusal düzenlemelere, karbon vergilerine ve sorumluluk ilkelerine (*kirleten öder*) uyması ve Paris İklim Anlaşmasının uzun vadeli hedefleri ile uyumlu hale gelmesi beklenmektedir.

Önümüzdeki dönemde yeşil tercihler ve seyahat alışkanlıklarına ilişkin tüketici tercihlerinde ve ödeme istekliliğinde de değişiklikler olması öngörülmektedir. AB'nin Ekim 2021'de yaptığı Avrupalıların turizme yönelik tutumlarına ilişkin *Eurobarometre* araştırması, Avrupalıların yüzde 82'sinin yerel ürünleri tüketmek, atık ve su tüketimini azaltmak, sezon dışı veya daha az ziyaret edilen destinasyonlara seyahat etmek ve ulaşım seçeneklerini ekolojik etkilerine göre seçmek gibi daha sürdürülebilir uygulamalar için seyahat alışkanlıklarını değiştirmeye istekli olduğunu göstermiştir. AB, konaklama ve turizm gelirinе ilişkin temel istatistiklerin yanında turizmin sosyal, çevresel ve ekonomik etkilerine ilişkin verilerin de derlenmesine ve turizm istatistiklerinin kapsamının iyileştirilmesine ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

**Dijital dönüşüm:** Pandemi turizmde temassız iletişim, sanal deneyimler, çevrim içi satın alma gibi dijital eğilimlerin hızlanmasına neden olmakla birlikte dijital dönüşümde teknoloji odaklı büyük şirketler ile geleneksel mikro ve küçük işletmeler arasında eşit şartlara sahip olmamaktan kaynaklanan büyük uçurumları gözler önüne sermiştir. Sektör kuruluşları ve yerel ağlarla birlikte çalışarak mikro ve küçük işletmeleri dijital kapasitelerini geliştirme konusunda cesaretlendirmek için hükümetlerin kredi ve teşvikler, vergi indirimleri vb. ile destekleyici bir ortam oluşturmasının önemi vurgulanmaktadır. Önümüzdeki dönemde büyük veri ve akıllı dijital çözümlerin kullanımının; sektördeki karlılık, rekabet gücü ve büyüme kapasitesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olması beklenmektedir.

Giderek dijitalleşen toplum ve ekonomi, talebi sürdürülebilir bir şekilde karşılayan, adil, güvenli ve başarılı turizm hizmetleri için düzenleyici değişiklikler gerektirmektedir. AB, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerdeki düşük dijital beceri düzeyini yeni dijital çözümlerin benimsenmesinin önünde bir engel olarak görmektedir. Dijital araçları değerlendirmek ve turizm hizmetlerine entegre etmek için gereken becerilerin, yalnızca pazarlama değil, sektörde verimliliği ve sürdürülebilirliği artırmak ve değişen talebi karşılamak üzere yenilikçi hizmetler geliştirmek için de önemli olduğu değerlendirilmektedir. Yeni eğilimlere (örneğin sanal gerçeklik, büyük veri, blok zincir vb.) ve değişen müşteri beklentilerine yanıt vermek için bu becerileri ve dijital araçların kullanımını artırmak önemli olacaktır.

Farklı deneyim arayışı nedeniyle son dönemde sanal gerçeklik seyahatleri talep gören turizm ürünleri arasında yerini almaya başlamıştır. Hızla gelişen teknoloji ile hayatımıza giren sanal gerçeklik ve metaverse (sanal evren) turizmde etkisini artırarak yeni eğilimler oluşturmaktadır. Teknoloji şirketlerinin yatırımları ile popülerliği artan metaverse konsepti ve ziyaretçi deneyimlerini artırmak adına kullanılan sanal gerçeklik, seyahat satın alma davranışını ve deneyimini radikal olarak değiştirmektedir.

Bunun yanında günlük hayatında yoğun bir şekilde mobil teknolojileri kullanan insanların teknolojiden uzak seyahatlere olan talebinde de artış görülmektedir. İş insanları ile sosyalleşme sorunu yaşayan Z kuşağının sosyal hayatlarına yönelebilmek, serbest zamanlarını verimli değerlendirebilmek ve rekreatif faaliyetlere etkin bir şekilde katılabilmek için çevrimdışı seyahatlere yöneldiği görülmektedir.

**Yatırım ve Finansman:** Dirençli ve kapsayıcı bir turizm ekonomisine geçişte yatırım ve altyapının finansmanı için kaynak yaratma kritik konuların başında gelmektedir. Kaynak yaratma sürecinde öncelikle sürdürülebilir turizm yatırımlarına elverişli bir ortam sağlanması ve bunun için ticaret gibi farklı alanlarda geliştirilen politikaların turizm sektörü ile koordineli eylemler içermesinin önemi vurgulanmaktadır.

### **2.1.2. Uluslararası Standartlar**

Dünyada başta kalite algısı ve sürdürülebilirlik olmak üzere turizm açısından önem taşıyan hususların uygulamaya geçirilmesi ve yaygınlaştırılmasına uluslararası standartlar katkı sağlamaktadır. Söz konusu standartlardan Yeşil Anahtar, Mavi Bayrak, Sakin Şehir (cittaslow), Uluslararası Standartlar Teşkilatı Turizm ve İlgili Hizmetler (ISO/TC 228), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Yaratıcı Şehirler Ağı, UNWTO Turizm Global Etik İlkeleri ve Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) sertifikası bu başlık altında ele alınmıştır.

#### **2.1.2.1. Yeşil Anahtar**

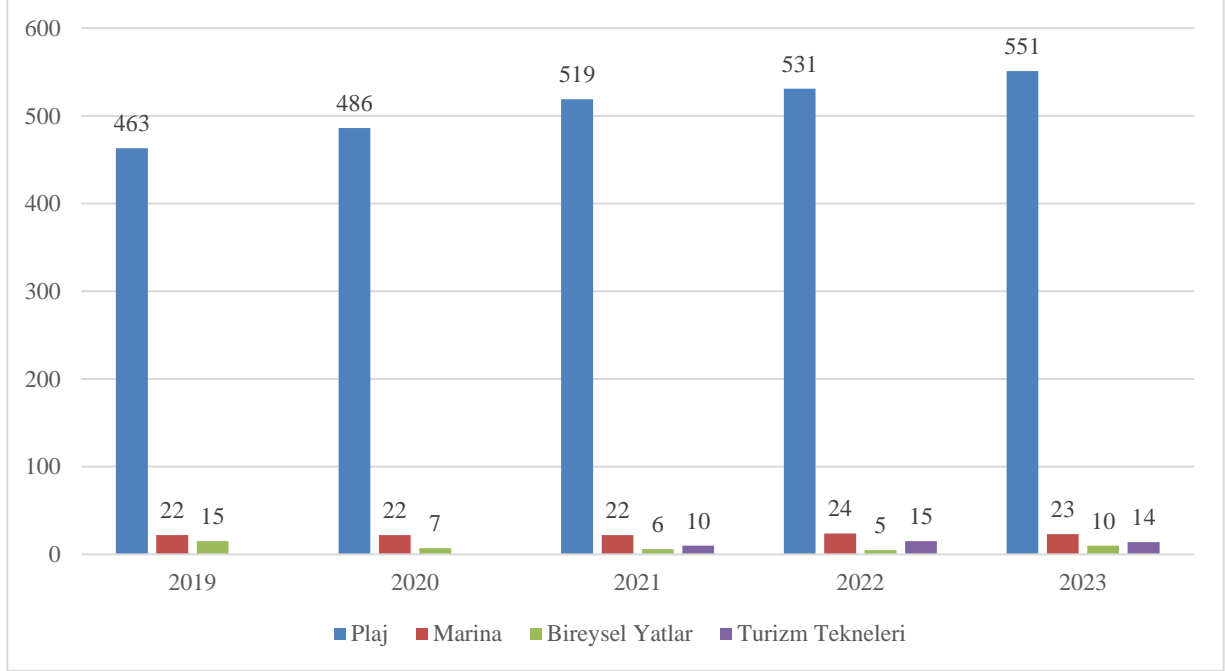
Yeşil Anahtar Programı çevrenin korunması yönündeki girişimleri ödüllendirerek destekleyen, iklim değişikliğinin önlenmesini ve sürdürülebilir turizme katkıda bulunmayı amaçlayan uluslararası bir eko-etikettir. Ülkemizde bu program 2011 yılından bu yana Türkiye Çevre Eğitim Vakfı tarafından yürütülmektedir. Yeşil Anahtar Ödülü, Yeşil Anahtar Ulusal Jürisi tarafından bir yıl için verilmekte ve her yıl başvurular yenilenmektedir. Dünyada Yeşil Anahtar Sertifikası 60'tan fazla ülkede 4.000'in üzerinde tesiste uygulanmaktadır. Türkiye'de ise 2023 yılı itibarıyla 148 tesiste bu sertifika bulunmaktadır.

#### **2.1.2.2. Mavi Bayrak**

Sürdürülebilirlik ve çevre yönetiminde önemli bir yeri bulunan mavi bayrak, gerekli standartları taşıyan nitelikli plaj, marina ve yatlara verilen uluslararası bir çevre ödülüdür. Plajlar için temiz deniz suyu ile çevre eğitimi ve bilgilendirmeye önem veren, gerekli donanıma sahip iyi bir çevre yönetimini temsil etmektedir. Marinalar için deniz suyu analizleri istenmemekle birlikte diğer kriterler benzerlik göstermektedir. 2007 yılından bu yana yatlar kategorisi açılmış olup başta çevre eğitimi ve çevre yönetimi olmak üzere sorumlu deniz seyri davranışının benimsetilmesi amaçlanmaktadır. 2023 verilerine göre dünyadaki 4.212 mavi bayraklı plajın 551'i (yüzde 13)

Türkiye’de bulunmaktadır. Bunun yanında ülkemizde mavi bayraklı 23 marina, 10 yat ve 14 turizm teknesi mevcuttur. Mavi bayrak uygulamasında ülkemiz İspanya (629) ve Yunanistan’dan (617) sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Ayrıca, 2023 yılı itibarıyla ülkemizde şehir bazında en çok mavi bayraklı plaj Antalya (231), Muğla (110), İzmir (63), Balıkesir (46) ve Aydın’da (35) bulunmaktadır (Şekil 7).

**Şekil 7. Türkiye’de Son 5 Yılın Mavi Bayrak Sayıları**



**Kaynak:** Mavi Bayrak, Ekim 2023 ([http://www.mavibayrak.org.tr/tr/icerikDetay.aspx?icerik\\_refno=1](http://www.mavibayrak.org.tr/tr/icerikDetay.aspx?icerik_refno=1)).

### 2.1.2.3. Sakin Şehir (Cittaslow)

Sakin Şehir hareketi tüketim odaklı hayatın insanlara mutluluk ve huzur getirmediğinden hareketle insanların farklı yaşam biçimi arayışları sonucunda 1999’da İtalya’da başlamıştır. Bu hareket insanların birbirleriyle iletişim kurabilecekleri, sosyalleşebilecekleri, kendine yeten, sürdürülebilir; el sanatlarına, doğasına, gelenek ve göreneklerine sahip çıkan, altyapı sorunları olmayan, yenilenebilir enerji kaynakları kullanan ve teknolojinin kolaylıklarından yararlanan kentlerin oluşmasını hedeflemektedir. Dünyada 2023 yılı itibarıyla 33 ülkede 288 sakin şehir bulunurken, Türkiye’de Seferihisar, Akyaka, Gökçeada, Taraklı, Yenipazar, Yalvaç, Vize, Perşembe, Halfeti, Şavşat, Uzundere, Gerze, Göynük, Eğirdir, Mudurnu, Köyceğiz, Ahlat, Gündül,

Foça, Arapgir, İznik, Finike olmak üzere 22 ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Lefke, Mehmetçik, Yeniboğaziçi olmak üzere 3 sakin şehir üyesi yerleşim yeri bulunmaktadır.

#### **2.1.2.4. Uluslararası Standartlar Teşkilatı Turizm ve İlgili Hizmetler**

Teşkilat bünyesindeki ISO/TC 228 komitesi (turizm ve ilgili hizmetler) turizm değer zincirinde yer alan paydaşların ve ziyaretçilerin bilinçli karar vermelerini sağlamak için ilgili faaliyetler, turistik yerler ve bunlar tarafından kullanılan tesis ve ekipmanlar dâhil, turizm servis sağlayıcıları tarafından sunulan hizmetlerin terminolojilerinin ve tanımlamalarının standartlaştırılmasından sorumludur. Türkiye'nin de üye olduğu ISO/TC 228 komitesinde 103 ülke bulunmaktadır. Komite 2023 yılı itibarıyla 29 turizm standardı ile dalış turizmi, sağlık turizmi, macera turizmi, yat limanları, mürettebatsız tekne kiralama, gönüllü turizm, konaklama tesisleri için sürdürülebilir yönetim sistemleri veya erişilebilir turizm gibi konularda 12 proje geliştirmiştir.

#### **2.1.2.5. Yaratıcı Şehirler Ağı**

Yaratıcılığı ve kültür endüstrilerini yerel kalkınma planlarının merkezine yerleştirerek 54 ülkeden 116 şehri uluslararası düzeyde bir araya getiren UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile Yeni Kentsel Gündemin ulusal düzeyde uygulanmasına yönelik bir programdır. Türkiye'den gastronomi alanında Gaziantep, Hatay ve Afyonkarahisar, tasarım alanında İstanbul, zanaat ve halk dansları alanında Kütahya ve Bursa ile müzik alanında Kırşehir olmak üzere yedi şehir bu ağa dâhil edilmiştir. Yaratıcı Şehirler Ağı ulusal listesinde ise müzik alanında Sivas ve Şanlıurfa; gastronomi alanında Adana, Balıkesir, Diyarbakır, Kayseri, Konya, Nevşehir ve Tokat; tasarım alanında İzmir, edebiyat alanında İzmir ve Kahramanmaraş ile film alanında Antalya yer almaktadır.

#### **2.1.2.6. Turizmde Global Etik İlkeler**

Türkiye'nin de üyesi olduğu UNWTO'nun 1999 yılında on üçüncü genel kurulunda kabul edilen Turizmde Global Etik İlkeler Bildirgesi turizmin toplum, çevre ve kültürel mirasa yönelik olumsuz etkilerinin azaltılması ile dünya turizminin sorumlu ve sürdürülebilir gelişiminin sağlanmasını hedeflemektedir. Üye ülkelerde uygulanması gönüllülük esasına dayalı olan ilkeler hükümetlerin yanı sıra turistleri ve özel sektörü de muhatap almaktadır.

### **2.1.2.7. Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) Sertifikası**

GSTC sertifikası kriterleri sürdürülebilir turizme ilişkin ortak bir anlayış sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu sertifikasyon, destinasyon kriterleri ve endüstri kriterleri olmak üzere iki farklı grupta uygulanmaktadır. GSTC destinasyon kriterleri, herhangi bir turizm destinasyonunun ulaşması gereken minimum seviyedir. Sürdürülebilirlik kriterleri; sürdürülebilir yönetim, sosyo-ekonomik etkiler, kültürel etkiler ve çevresel etkiler olmak üzere dört ana konu etrafında düzenlenmiştir. Bu konular turizm sektörünün tüm değer zincirine uygulanabilmektedir. Endüstri kriterleri ise sektörde yer alan özel veya kamu kuruluşlarınca uygulanabilmektedir. GSTC sertifikası kriterleri tüm sektörlerde sürdürülebilirlik standardının geliştirilmesine ilişkin uluslararası normlar konusunda rehberlik sağladığı kabul edilen bir organ olan ISAEAL Alliance'ın Standart Belirleme Koduna uyum sağlama sürecinde geliştirilmiş ve güncellenmiştir. GSTC destinasyon kriterlerinin en güncel versiyonu 2019 yılında ve iki türlü paydaş danışmanlığına dayanarak oluşturulmuştur.

### **2.1.3. Ülkelerin Turizme Yönelik İyi Uygulama Örnekleri**

Bu bölümde turizmde sürdürülebilirlik, kalite ve teknoloji kullanımı gibi belli yönleri ile ön plana çıkan ve Türkiye turizminin gelişimine örnek teşkil edebilecek ülkelerin strateji ve örnek çalışmalarına yer verilmiştir.

#### **2.1.3.1. Birleşik Krallık**

Birleşik Krallık, sürdürülebilir turizm gelişimine odaklanmanın yanı sıra sahip olduğu büyük seyahat şirketlerinin desteğiyle turizm analiz ve verilerini dönüştürerek yeni ve bağımsız bir *Turizm Veri Merkezi* (Tourism Data Hub) oluşturma konusunda çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmaların amacı, dijital teknolojinin gelişimi ve ticarileşmesi yoluyla sektörün yenilik üretme kapasitesini artırmaktır. Birleşik Krallık bu kapsamda küçük ve orta büyüklükteki işletmeler de dâhil olmak üzere tüm kuruluşların büyük veriden en iyi şekilde yararlanmasına olanak tanıma gayreti içerisinde. Ayrıca söz konusu kuruluşlara, ziyaretçilerin faaliyet ve ürün tercihlerini daha iyi anlamaları ve hizmetlerini bu doğrultuda başarılı biçimde uyarlamaları imkânı sağlamayı planlamaktadır.

Turizm Veri Merkezi sayesinde tatil alternatifi olarak Birleşik Krallık'ı araştıran ancak sonunda farklı bir yer seçen turistler üzerinde pazarlama çalışmaları yürütülmesi mümkündür.

Merkez tarafından bu kimseler büyük veri ve yapay zekâ sayesinde belirlenip söz konusu kişilerin beklentilerine uygun ürünler sunularak Birleşik Krallık'ı tercih etmeleri sağlanabilecektir.

Veri Merkezi ile pazardaki boşlukları anlamak ve ziyaretçi sayısını en üst düzeye çıkarmak için doğru turizm ürünlerinin geliştirilmesi konusunda bilgi sağlanması hedeflenmiştir. Bunlara ek olarak, pazarlama faaliyetlerini optimize etmeye ve ziyaretçilerin bölgesel ve mevsimsel dağılımını daha ayrıntılı olarak anlamaya katkı sağlayacağı öngörülmüştür. Bu uygulamanın, Birleşik Krallık için istihdam ve büyüme yaratmak üzere kamu ve özel sektörün ortaklaşa yaptıkları pazarlama kampanyalarının duyurulmasında da yararlı olacağı düşünülmektedir.

### 2.1.3.2. Fransa

UNWTO raporuna göre, 2022 yılında dünyada en çok ziyaretçi alan ülkeler sıralamasında Fransa birinci sırada yer almaktadır. Son dönemde Fransa, bu başarısını sürdürülebilir kılmak amacıyla turizm sektöründe hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik *Turizm Kalite İşareti* (Qualité Tourisme Mark) uygulamasını hayata geçirmiştir. Bu işaret, ağırlama ve hizmet kalite kriterlerini karşılayan turizm kuruluşlarına verilmekte olup bu zamana kadar 5.500 kuruluş söz konusu işareti almaya hak kazanmıştır. Uygulama kapsamında kaliteli hizmet sunumunu garanti edebilmek, sistemin etkinliğini ölçmek, etkilerini değerlendirmek ve iyileştirme alanlarını belirlemek için düzenli olarak ulusal anketler uygulanmaktadır.

Fransa, 2022 yılının Eylül ayında turizm sektöründe işgücü sorunlarının üstesinden gelmek ve pandeminin ardından sektörün çekiciliğini artırmak için büyük ölçekli *Yetenekleri Fethedin ve Yeniden Fethedin* (Conquérir et Reconquérir les Talents) iletişim kampanyası başlatmıştır. Kampanya, *Destinasyon Fransa* (Destination France) Planı kapsamında önemli bir bileşen olup turizme yönelik meslekleri ve ilgili becerileri güçlendirmeyi ve sürdürmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda üç ana hedef formüle edilmiştir:

- 1) Turizm sektörünün çekiciliğini güçlendirmek ve profesyonel turizm fırsatlarındaki zengin çeşitlilik konusunda farkındalık yaratmak,
- 2) Turizm sezonlarında ihtiyaç duyulan alanlarda ve gelecekte yapılacak önemli etkinliklerde (örneğin Rugby Dünya Kupası, Olimpiyat Oyunları) istihdamı kolaylaştırmak,
- 3) Daha fazla genci turizm sektörüne yönlendirmek üzere turizm eğitim ve kurslarına çekmek.

Kampanya, turizm sektöründe iş arayan veya kariyer hedefleyen 16-25 yaş aralığındaki kişiler ile kariyer değiştirmeyi düşünenleri hedeflemektedir. Okullar, eğitim enstitüleri, iş bulma merkezleri, profesyonel federasyonlar ve özel turizm aktörleri dâhil olmak üzere tüm yerel kurumsal aktörleri harekete geçirmek için bir koordinasyon mekanizması da planlanmaktadır.

### 2.1.3.3. İspanya

İspanya turizm politikası, turizm modelini sürdürülebilirlik ve yenilikçilik ilkelerine göre kurgulamaktadır. İklim krizi ile mücadele, biyoçeşitlilik ve sürdürülebilir üretim-tüketim yapısına geçiş İspanya turizm stratejisinin temelini oluşturmaktadır. İspanya, destinasyonlardaki yerel turizm işletmelerini, turizm çalışanlarını ve tedarik zincirini oluşturan tüm paydaşları turizm stratejisinin merkezine koymaktadır. Turizm paydaşlarını değişimin temel itici güçleri biçiminde konumlandırarak turizm eğitimi ile kültürel ve davranışsal değişim yaratmayı amaçlamaktadır.

Bunun dışında İspanya, turizmin yenilikçilik temelli gelişimini sağlamak üzere akıllı turizm ve turizmde dijitalleşme için fon desteği sağlamaktadır. Buna yönelik olarak başlatılan *Dijitalleştirme ve Akıllı Turizm Programı* ile destinasyonlar ve sektör için birbiriyle uyumlu kamusal ve özel hizmetleri turistlerin kullanımına sunan akıllı destinasyon platformlarının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla İspanya'nın akıllı destinasyon uygulamalarından sorumlu örgütü SEGITTUR tarafından akıllı turist sistemlerini geliştirmeye ve Akıllı Destinasyonlar Ağını güçlendirmeye yönelik bir dizi girişim planlanmaktadır. Bu girişimlerin, yapay zekâya dayalı dijital çözümleri desteklemesi, endüstriyel veri alanlarını geliştirmesi ve turizm sektöründe dijital inovasyonu teşvik etmesi için finansman sağlanması öngörülmektedir.

Turizmde *Toparlanma ve Dayanıklılık Aracını* uygulamak için İspanya Akıllı Destinasyonlar Ağındaki turizm işletmeleri ve turizm destinasyonlarının projelerine İspanya devleti tarafından eş finansman desteği de sağlanmaktadır.

İspanya aynı zamanda destinasyon özelinde karbon emisyonunu azaltmak için örnek girişimlerde bulunmuştur. *Visit Valencia*, bu anlamda şehrin performansını izlemek ve iyileştirmek için Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri rehberini kullanarak 2025 yılına kadar karbon nötr bir destinasyon olmak için harekete geçmiş ve Valencia şehri tüm turistik faaliyetlerden kaynaklı karbon ayak izini saptayan ve raporlandıran dünyadaki ilk şehir olmuştur. Karbondan arındırma çabaları sürecindeki yol haritası; temel karbon ayak izi hesaplamaları, dijital yönetim sisteminin

uygulanması ve destinasyondaki karbon emisyon zararlarını telafiye yönelik projelerin geliştirilmesini içermektedir.

#### 2.1.3.4. İsviçre

Turizmde süreklilik, istikrar ve politikaların uygulanma sürecinin titizlikle takip edilmesi prensiplerine sahip İsviçre öncelikle yerli halk arasında seçkin ve benimsenmiş bir turizm anlayışını yayma stratejisini gütmektedir. İsviçre'nin turizm politikası, ülkenin turistik potansiyelini en üst seviyeye taşımayı, turistlerin memnuniyetini artırmayı ve sektörün sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır.

İsviçre Federal Konseyi 2045 yılına kadar *iklim nötr* bir İsviçre anlayışını benimseyerek yeni turizm stratejisinde sürdürülebilirliğe özel önem vermektedir. İsviçre'de sürdürülebilirlik odaklı turizmin geliştirilmesini sağlamak ve İsviçre'yi dünyanın en sürdürülebilir seyahat destinasyonu olarak konumlandırmak için *Swisstainable* girişimi başlatılmıştır. Girişim kapsamında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine duyarlı işletme ve kuruluşlar *Swisstainable* etiketi ile tanınmaktadır.

Bu sürdürülebilirlik programı ayrı bir sertifikasyon süreci olarak değil mevcut sertifikalara ve programlara ilave olarak ziyaretçilere referans olma amacıyla tasarlanmıştır. *Swisstainable* anlayışı odaklı hizmet sağlayıcılar İsviçre turizminin resmî internet sitesi olan [myswitzerland.com](http://myswitzerland.com)'da kategorik olarak belirtilmektedir. İşletmeler değerlendirme sonucunda 3 farklı dereceye sahip olabilmektedir:

- Seviye III – lider: Bu seviyedeki işletmeler sürdürülebilirliğin tüm boyutlarını kapsayan ve üçüncü taraflarca düzenli olarak denetlenen, kapsamlı, kabul görmüş bir sürdürülebilirlik belgesine sahiptir.
- Seviye II – katılımcı: Bu seviyedeki işletmeler sürdürülebilir iş yönetimine ve sürdürülebilirlikte sürekli olarak daha fazla gelişme eğilimine sahiptir. Ayrıca, bu işletmelerin en az bir sürdürülebilirlik boyutunda tanınmış referansı bulunmaktadır.
- Seviye I – destekleyici: Bu seviyedeki işletmeler sürdürülebilir iş yönetimine kendilerini adayın ve işlerinde sürekli olarak sürdürülebilirliği geliştirmeye çaba gösteren işletmelerdir.

Söz konusu çalışmalarla, 2023 yılının sonuna kadar turistlerin gözünde İsviçre'nin bir destinasyon olarak sürdürülebilirlik algı düzeyinin yüzde 10 artırılması hedeflenmektedir.

### **2.1.3.5. Norveç**

Norveç turizm endüstrisinin temel politikası yerel halkı da zenginleştirecek şekilde ülke çapında değer ve istihdam yaratılmasıdır. Ayrıca, Norveç turizm endüstrisinin düşük emisyonlu, yüksek değer yaratan ve dijital dönüşümü sağlayan bir yapıya evrileceği strateji dokümanlarında belirtilmektedir.

Norveç'in *Büyük Etki, Küçük Ayak İzi* (Big Impact, Small Footprint) stratejisi üzerine inşa edilen sürdürülebilir turizm kalkınmasına yönelik turizm politikasında destinasyon ve işletme düzeylerinde sürdürülebilirlik vurgusu yapılmaktadır. Amaç, pandeminin uzun vadeli olumsuz etkilerini azaltmak ve turizmde yıl boyunca daha fazla istihdam yaratmaktır. Hükümetin taahhüt ettiği özel önlemler şunları içermektedir:

- Yerel doğa ve çevre yönetimini destekleyen ve Norveç'teki destinasyonlara emisyonsuz seyahati mümkün kılan sürdürülebilir turizm için bir pilot program başlatmak,
- İlgili kuruluşlarla işbirliği içinde yerel ve bölgesel rehberler için ulusal bir sertifikasyon sistemi geliştirmek,
- Belediyelerin ziyaretçi katkı payı (turizm vergisinin bir çeşidi) uygulamasını devreye alarak yerel düzeyde değer yaratmak, altyapı ve üstyapı sorunlarını gidermek,
- Sektörle işbirliği içinde Bölgesel Destinasyon Yönetim Organizasyonları için çerçeve belirleyici koşulları gözden geçirmek.

Bunlara ek olarak Norveç ulaşım ve turizm hareketlerinden kaynaklanan CO<sub>2</sub> emisyonları ile ilgili verileri birbirine bağlayan, iklim konusunda akıllı bir dijital hesaplayıcı (climate-smart digital calculator) geliştirme projesini uygulamaya sokmuştur. Amaç, endüstrinin turizm faaliyetlerinden kaynaklanan toplam sera gazı emisyonlarında yıllık yüzde 10'luk azalma hedefine daha kolay ulaşabilmesi için turizm paydaşlarının bu konuda bilinçli davranış sergilemesini mümkün kılmaktır.

### **2.1.4. Uluslararası Kuruluşların Eğilimlere Yönelik Programları**

Turizm sektörünün etkinliğinin artırılmasında iyi uygulamaların takip edilerek özellikle risk yönetimi, eşgüdüm ve verimlilik gibi stratejik hususlar bağlamında kıyaslamaların yapılması

önemini korumaktadır. Turizm sektörünü şekillendiren eğilimler doğrultusunda uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan programların izlenmesi ülkeler açısından yol gösterici nitelik taşımaktadır. Bu çerçevede, aşağıda AB ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi kuruluşların iyi uygulamalarından örnekler verilmektedir.

#### **2.1.4.1. Avrupa Birliği Turizminin Dijital Dönüşümü**

Avrupa Komisyonu, Avrupa turizm sektöründeki işletmelerin rekabet gücünü artırmak, onları küresel dijital değer zincirlerine entegre etmek ve iş yaratma yeteneklerini geliştirmek için çeşitli eylemler uygulamaktadır. Bu eylemlerden bazılarını aşağıda yer verilmektedir.

- ***Dijital turizm ağı:*** AB sınırları içerisinde turizm sektöründe oluşturulacak dijital ağların yanında turizmi destekleyen diğer alanlarda mevcutta kullanılan dijital ağların eşgüdüm ile çalışması yoluyla karar almada kolaylık, risk yönetiminde etkinlik, deneyim paylaşımı, teknoloji transferi, teknik bilgi (know-how) gibi birikimlerin aktarımına olanak sağlayacak altyapıların oluşturulması hedeflenmektedir.
- ***Turizm iş portalı:*** AB sınırları içerisinde oluşturulacak dijital iş ve istihdam yönetim altyapısı sayesinde turizmde istihdamın daha etkin ve verimli yürütülmesi hedeflenmektedir.
- ***Turizmde dijitalleşmeye ilişkin çevrimiçi seminerler:*** Dijitalleşme çalışmaları, tecrübelerin paylaşımı, eşgüdüm ve dijital ağların oluşturulması adına alınacak eylemlere yönelik çevrimiçi seminerlerin gerçekleştirilmesini içermektedir.
- ***Dijital turizm tanıtım turları (roadshow)- Turizm işletmeleri için büyümenin itici gücü olarak dijitalleşme:*** Turizmin işleyişini tüm yönetsel süreçler açısından daha verimli hale getirmek ve etkinliği artırmak adına turizmde dijital dönüşümün gerçekleştirilmesi yönündeki bütüncül çalışmaları içermektedir.

#### **2.1.4.2. Avrupa Girişimciler Ağı: Turizm ve Kültürel Miras**

Avrupa Girişimciler Ağı, Avrupa Komisyonu'nun KOBİ'lerin AB'deki iş fırsatlarından yararlanmasına yardımcı olan önemli bir yapılandırma. Turizm ve Kültürel Miras Sektörü Grubu, işletmelerin kendi sektörlerindeki diğer şirketlerle teknoloji transferi veya işbirliği anlaşmaları yapmasına yardımcı olmak için aracılık etkinlikleri düzenleyen Avrupa Girişimciler Ağındaki 17

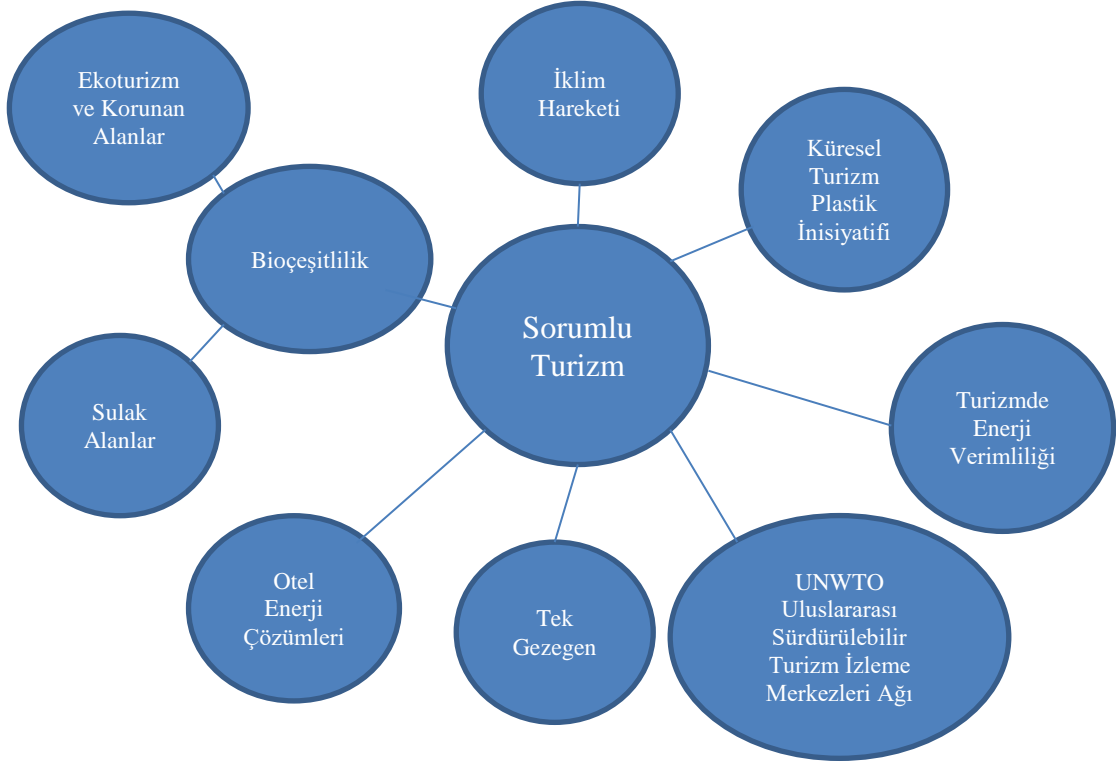
uzman sektör grubundan biridir. Turizm ve Kültürel Miras Sektörü Grubu aşağıda belirtilen hizmetleri sunmaktadır:

- Avrupa genelinde turizm ürünleri ve hizmetleri için iş ortakları bulmak,
- Ulusal düzeyde ve Avrupa genelinde turizm ve kültürel miras için yeni teknolojileri teşvik etmek,
- Turizm ve kültürel miras fuarları ve benzeri organizasyonlarda potansiyel paydaşlarla ikili toplantılar düzenlemek,
- Şirketlere finansman fırsatları konusunda danışmanlık yapmak ve AB hibelerine başvurularda yardımcı olmak,
- Turizm ve kültürel miras alanında çok disiplinli araştırma projelerini teşvik etmek ve uygulamak,
- Uluslararası konferanslar ve çalıştaylar hakkında bilgi sağlamak,
- Turizmde iş kurma konusunda yönergeler hazırlamak,
- Küçük işletmelerin çıkarlarını ve endişelerini AB politika yapıcılarına iletmek.

#### **2.1.4.3. UNWTO Turizm ve Sürdürülebilirlik Eylemleri**

UNWTO, sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak turizmde sürdürülebilirlik ve sorumlu turizm alanlarında bir dizi eylem planını devreye sokmuştur. Ekoturizm ve korunan alanlar ile sulak alanları içeren biyoçeşitlilik, iklim hareketi, turizmde enerji verimliliği, tek gezegen, otel enerji çözümleri (HES), küresel turizm plastik inisiyatifi bu eylemlerden en önemlileridir (Şekil 8).

## Şekil 8. UNWTO Turizmde Sürdürülebilirlik Eylemleri



**Kaynak:** UNWTO, 2023 (<https://www.unwto.org/sustainable-development>).

**Bioçeşitlilik:** UNWTO turizm ve biyolojik çeşitlilik arasındaki ilişkinin anlaşılmasını sağlamak üzere turizmin biyolojik çeşitliliğin korunmasına nasıl katkıda bulunabileceği ve turizm destinasyonları için ana kaynak rolünün nasıl geliştirilebileceği konularına odaklanmaktadır.

**Ekoturizm ve Korunan Alanlar:** UNWTO'ya göre ekoturizmde turistlerin temel motivasyonu doğal alanlarda hâkim olan geleneksel kültürlerin yanı sıra doğayı gözlemlemektir. Tüm doğa temelli turizm türlerinin gelişimi için söz konusu alanların korunması teşvik edilmelidir.

**Sulak Alanlar:** Turizmin çevreye yönelik tahribatının, özellikle de kitle turizminin tüketim yoluyla sulak alanları tahribatının önlenmesini ve sulak alanların korunmasını içermektedir.

**İklim Hareketi:** Turizm hem iklim değişikliğine neden olmakta hem de ondan etkilenmektedir. İklim değişikliğinin sektöre yönelik doğrudan ve dolaylı etkileri arasında; aşırı hava olayları, artan sigorta maliyetleri ve güvenlik endişeleri, su kıtlığı, destinasyonlardaki biyolojik çeşitlilik kaybı, varlıkların ve cazibe merkezlerinin zarar görmesi bulunmaktadır. UNWTO, turizmde CO<sub>2</sub> emisyonlarının ölçümünü güçlendirmeyi, turizm faaliyetlerinin

karbonsuzlaştırılmasını hızlandırmayı ve turizm sektörünü karbon giderme süreçlerine dâhil etmeyi amaçlamaktadır.

***Küresel Turizm Plastik İnisyatifi:*** Turizmdeki plastik kirliliği sorununun herhangi bir organizasyonun kendi başına çözemeyeceği kadar büyük olduğu ifade edilmekte, çözüm için turizm değer zincirinin tamamında değişiklikler yapılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu amaçla sistematik geri dönüşüm de dâhil olmak üzere birçok eylem planı hazırlanmıştır.

***Otel Enerji Çözümleri (HES):*** Turizm ve enerji alanında BM ve AB'nin önde gelen ajanslarından oluşan bir ekiple işbirliği içinde UNWTO tarafından başlatılan bir projedir. Projenin esas amacı enerji tüketiminin azaltılması başta olmak üzere enerjinin etkin kullanımı ve sürdürülebilir enerji sistemlerinin yaygınlaşmasını sağlamaktır.

***Tek Gezegen:*** İyi planlanıp yönetildiğinde turizm; kapsayıcı sosyal entegrasyonu hızlandırma, doğal ve kültürel miras ile biyolojik çeşitliliği koruma, istihdam yaratma, sürdürülebilir geçim kaynakları oluşturma ve refahı iyileştirme gibi pozitif etkilere sahiptir. Sektörün sağlıklı büyümesi ve uzun vadeli sürdürülebilirliğinin sağlanması için ortak hareket etmek çok önemlidir. Bu nedenle tek gezegen eylemleri ile ortak amaç doğrultusunda çabaların bir araya getirilmesi hedeflenmektedir.

***Turizmde Enerji Verimliliği:*** Turizmde enerji kullanımını optimize etme çabalarını ifade etmektedir. Bu kavram turizm tesislerinde, konaklama birimlerinde, restoranlarda, ulaşım araçlarında ve diğer turizm altyapılarında enerji tüketiminin verimli bir şekilde yönetilmesini, enerji kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını ve çevresel etkilerin azaltılmasını kapsamaktadır.

***UNWTO Uluslararası Sürdürülebilir Turizm İzleme Merkezleri Ağı:*** Turizmin ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerini destinasyon düzeyinde izleyen, turizmin sürdürülebilir ve dirençli büyümesine yönelik uzun süredir devam eden ve turizmin kanıt temelli yönetimini desteklemek için ölçüm ve izleme çalışmalarına katkı sağlayan merkezlerin oluşturduğu ağdır.

#### **2.1.4.4. AB Toparlanma ve Dayanıklılık Aracı (RRF)**

Toparlanma ve Dayanıklılık Aracı belirli sektörlerde pandeminin neden olduğu zararı ortadan kaldırmayı amaçlayan bir çerçeve içinde faaliyet göstermekte ve bu amaçla yaratılan fonları ilgili sektörlerin kullanımına sunmaktadır. Farklı sektörler için hazırlanan planlar fonların

tahsis biçimini belirlemektedir. Söz konusu program çerçevesinde oluşturulan turizm planı, AB sınırları içinde ülkeler arasında değişkenlik gösteren tedbirleri kapsamaktadır. Bu tedbirler turizm sektörünü modernize eden önlemler ile sektörle bağlantılı diğer iş kollarını ilgilendiren yatay önlemleri içermektedir. Programın temel başlıklarından bazıları şu şekildedir:

**Yenilenebilirlik:** Enerji performansını, erişilebilirliği ve kaynak yönetimini iyileştirmek ve gıda ve atık yönetimi gibi döngüsel iş modellerini geliştirmek için turizm değer zincirinin yenilenmesi amaçlanmaktadır.

**Beceri Kazandırma ve Beceri Geliştirme:** Yeşil ve dijital dönüşümü desteklemek için turizm yatırımcılarına, çalışanlara ve destinasyon yöneticilerine yönelik eğitimler gerçekleştirmek, böylece mevcut yetenekleri geliştirmek ve yeni yeteneklerin kazanılmasını sağlamak amaçlanmaktadır.

**Modernleştirme:** Turizm politikasından sorumlu kamu idarelerinin dijitalleşme başta olmak üzere çağın öngördüğü altyapıya ulaşmalarını desteklemek ve kamu idareleri, destinasyon yöneticileri ve işletmeler arasında veri paylaşımını teşvik etmek amaçlanmaktadır.

## 2.2. Türkiye’de Genel Durum

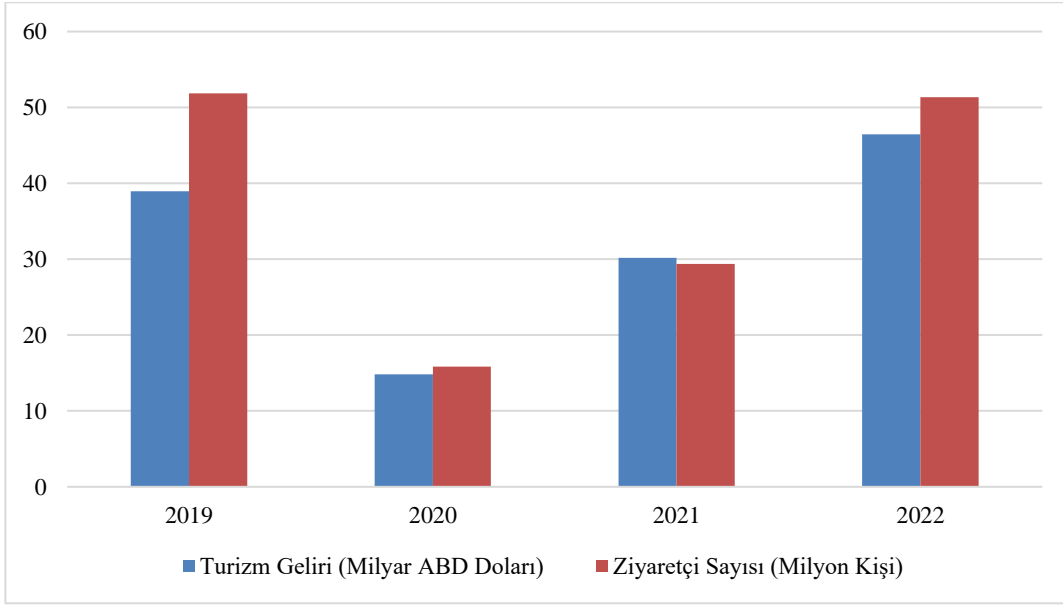
1980 yılından sonra hızlanan turizm yatırımları sayesinde, 2019 yılında ülkemizi ziyaret eden ziyaretçilerin sayısı 51,8 milyon, elde edilen turizm geliri ise 38,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Aynı yıl turizm ve seyahat sektörü doğrudan ve uyarılmış etkileri dâhil ülkemiz GSYH’sına yüzde 11,3, istihdamına ise yüzde 9,4 katkıda bulunmuştur (WTTC, 2020).

Pandemi sürecindeki ilk turizm sezonunun yaşandığı 2020 yılında ülkemizi toplam 16 milyon kişi ziyaret etmiş olup bu durum 2019 yılına göre yüzde 69 oranında bir kayba karşılık gelmektedir. Ülkemiz turizmi 2020 yılının Haziran ayında uygulamaya başlanan Güvenli Turizm Sertifikası Programının ve Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansının (TGA) etkin yurt dışı tanıtım kampanyalarının katkısıyla diğer ülkelere kıyasla daha hızlı toparlanmıştır.

2021 yılı seyahat kısıtlamalarının kaldırıldığı yıl olarak kayda geçmiş ve ziyaretçi sayısında bir önceki yıla kıyasla yüzde 88 artış yaşanarak 30 milyon sayısına ulaşılmıştır. Bu artışa rağmen 2019 yılı ile kıyaslandığında ziyaretçi sayısı 2021 yılında yüzde 42 daha düşük seviyede gerçekleşmiştir. 2021 yılında turizm geliri bir önceki yıla göre yüzde 103 artarak 30,2 milyar ABD doları olmuştur.

2022 yılında önceki yıla göre yüzde 71’lik bir artışla 51,4 milyon kişi ağırlanmış, turizm geliri ise yüzde 54’lük bir artışla 46,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılı ile kıyaslandığında, ziyaretçi sayısı açısından neredeyse aynı seviyenin yakalandığı, turizm gelirinde ise yüzde 19 artışın gerçekleştiği görülmektedir (Şekil 9). 2023 yılının ilk yarısında ise 2022 yılına göre iyileşmenin devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde turizm gelirleri önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 27 artarak 21,7 milyar ABD dolarına, gelen ziyaretçi sayısı ise yüzde 20 artarak 19,6 milyon kişiye ulaşmıştır.

**Şekil 9. 2019-2022 Türkiye Turizm Gelirleri ve Ziyaretçi Sayıları**



**Kaynak:** Bankalararası Kart Merkezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).

Kişi başı ortalama harcama, ortalama geceleme sayısı ve ortalama gecelik harcama istatistiklerinde de 2020 itibarıyla bir artış eğilimi görülmektedir. 2019 yılında 751 ABD doları olan kişi başına düşen harcama 2020’de 936 ABD dolarına, 2021 yılında ise 1.028 ABD dolarına ulaşmıştır. Ancak, 2022 yılında kişi başı ortalama harcama 905 ABD doları seviyesine gerilemiştir. Bunun yanında 2019 yılı için 9,9 olan ortalama geceleme sayısı sonraki üç yılda sırasıyla 12,4, 12,6 ve 10,3 olarak kaydedilmiştir. Ortalama gecelik harcama da 2020 yılındaki bir miktar düşüşün ardından 2021 ve 2022 yıllarında pozitif yönlü eğilimine devam etmiştir. 2023 yılı ilk yarısında kişi başı ortalama harcama 949 ABD doları olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1).

**Tablo 1. 2019-2023 Yılları Arası Türkiye Turizm Geliri, Ziyaretçi Sayısı, Kişi Başı Ortalama Harcama ve Gecelik Ortalama Harcama**

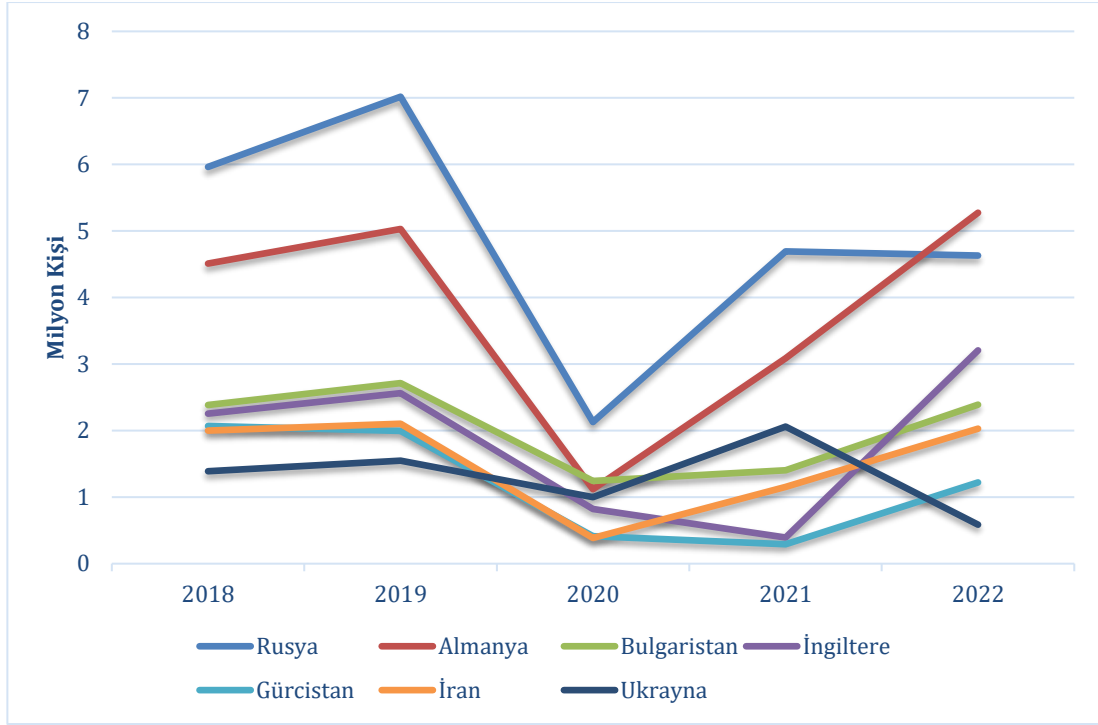
Yıl	Yıllık Çeyrek	Turizm geliri (Bin ABD doları)	Ziyaretçi sayısı	Kişi başı ortalama harcama (ABD doları)	Ortalama geceleme sayısı	Ortalama gecelik harcama (ABD doları)
<b>2019</b>	<b>Yıllık</b>	<b>38 930 474</b>	<b>51 747 199</b>	<b>751</b>	<b>9,9</b>	<b>76</b>
<b>2020</b>	<b>Yıllık</b>	<b>14 817 273</b>	<b>15 971 201</b>	<b>936</b>	<b>12,4</b>	<b>75</b>
	I	4 664 392	5 452 000	827	10,3	80
	II	647 474	271 039	-	-	
	III	5 122 305	6 108 431	914	11,8	77
	IV	4 383 102	4 139 731	956	15,6	61
<b>2021</b>	<b>Yıllık</b>	<b>30 173 587</b>	<b>30 038 961</b>	<b>1 028</b>	<b>12,6</b>	<b>81</b>
	I	2 635 969	2 689 986	1 014	16,8	60
	II	4 104 082	4 868 041	1 009	13,0	77
	III	14 126 732	13 949 631	1 036	11,4	91
	IV	9 306 804	8 531 303	1 028	13,2	77
<b>2022</b>	<b>Yıllık</b>	<b>46 477 871</b>	<b>51 387 513</b>	<b>905</b>	<b>10,3</b>	<b>89</b>
	I	6 561 011	6 311 453	1 017	12,5	82
	II	10 515 168	13 219 165	881	9,4	95
	III	17 952 361	20 716 281	855	9,7	89
	IV	11 495 182	11 140 614	960	11,2	87
<b>2023</b>	<b>I</b>	<b>8 759 058</b>	<b>7 771 423</b>	<b>1 071</b>	<b>12,7</b>	<b>84</b>
	II	12 975 307	15 173 979	927	8,4	110

**Kaynak:** Bankalararası Kart Merkezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, TÜİK.

Pandemi öncesi de dâhil edilerek bakıldığında, ülkemize en çok turist gönderen ülkelerin Almanya ve Rusya, öne çıkan diğer kaynak pazar ülkelerin ise İngiltere, İran ve Bulgaristan olduğu ve yurt dışından ülkemizi ziyaret edenlerin geliş sebeplerinde gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetlerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

Rusya ve Ukrayna arasında uzun zamandır süregelen çatışmalar 2022 yılının Şubat ayı itibarıyla savaş haline dönüşmüştür. Batı blokunu oluşturan NATO ülkelerinin savaş ortamından Rusya'yı sorumlu tutmaları nedeniyle getirdikleri yaptırımlara karşılık Rusya'nın uyguladığı kısıtlamalar, birçok sektörü etkilediği gibi turizm sektörünü de yoğun şekilde etkilemiştir. Turizm otoriteleri tarafından savaşın turizm üzerindeki etkileri; uçuş sürelerinin artışı, enerji fiyatlarındaki yükseliş ve azalan müşteri güveni olarak ifade edilmektedir.

**Şekil 10. Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Milliyetlerine Göre Dağılımı (2018-2022)**



Kaynak: TÜİK.

Rus sınır çıkış istatistiklerine göre, Rusların en çok ziyaret ettiği ikinci ülke Türkiye'dir. Türkiye'ye gelen yabancı turistler arasında da 2022 yılında 5,2 milyon ziyaretçi sayısı ile Rus ziyaretçiler ikinci sıraya yerleşmiştir. Ukrayna pazarı açısından ise genel turizm hareketlerinde yaşanan düşüş bütün ülkeler gibi Türkiye'de de etkisini göstermiştir. 2022 yılında Ukrayna'dan ülkemize gelen ziyaretçi sayısı bir önceki yıla kıyasla yüzde 67 düşüşle 675 bin kişiye gerilemiştir. 2023 yılında ise etkisi devam eden Rusya ve Ukrayna savaşı nedeniyle özellikle Ukrayna pazarında arzu edilen gelişmelerin yaşanamayacağı öngörülmektedir. Bu gelişmeler çerçevesinde Almanya 2022 yılında en fazla ziyaretçi gönderen ülke olmuştur (Şekil 10).

2023 yılı Eylül ayı itibarıyla ülke genelinde toplamda 20.922 konaklama tesisi, 939.842 oda ve 1.953.622 yatak bulunmaktadır. Ayrıca, çevreye duyarlı 438 konaklama tesisinde 133.388 oda ve 285.256 yatak mevcuttur (Tablo 2).

**Tablo 2. 2023 Yılı Eylül Ayı İtibarıyla Konaklama Tesisleri, Oda ve Yatak Sayıları**

	<b>Tesis Sayısı</b>	<b>Oda Sayısı</b>	<b>Yatak Sayısı</b>
<b>Turizm İşletme Belgeli</b>	5.079	528.732	1.107.933
<b>Yatırım Belgeli</b>	718	76.157	170.009
<b>Basit Konaklama İşletme Belgeli</b>	15.125	334.953	675.680
<b>Toplam</b>	20.922	939.842	1.953.622

**Kaynak:** Kültür ve Turizm Bakanlığı.

### 2.2.1. Kapsam ve İlgili Mevzuat

Turizm sektörü Turizmi Teşvik Kanunu, Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu ve Turist Rehberliği Meslek Kanunu başta olmak üzere farklı bakanlıkların yetki alanına giren çok sayıda mevzuat düzenlemesi çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Sektöre ilişkin doğrudan veya dolaylı mevzuat aşağıda sıralanmaktadır:

- Turizmi Teşvik Kanunu,
- Kültür ve Turizm Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun,
- Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu,
- Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı Hakkında Kanun,
- Turist Rehberliği Meslek Kanunu,
- Kimlik Bildirme Kanunu,
- Çevre Kanunu,
- Orman Kanunu,
- Milli Parklar Kanunu,
- Kıyı Kanunu,
- Pasaport Kanunu,
- Kabotaj Kanunu,
- Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu,
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu,
- Uluslararası İşgücü Kanunu,

- Seyahat Acentaları Yönetmeliği,
- Yat Turizmi Yönetmeliği,
- Yatların Karasularında Seyir Esasları,
- Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik,
- Turizmi Teşvik Kanununun Cezai Hükümlerinin Uygulanması Hakkında Yönetmelik,
- Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği,
- Turizm İşletmelerinin Bakanlıkla, Birbirleriyle ve Müşterileriyle İlişkileri Hakkındaki Yönetmelik,
- Paket Tur Sözleşmelerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik,
- Turizm Yatırım, İşletme ve Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Yönetmelik,
- Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik,
- Belgeli Turizm İşletmelerinde Yabancı Personel ve Sanatkârların Çalıştırılması Hakkında Yönetmelik,
- Turizm Bölgeleri, Turizm Alanları ve Turizm Merkezlerinin Belirlenmesi İçin Çalışma Gruplarının Oluşturulması, Görev ve Yetkileri ile Çalışma Şekline İlişkin Yönetmelik,
- Turizm Amaçlı Sportif Faaliyet Yönetmeliği,
- 15.06.2012 tarihli ve 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar (Yatırım Teşvik Programı),
- Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik,
- Konaklamalı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik,
- Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticaretinin Desteklenmesi Hakkında Karar,
- Döviz Kazandırıcı Hizmet Sektörleri Markalaşma Destekleri Hakkında Karar,
- Çalışma Süreleri Yönetmeliği,
- Lüks Çadır Tesisleri Nitelikler Yönetmeliği.

### **2.2.2. On Birinci Kalkınma Planı Döneminin Değerlendirilmesi**

Turizm sektörü, On Birinci Kalkınma Planında (2019-2023) üç öncelikli gelişme alanından biri olarak tanımlanmıştır. Bu planda, değişen tüketici eğilimleri ile teknolojik gelişmeler doğrultusunda turizmin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi, sezon süresinin uzatılması, hizmet kalitesinin yükseltilmesi ve daha fazla harcama eğilimi olan ziyaretçinin ülkemize çekilmesi ile

konaklama süresi ve konaklama dışı harcamaların artırılması, ayrıca koruma-kullanma dengesi gözetilerek ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Plan dönemindeki en önemli adımlardan biri 11/07/2019 tarihli ve 7183 sayılı Kanunla TGA'nın kurulmasıdır. Ajansın kurulma amacı turizm alanında sürdürülebilir ve etkin tanıtım yapılmasına, turizm potansiyelimizin tüm yönleri ile değerlendirilerek ülke ekonomisine kazandırılmasına, turizmin ülke ekonomisindeki payının ve turizm sektörünün hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmak, bunun için ayrıca destek ve kaynak sağlamaktır. Ajansın yönetim kurulunda ağırlıklı olarak özel sektörden üyelere yer verilmiş, turizm STK'larından bir danışma kurulu oluşturulmuş ve bütçesinin daha ziyade özel sektörden alınacak turizm payından oluşacağı belirlenmiştir. Bu şekilde turizm tanıtımı için bütçe imkânı artırılırken özel sektörün turizm konusundaki kararlara aktif katılımı da sağlanmaktadır.

Plan döneminde, TGA tarafından Türkiye'nin küresel bir marka olması ve uluslararası pazarda konumunu yükseltmesi için özellikle Uzak Doğu pazarı başta olmak üzere hedef pazarlarda odaklı ve yoğun tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Çağımızın pazarlama dinamiklerine uygun bir şekilde tasarlanan Türkiye'nin ilk ve tek dijital küresel tanıtım platformu GoTurkiye.com üzerinden ülkemizin turizm potansiyeli destinasyon ve deneyim odaklı bir bakış açısı ile hedef pazarlarda kullanıcılara sunulmuştur. Değişen eğilimler çerçevesinde çeşitli kullanıcı profilleri ve dijital tüketim alışkanlıklarına uygun içerikler hazırlanmış ve ülkemizdeki turizm ürün çeşitliliği GoTurkiye.com aracılığıyla vurgulanmıştır. Platform; sağlık turizmi, golf turizmi, müzeler, kültür rotaları, bisiklet rotaları, inanç turizmi, gastronomi, alışveriş turizmi gibi 155'e yakın başlığı 10 farklı dilde sunmaktadır. "İstanbul is the New Cool", "TurkAegean", "Coming Soon", "Choose Your Memories" ve "Safe Tourism" filmleri dijital reklam ve tanıtım faaliyetlerinde kullanılmıştır. GoTurkiye dijital platformu aracılığıyla aylık 100 milyon ziyaretçi sağlanmış, sosyal medya platformlarında 9 milyona yakın takibe ulaşılmış, tanıtım kampanyaları ile de aylık 900 milyondan fazla gösterim gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan, dünyanın en prestijli restoran değerlendirme sistemlerinden biri olan Michelin Rehberine 38'inci varış yeri olarak İstanbul eklenmiştir.

Ülkemizdeki turizm destinasyonlarının çeşitlendirilmesi, marka bütünlüğünün sağlanması ve etkin tanıtımın yapılması amacıyla TGA tarafından il bazlı markalaşma ve tanıtım çalışmaları başlatılmıştır. İl Tanıtım ve Geliştirme Programı kapsamında 81 ilde turizm paydaşlarını bir araya

getiren toplantılar düzenlenmiş, hazırlanan turizm yol haritaları il kurulları ile paylaşılmış ve turizm ürün geliştirme çalışmaları yürütülmüş, ayrıca GoTurkiye.com dijital platformunda kullanılabilecek metin içerikleri, fotoğraf, vb. materyaller bir araya getirilmiştir. Bu kapsamda Türkçe olarak “Gezsen”, İngilizce olarak ise “Go” marka çatısı altında sosyal medya hesapları açılmış olup 81 il için oluşturulan toplam 158 “Go” ve “Gezsen” hesabında illerin turizm ürünleri tanıtılmaya devam edilmektedir. Türk mutfağı tanıtım faaliyetlerinin eşgüdümlü ve belirli bir tema altında yapılarak zaman ve kaynak israfının engellenmesi amacıyla 21-27 Mayıs tarihleri arası Türk Mutfağı Haftası olarak ilan edilmiş ve bu kapsamda 2022 ve 2023 yıllarında tanıtım etkinlikleri düzenlenmiştir.

Turizm sektörünün yenilikçi hizmetler ve ürünler geliştirmek üzere yeni nesil teknolojilerin süreç ve verilerinden faydalanarak akıllı turizme dönüştüğü bir dönemde, TGA tarafından ülkemizde de turizm sektörü için yeni dijital takip altyapısı oluşturulmuş; ziyaretçilerin davranışlarını büyük veri ve yapay zekâya dayanarak analiz etme, ürün geliştirme ve hedef ülke bazlı varış yeri tanıtım stratejisi oluşturma imkânı sağlanmıştır. Bölgesel analizin yanı sıra ülkemize rakip olan ülkelerle (Yunanistan, İspanya, İtalya, Portekiz, Fransa) ortalama ücret, kapasite kullanımı, kiralık mülk sayısı gibi kriterlerde karşılaştırma imkânı sağlayan veriler TGA veri tabanına aktarılmıştır. Büyük verinin turizm sektöründe ürün geliştirme, tanıtım ve pazarlamada kullanılmasında sistemin verimliliğinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından alarm oluşturulması gereken verilerin türü ve hangi ölçeklerde bildirimlerin oluşturulması gerektiği konularında çalışmalar yürütülmüştür. Ayrıca hava yolu trafiği ve dünya çapında uçuş arama verileri üzerinden trend analizi raporları üretilmiş, TÜİK’in turizm istatistikleriyle ilgili verilerinin düzenli bir şekilde TGA kurumsal veri tabanına aktarılması çalışması tamamlanmıştır.

On Birinci Kalkınma Planında 2023 yılı için 75 milyon ziyaretçi ve 65 milyar ABD doları turizm geliri hedefi konmuştur. 2022 yılında ülkemizi 51,4 milyon kişi ziyaret etmiş ve 46,3 milyar ABD doları gelir elde edilmiş olup buna göre 2023 yılında On Birinci Kalkınma Planı hedeflerine ulaşılmasında zorluk yaşanabilmesi beklenmektedir. Bunun temel nedeni pandemi olmakla birlikte maliyet artışları, Rusya-Ukrayna savaşı ve 2023 yılında yaşadığımız deprem felaketinin turizm faaliyetini olumsuz etkilediği açıktır.

## TURİZM GELİRİ REVİZYONU

Turizm istatistikleri kapsamında yürütülen Çıkış Yapan Ziyaretçi Anketi (ÇYZA) 2001 yılından bu yana Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında yapılan protokol kapsamında gerçekleştirilmektedir. ÇYZA, TÜİK bölge müdürlükleri tarafından hava, kara ve deniz olmak üzere 22 sınır kapısında yapılan ve ülkemizden çıkış yapan yabancılar, ülkemizi ziyaret eden yurt dışı ikametli vatandaşlarımız ile ziyaret amacıyla yurt dışına çıkan vatandaşlarımızın harcamalarını hesaplamaya dönük bir alan uygulamasıdır.

Turizm istatistiklerinin daha hızlı ve kaliteli olarak hesaplanmasına yönelik idari kayıt kullanımını artırmak, yeni veri kaynaklarını, araştırma sonuçlarını sisteme entegre etmek ve metodolojik iyileştirmeleri yansıtmak amacıyla 2022 yılında bir revizyon gerçekleştirilmiş olup bu kapsamda:

- Paket tura konu olan geceleme sayısı ile ilgili düzenleme yapılmış,
- Bankalararası Kart Merkezi kredi kartı verilerinin sisteme entegrasyonu sağlanmış,
- Sağlık turizmi araştırması sonuçları turizm istatistiklerine yansıtılmış,
- Eğitim turizmi verilerinin elde edilmesine yönelik eğitim turizmi araştırması ve uluslararası öğrenci kontenjanı (Türk, yabancı) kapsamında eğitim gören öğrencilerin ödediği harç verileri derlenmiş ve

sonuçlar entegre edilmiştir.

Dolayısıyla, ÇYZA verileri derlenmeye devam edilmekte olup anketten elde edilen veriler ilave veri kaynakları ile birlikte kullanılmaktadır. Yeni kaynaklardan elde edilen veriler ve metodolojik olarak yapılan düzenlemelerle turizm geliri, sağlık turizmi geliri ve eğitim turizmi geliri revize edilmiştir.

**Tablo 1. 2012-2022 Dönemi Revize Turizm Gelirleri**

YIL	TURİZM GELİRİ (Bin \$)	
	Eski Seri	Yeni Seri
2012	29 007 002	29 689 249
2013	32 308 991	33 073 502
2014	34 305 904	35 137 949
2015	31 464 777	32 492 212
2016	22 107 440	22 839 468
2017	26 283 656	27 044 541
2018	29 512 926	30 545 924
2019	34 520 332	38 930 474
2020*	12 059 320	14 817 273
2021	24 482 332	30 173 587
2022	-	46 477 871

**Kaynak:** TÜİK.

\* Pandemi nedeniyle sınır kapılarında anket yapılamadığından 2020 yılı 2. çeyreğe ilişkin veriler Bankalararası Kart Merkezi verilerinden alınarak yeni seriye eklenmiştir.

Turizm faaliyetlerini durma noktasına getiren pandemi ve diğer olumsuz gelişmelere rağmen Türkiye, turizm sektöründe hızlı bir toparlanma yaşamış ve gerek gelir gerekse turist sayıları açısından rakiplerinden daha hızlı bir büyüme göstermiştir. Pandemi sürecinin atlatılması ve turizm sektörünün kontrollü normalleşmesinde özellikle Sağlık Bakanlığı liderliğinde Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı tarafından uygulamaya alınan tedbir ve destekler önemli olmuştur. Bu dönemde alınan tedbirler kapsamında kalabalık yerlerde maske ve mesafe kuralları uygulanmış, turizm faaliyetlerinde hijyen, mesafe ve temassızlık ön plana çıkarılmıştır. Sektöre olumsuz etkileri azaltmak için Kültür ve Turizm Bakanlığının kısıtlamalar sırasında turizm işletmelerini desteklemek amacıyla hayata geçirdiği uygulamalar şu şekilde özetlenebilir:

- İşletmelere avans ödemeleri için banka kredisi sağlanması,
- Sosyal Güvenlik Kurumu ödemelerinin ertelenmesi,
- Bakanlık onaylı seyahat acentalarının çevrimiçi çalışmasına izin verilmesi,
- Kamu arazileri üzerinde bulunan turizm tesislerinin borç ödemelerinin ertelenmesi,
- Küçük ölçekli turizm işletmelerine hızlı ve geri ödemeli banka kredileri sağlanması,
- Otel ve turizm tesislerinde konaklama vergisi ve otel kiralarının ertelenmesi.

Bu çerçevede, seyahat acentaları için destek oluşturulmuş, turizm sektöründe sezonluk çalışanlar dâhil olmak üzere tüm çalışanların kısa çalışma ödeneğinden faydalandırılması sağlanmıştır. Mesleklerini geçici olarak icra edemeyen turist rehberlerine yönelik kredi paketi hazırlanmış ve Paket Tur Sözleşmeleri Yönetmeliğinde değişiklik yapılarak paket tur bedellerinin iadesine esneklik getirilmiştir. Nisan 2020’de başlatılması planlanan konaklama vergisinin uygulanması ertelenmiştir. 2020 yılı rezervasyonlarına ilişkin tur operatörleri ve seyahat acentaları tarafından konaklama tesislerine yapılan ön ödemelerin iadesi taleplerini yerine getirmek üzere konaklama tesislerine yönelik kredi paketi oluşturulmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli restoran ve kafeterya işletmeleri için Hazine Destekli Kefalet Sistemi çerçevesinde Kredi Garanti Fonu teminatlı Destek Kredi Paketi hayata geçirilmiştir. Milli Emlak Genel Tebliğine göre turizm tesislerinden tahsil edilmesi gereken ecrimisil ve kullanım bedeli ödeme süreleri başvuru şartı aranmaksızın faiz uygulanmadan 30/11/2022 tarihine kadar ertelenmiştir. Konaklama tesislerindeki geceleme hizmetlerine yönelik KDV indirimi desteği ise Eylül 2021 sonuna kadar devam etmiştir.

Kontrollü normalleşme sürecine geçilmesiyle birlikte; turizm faaliyetlerinin güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından konaklama, yeme-içme ve deniz turizmi tesislerinde, turizm amaçlı sportif faaliyetlerde, turist rehberliği hizmetlerinde ve kültür-sanat tesislerinde kontrollü normalleşme sürecine ilişkin genelgeler yayımlanmıştır. Genelgeler kapsamında, olağanüstü pandemi koşullarında sağlıklı ve güvenli bir turizmi mümkün kılmak ve alınan tedbirlerin üst seviyede güvenilirliğini sağlayabilmek için 1/7/2020 tarihli ve 2020/14 sayılı Genelge ile Güvenli Turizm Sertifikası uygulaması başlatılmıştır. Bu çerçevede; turizm işletme belgeli olan veya olmayan, 30 oda ve üzeri kapasitedeki tüm konaklama tesislerinin Güvenli Turizm Sertifikası alması zorunlu hale getirilmiştir. Söz konusu sertifika ile ulaşımdan konaklamaya, tesis çalışanlarından yolcuların sağlık durumuna kadar uzanan geniş bir yelpazede yeni tedbirler tanımlanmıştır. TGA öncülüğünde yürütülen Güvenli Turizm Programı kapsamında Güvenli Turizm Sertifikasyonunun sektöre kazandırılması kontrollü normalleşme sürecinin etkin bir şekilde yönetilmesini sağlamıştır. Nitekim, TÜRSAB'ın Covid-19 Sürecinde Türkiye ve Dünya Turizmi Değerlendirmesi Raporuna göre seyahat acentalarının tercih edilme nedenleri arasında ilk sırada uygun fiyat sunmaları bulunurken pandemi ile birlikte uygun fiyatın yerini hijyen ve güvenlik unsurları almıştır.

Güvenli turizm algısını hem iç hem dış pazarda pekiştirmek üzere Turizm Personeline Yönelik Aşı Programı devreye alınmış, Covid-19 Turist Koruma Sağlık Sigortası ve Ekstra Konaklama Maliyet Garantisi tek bir pakette hizmete sunulmuştur. Aşılama turizm sektörü çalışanlarına öncelik verilmiş, Nisan 2021'de başlatılan aşılama programında havayolları, havalimanları, konaklama tesisleri, seyahat acentaları, yeme-içme tesisleri, tur ve transfer araçları, deniz turizmi tesisleri, tema parklar, kongre ve sanat merkezi çalışanları ile profesyonel rehberler kapsamıştır. Özel sigorta şirketleri tarafından sağlanan sigorta paketiyle ise Türkiye'ye gelen tüm ziyaretçilere Covid-19 ile ilgili hastane masrafları ve ilave olarak oluşacak konaklama masraflarını karşılama garantisi sunulmuştur.

İlerleyen süreçte Bakanlıkça Güvenli Turizm Sertifikasyon Programı kapsamının diğer öngörülemeyen salgın ya da bulaşıcı hastalıklar için de geçerli olacak şekilde genişletilmesi, sürekli ve kalıcı hale getirilmesi yönünde çalışmalar yürütülmüş, bu amaçla denetim ve akreditasyon kriterleri geliştirilmiştir. TGA, Kültür ve Turizm Bakanlığı, ilgili denetim ve STK yetkilileri ile oluşturulan komite tarafından Güvenli Turizm Sertifikasyon Programı ISO 17065 Ürün Sertifikasyon standartlarına göre teknik açıdan genişletilmiş ve programın adı Güvenli ve

Sürdürülebilir Turizm Sertifikasyon Programına dönüştürülmüştür. Mayıs 2023 itibarıyla Ajans bünyesinde geliştirilen Güvenli Turizm Sertifikasyonu ile 12.391 tesis/araç ve Sürdürülebilir Turizm Sertifikası ile 2.147 tesis belgelendirilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, pandemi ile diğer küresel ve bölgesel krizlerde edindiği deneyimden yola çıkarak sürdürülebilir turizmi esas alan bir anlayış ile turizm politikaları oluşturmak için TGA ile birlikte yerel, ulusal ve uluslararası paydaşlarla işbirlikleri geliştirmektedir. Bu doğrultuda, Güvenli Turizm Sertifikasyon Programının sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde genişletilmesi amacıyla en yaygın ve en üst standartları belirleyen Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (Global Sustainable Tourism Council - GSTC) ile 2022 yılı başında hükümet nezdinde işbirliği anlaşması imzalanmış ve üç yıllık protokolle Türkiye turizm endüstrisinin yeniden yapılandırılması planlanmıştır. Bu konudaki ilk ulusal program olma özelliği taşıyan Sürdürülebilir Turizm Programıyla uluslararası standartlara uyum sağlanması ve Türkiye'nin sürdürülebilirlik konusunda yaptığı çalışmaların dijital ortamda görünürlüğünün artırılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun 30. maddesinde yapılan değişiklikle Kültür ve Turizm Bakanlığına Türk Akreditasyon Kurumundan akredite ve uluslararası faaliyette bulunan denetim firmaları aracılığıyla sertifika programlarını uygulama yetkisi verilerek yasal altyapı oluşturulmuştur.

Üç aşaması olan program kapsamında Bakanlık ve TGA öncülüğünde Türkiye Sürdürülebilir Turizm Programı Kriterleri (I.Aşama) ortaya konmuştur. Bakanlığın 15/11/2022 tarihli ve 2022/2 sayılı Genelgesi uyarınca işletme belgeli konaklama tesisleri ile basit konaklama işletme belgeli tesislerin tamamının 2023 yılı sonuna kadar I. Aşama Belgesini alması zorunlu tutulmuştur. Uluslararası sertifika kriterlerine göre onaylanmış olan Programın, konaklama tesislerinden sonra tur operatörleri ile destinasyonları kapsaması öngörülmekte ve tüm kapasite ve büyüklükteki tesislerin sürdürülebilir uygulamalara geçişini içermektedir. Protokol kapsamında 2030 yılına kadar tamamlanması planlanan programın ilk aşamasının 2023, ikinci aşamasının ise 2025 yılına kadar kademeli olarak gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda Temmuz 2023 itibarıyla 2.885 belgeli ve 305 sertifikalı konaklama tesisi bulunmaktadır.

Sürdürülebilir Turizm Sertifikası ile güçlendirilen sürdürülebilir gelişim yaklaşımı Kültür ve Turizm Bakanlığının odak noktası haline gelmiştir. Kasım 2021'de Türkiye'nin taraf olduğu

Paris Anlaşması yükümlülükleri de gözönüne alınarak Bakanlık tarafından iklim değişikliğinin turizm sektörü üzerindeki etkilerini ortaya koyma amaçlı bir çalışma başlatılmıştır. Mekânsal planlama ilkelerini belirlemek amacıyla Bakanlık tarafından alınan danışmanlık hizmeti kapsamında İklim Değişikliği ve Turizm İlişkilerinin Ulusal Ölçekte Kavramsal Çerçevesinin Belirlenmesi ve Turizm Alanlarında İklim Değişikliğine Uyumlu Mekânsal Planlama İlkelerinin Belirlenmesi olmak üzere 2 ayrı rapor hazırlanmıştır.

İklim değişikliği konusunda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının desteği ile uygulanan Turizmde Çevre Dostu Atık Su Yönetimi projesi ile kısıtlı su kaynaklarının kirlenmesinin önlenmesi, su kaynaklarının verimli kullanılması ile korunması, atık su geri kazanımı ve kapasitenin geliştirilmesi amacıyla model oluşturulmuştur. Bunun yanında, Sıfır Atık Yönetim Sisteminin kurulması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca *Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu; Turizm Tesisleri* hazırlanarak 2020 yılından itibaren izlenecek yol haritası belirlenmiştir.

2019 yılında 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanununda yapılan değişiklikle Kültür ve Turizm Bakanlığına Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri (KTKGB) ile Turizm Merkezleri (TM) içinde ve bu bölge ve merkezlere hizmet verecek alanlarda, turizmin gelişmesi amacıyla yol, su, kanalizasyon, atık su arıtma tesisi, katı atık bertaraf tesisi gibi altyapı yatırımları yapma yetkisi verilmiştir. Bu kapsamda, Serik-2 atıksu arıtma tesisi ve bağlantılı altyapı tesisleri, Boğazkent Terfi Merkezi ve terfi hattı ile Bodrum İçmeler-Torba atık su arıtma tesisi ve bağlantılı altyapı tesisleri imalatları tamamlanmıştır. Antalya Kemer-Çamyuva atık su arıtma tesisi ve bağlantılı altyapı tesisleri yapım süreci ise devam etmektedir.

Plan döneminde sürdürülebilirlik açısından önem kazanan Turuncu Bayrak, gıda israfının önlenmesi ve gıdanın korunması amacıyla yapılan çalışmalara doğrudan katkı sağlayan, toplumda farkındalık oluşturan ve gıda israfı sorununa çözümler üreten kapsamlı bir uygulamadır. Gıdanın üretiminden işlenmesine, depolanmasından satışı ve tüketimine kadar gıda ile ilgili her türlü hizmeti kapsayan ve otel ve restoranlar açısından büyük önem taşıyan sistemin ülke genelinde yaygınlaşmasının sürdürülebilir turizme katkı vereceği düşünülmektedir.

Sektörde hizmet kalitesinin artırılmasını teminen, işgücü piyasası ile turizm eğitim sistemi arasındaki bağı güçlendirilmesi ve turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün yetiştirilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında

Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme İşbirliği Protokolü imzalanmıştır. Protokolle mesleki ve teknik anadolu liselerinde konaklama ve seyahat hizmetleri, yiyecek-içecek hizmetleri ve eğlence hizmetleri alanlarında öğrenim gören öğrencilerin otel ve işletmelerde yoğunlaştırılmış beceri eğitimlerini almaları, en az iki yabancı dil konuşarak mezun olmaları, burslu okuyabilmeleri, mezuniyetten sonra istihdam edilmeleri ve aynı zamanda öğretmenlerin yetkinliklerini artırabilmeleri amaçlanmıştır. 2018 yılından bu yana her yıl imzalanan protokollerle uygulama devam etmektedir. 2022 yılında 60 mesleki ve teknik anadolu lisesi 42 konaklama tesisine eşleştirilmiş ve öğrenciler stajlarını konaklama tesislerinde tamamlamıştır. Ülkemizin daha etkin bir şekilde tanıtılması için sektör profesyonellerinin kullanımına sunulan “All in Türkiye” isimli çevrimiçi eğitim platformu aracılığıyla katılımcılara eğitimlere göre sertifikalar verilmiştir.

2019-2023 döneminde yaşanan küresel ve bölgesel krizlerle mücadele kapsamında Bakanlık tarafından aktif çalışma yürütülmüştür. Covid-19 pandemisinin turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkisini bertaraf etmek üzere oluşturulan Ana Kriz Eylem Planı kapsamında yurtdışı temsilcilikleri aracılığıyla hedef pazar ülkelerde Covid-19 önlemleri ve seyahat sınırlamalarına ilişkin güncel durum takip edilmiştir. Ayrıca, 2022 yılı başında ortaya çıkan Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Ana Kriz Eylem Planının kapsamı genişletilerek söz konusu gelişmeler çerçevesinde ülkeler bazında yapılacak tanıtım faaliyetleri belirlenmiş ve gerekli aksiyonlar alınmıştır.

Plan döneminde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ücretsiz beş yıldızlı halk plajı yapımına başlanmış ve bu çerçevede Antalya’da Belek, Kadriye, Manavgat, Kemer-Çamyuva ve Çifteçeşmeler (Erez Burnu), Muratpaşa-Lara, Küçük Çaltıcak ve Bahçecik Ücretsiz Halk Plajlarını hizmete sunmuştur. Aynı şekilde Muğla ilinde Bodrum-İçmeler, Bodrum-Türkbükü ve Bodrum-Torba Ücretsiz Halk Plajları ile Marmaris-İçmeler ve İzmir Pırlanta Ücretsiz Halk Plajının açılışı yapılmıştır.

On Birinci Kalkınma Planının önde gelen hedeflerinden biri olan büyük ölçekli turizm yatırımlarının hayata geçirilmesiyle ilgili olarak Çeşme ve Didim’de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından planlama çalışmalarına altlık teşkil edecek ön çalışmalar yürütülmüştür. Yatırımcıya arazi tahsisi yapmak üzere, Çeşme KTKGB’de yer alan kamu taşınmazlarının yüzde 95’lik kısmı, Didim KTKGB kapsamında bulunan kamu taşınmazlarının ise yüzde 20’lik kısmının tasarruf hakları Bakanlığa alınmıştır. Plan döneminde söz konusu çalışmaların devam etmesi sebebiyle

Çeşme ve Didim KTKGB’de tasarruf hakkı alınan kamu taşınmazlarının yatırımcılara tahsisi sağlanamamıştır.

1980’li yıllarda hayata geçirilen Turizmi Teşvik Kanunu, On Birinci Kalkınma Planı döneminde birden fazla kez güncellenmiştir. Arazi tahsisi, turizm tesislerinde çalışma ve staj, tesislerin belgelendirilmesi, izinler ve cezai müeyyideler ile turizm alanlarındaki altyapı ihtiyaçları hususlarında aciliyet arz eden ihtiyaç ve sorunlara çözüm getirmek amacıyla 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelik revize edilerek 01/06/2019 tarihli ve 30791 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Söz konusu Kanunda mevcut sorunlara yönelik değişiklikler yapılmış ise de Kanun dünyada değişen tüketici tercihlerine göre turizm çeşitliliğini artıracak ve sektörde yeni bir atılımı sağlayacak yapıdan uzaktır.

Bu dönemde yapılan en önemli değişiklik, 28/07/2021 tarihli ve 31551 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 7334 sayılı “Turizm Teşvik Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile turizmde hizmet kalitesini artırmak üzere ülkedeki tüm konaklama tesislerinin belgelendirme işlemlerinin Bakanlık yetkisine alınmasıdır. Bu Kanunla; tüm konaklama işletmelerine işyeri açma ve çalışma ruhsatı aldıktan sonra bir yıl içerisinde Bakanlıktan turizm işletme belgesi alma zorunluluğu getirilmiş, Kanun yürürlüğe girmeden önce faaliyetine başlamış ancak belgelendirme niteliklerini taşımayan konaklama tesislerine ise bir yıl içinde basit konaklama tesisi turizm işletmesi belgesi verilmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede, Basit Konaklama Tesisleri ile Plaj İşletmelerinin Belgelendirilmesine İlişkin Yönetmelik 25/9/2021 tarihli ve 31609 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre hâlihazırda belgelendirme niteliklerini taşımayan konaklama tesisleri için basit konaklama tesisi işletme belgesi başvuru süreci 28/07/2022 tarihi itibarıyla tamamlanmış, il kültür ve turizm müdürlükleri tarafından yürütülen belgelendirme işlemleri sonucunda Ağustos 2023 itibarıyla 15.129 tesise basit konaklama işletme belgesi verilmiştir.

Konaklama tesislerine ilave olarak, Kanunla plaj işletmeleri de belgelendirme kapsamına alınmış ve lüks kampçılık (glamping) turizm türünün yasal zemini oluşturulmuştur. Konaklama içermeyen müstakil plaj işletmelerinin işyeri açma ve çalışma ruhsatı almalarını takiben turizm işletmesi belgesi almak için Bakanlığa başvuru yapmaları ve başvuruyu takiben yapılacak denetim sonucunda varsa belirlenen eksikliklerini gidererek turizm işletme belgesi almaları zorunlu hale getirilmiştir.

Söz konusu Kanunla ayrıca, KTKGB ve TM ile çakışan korunan alanlardaki planların Kültür ve Turizm Bakanlığı ile mutabakat sağlanarak Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca yürütülmesi sağlanmıştır. Bakanlığın kontrol ve denetimi dışında turizm amaçlı kullanımların önlenmesi, turizm sektörünün tek elden ve kapsayıcı stratejiyle geliştirilmesi hedefi doğrultusunda, konaklama içeren tesislerin yapılması amacıyla yatırımcılara taşınmaz tahsis etme konusunda ilgili bakanlıkların yetkisi sınırlandırılmıştır.

KTKGB ve TM ile bu bölge ve merkezlerin dışında olmakla birlikte denize kıyısı olan ilçelerde 2873 sayılı Millî Parklar Kanunu gereğince tespit ve ilân edilen yerlerde ilgili bakanlıkça belirlenen ve üzerinde konaklama tesisi bulunan veya konaklama tesisi yapılması uygun görülen alanları yatırımcılara tahsis etmeye sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Bu yerlerde lüks çadır, çadır ve karavan alanı yapılması ve işletilmesi amacıyla yapılacak kiralamalar hariç ilgili kurumlarca konaklama içeren tesis yapılması amacıyla kiralama veya tahsis yapılamayacağı ve izin verilmeyeceği hükmü getirilmiştir. Kanunda kamu taşınmazlarının turizm faaliyetleri için yatırımcılara tahsis yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığına verilmiştir. Bunun yanında, Kanunda daha önce zorunlu olan yatırım veya işletmelerin tümünün devredilmesi, kiraya veya işletmeciye verilmesi, şirket unvan ve ortaklık yapısının değiştirilmesi ve işletme türünün kısmen veya tamamen değiştirilmesinde Kültür ve Turizm Bakanlığından izin alma durumu Bakanlığa bilgi verme şeklinde değiştirilmiştir.

Diğer taraftan, sürdürülebilir turizm kapsamında alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi amacıyla bisiklet turizminin teşvik edilmesi ve özendirilmesi için Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine Bisiklet Dostu Konaklama Tesisi Belgesi Verilmesine Dair Tebliğ 25/8/2020 tarihli ve 31224 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Ayrıca, 23/09/2022 tarihli ve 31962 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Lüks Çadır Tesisleri Nitelikler Yönetmeliğiyle lüks çadırlarda yüksek kalite standartlarında planlı ve kontrollü gelişim sağlanması amaçlanmıştır.

Tarihî ve kültürel değerleri ile jeolojik/jeomorfolojik dokusunun ve doğal kaynak değerlerinin korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması, planlanması, yönetilmesi ve denetlenmesine ilişkin 2014 yılında kurulan ve 2018 yılında yeniden düzenlenen Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı gibi 2019 yılında Kapadokya Alan Başkanlığı, 2023 yılında ise Uludağ Alan Başkanlığı kurulmuştur. Kurulan başkanlıkların alanların doğal kaynak değerlerinin korunmasına, geliştirilmesine, tanıtılmasına, planlanmasına,

yönetilmesine, denetlenmesine ve sorunlara hızlı ve etkin çözümler üretilmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Turizm sektörü, yenilikçi hizmetler ve ürünler geliştirmek üzere yeni nesil teknolojilerin süreç ve verilerinden faydalanarak akıllı turizme dönüşmektedir. Bu çerçevede, On Birinci Kalkınma Planı döneminde ülkemizde de turizm sektörü için yeni dijital takip altyapısı oluşturulmuş; ziyaretçilerin davranışlarını büyük veriye dayanarak yapay zekâyla analiz etme, ürün geliştirme ve hedef ülke bazlı varış noktası tanıtım stratejisi oluşturma imkânı sağlanmıştır. Bölgesel analizin yanı sıra ülkemize rakip olan ülkeler ile ortalama ücret, kapasite kullanımı vb. kriterlerde karşılaştırma imkânı sağlayan veriler TGA veri tabanına aktarılmıştır. Ayrıca TÜİK'in turizm istatistikleri ile alakalı verilerinin düzenli bir şekilde TGA kurumsal veri tabanına aktarılması çalışması tamamlanmıştır.

### **2.2.3. Turizm Sektöründe Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar**

Bu kısımda sektörün hedeflerine ulaşmasını engelleyen sorun alanları; mevzuat, insan kaynakları, altyapı ve diğer olmak üzere altı başlık altında ele alınmıştır.

#### **2.2.3.1. Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar**

- Gündemde olmasına rağmen turizm meslek yasasında çalışmaların devam etmesi, işgücünün sektöre nispeten kontrolsüz bir biçimde dâhil olması
- 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu ve 4857 sayılı İş Kanununun turizm sektörünün gelişen teknoloji, eğitim, istihdam, çevre koruma ve kamu yararı gibi önemli konulardaki güncel sorunlarını tam anlamıyla çözememesi,
- Sektör paydaşlarından alınan görüşlerin turizm mevzuatına yeterince yansıtılmaması ve ihtiyaçlar doğrultusunda mevzuatın güncellenmesinde gecikme yaşanması,
- 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Yasasında rehberlik mesleğine kabul süreci ve standardizasyon, iş kazaları ve meslek hastalıkları, nadir dillerde de turist rehberliği eğitimi verilmesi konuları başta olmak üzere eksiklikler bulunması,
- Yerli ve yabancı turist haklarını korumaya yönelik yasal düzenleme eksikliği,

- Yeni bir yönetim modeli olarak yerelde paydaşlar arasında etkin koordinasyonu sağlayacak ve turizmin yönetimini üstlenecek destinasyon yönetiminin hukuki altyapısının olmaması,
- Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte farklı turizm çeşitlerine yönelik düzenleme bulunmaması,
- Destinasyon yönetim örgütlenme modelinin hayata geçirilememiş olması, dolayısıyla turizmin geliştirilmesi ve yönetimi konusunda yerelde eksiklikler bulunması,
- Turistik destinasyonlarda bütüncül ve katılımcı turizm ana planlarının hazırlanması yoluyla turizm gelişiminin sağlanmasında istenen ölçüde yol alınmamış olması,
- 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunda engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılımını sağlayacak fiziksel düzenlemeleri içeren hükümlerin olmaması.

### **2.2.3.2. İnsan Kaynaklarıyla İlgili Sorunlar**

- İşgücü piyasasında sektörün tercih edilmeme nedenlerinden biri olarak öne çıkan sektör imajı sorununu gidermeye yönelik somut adımların atılmaması,
- Yabancı dilin yerel halk, yöre esnafı ve sektör çalışanlarında istenen düzeyde kullanılamıyor olması,
- İşgücü arz ve talebinin nicelik ve nitelik açısından uyumlaştırılmasına yönelik adımların yetersiz olması,
- Farklı turizm çeşitlerine yönelik nitelikli personel istihdamı eksikliği,
- Çalışma koşullarının iyileştirilmesi önündeki engellerin aşılanamamış olması,
- Turizm işletme belgesine sahip işletmelerin yönetiminde alanında uzman ve lisans eğitimi almış insan kaynağı eksikliği,
- Turizm eğitim sisteminin dünya genelindeki değişikliklere ve sektörel ihtiyaçlara uygun şekilde güncellenmesi ihtiyacının devam etmesi,
- Turizm sektöründe istihdamın ağırlıklı olarak mevsimsel olması,
- Turizm sektöründe çalışmanın son yıllarda yaşanan sorunlar nedeniyle cazibesini yitirmesi ve sektör çalışanlarının farklı sektörlere yönelmesi.

### 2.2.3.3. Altyapıdan Kaynaklanan Sorunlar

- Akıllı turizm destinasyonu uygulamaları gibi teknoloji ve inovasyona yönelik yatırımların yeterli düzeye ulaşmamış olması,
- Turizm alt ve üst yapı iyileştirme çalışmalarının gelişen teknolojiyle uyumlu olmaması,
- Türkiye Turizm Stratejisinin ülkemizin doğal, kültürel ve tarihi varlıklarının turizmde daha planlı kullanımını hedeflemesine rağmen bu konuda somut adımların atılmamış olması,
- Yeşil dönüşüme yönelik altyapı yatırımlarının daha çok devlet eliyle veya desteğiyle yapılması ve özel sektörün kısa dönemli maliyetler nedeniyle yatırıma yanaşmaması.

### 2.2.3.4. Diğer Sorunlar

- Mevcut düzenlemelerin pratikte gereğince uygulanmadığı düşüncesinin önerilen ilave düzenlemelerin uygulanabilirliğine şüpheyle yaklaşılmasına sebep olması,
- Denetleme ve ceza sistemlerinin daha etkin işletilmesi,
- Kamu ve özel sektörün koordinasyon sorunu ve birlikte çalışma konusunda eksikliklerin bulunması,
- Sektörün yapısal sorunlarıyla ilgili hazırlanan araştırma ve raporlarda önerilen çözümlerin sorumlu kurumlar tarafından hayata geçirilememesi,
- Saha çalışmaları ve resmi denetimlerin daha çok orta ve büyük işletmeleri kapsamaması, küçük ve mikro işletmelerin yapılan çalışmaların kapsamında gerekli oranda yer almaması,
- Sektörde ürün ve hizmet kalitesinde üstünlük odaklı, turizm ürününün çeşitlendirilmesi, farklılaştırılması ve pazarlanmasında yaratıcı uygulamaların eksikliği,
- İç turizme yönelik pazarlama stratejilerinin olmaması,
- İç turizme ilişkin bilgi altyapısının ve kapsamlı istatistiki çalışmaların olmaması,
- Turizm bilgi sistemi / turizm sektörü veri merkezi ihtiyacının devam etmesi,
- Turizm uydu hesapları çalışmasının tamamlanmamış olması,
- Turizmin sosyal ve çevresel etkilerine ilişkin yeni nesil verilerin toplanmaması.

### 2.2.4. Türkiye Turizminin GZFT Analizi

On İkinci Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu çalışmalarına bilgi ve veri girdisi sağlamak amacıyla Türkiye turizminin durum analizi yapılmış ve bu analiz GZFT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler) yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, özel sektör, sivil

toplum ve kamu kuruluşları temsilcileri ile akademisyenlerden oluşan Turizm Özel İhtisas Komisyonu üyelerinin uzmanlık alanlarına göre gruplara homojen dağıtılması ve her grubun ayrı ayrı GZFT analizlerini hazırlaması biçiminde yapılmıştır. Daha sonra bu analizler birleştirilerek tek bir çalışma haline getirilmiş ve elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

### Güçlü Yönler

- Coğrafi konum ile tarihi ve kültürel çeşitliliğin sağladığı rekabete dönük fırsatlara sahip olunması,
- Tesis kapasitesi ve iklim özellikleri nedeniyle 12 ay hizmet verebilme potansiyeli,
- Gastronomi zenginliğinin var olması,
- Coğrafi işaret alınan ürün sayısının artması,
- Dünya Miras Listesine alınan varlık sayısı,
- Michelin yıldızlı restoranların varlığı,
- Kaliteli konaklama tesislerinin varlığı,
- Akdeniz ve Ege bölgeleri ile İstanbul’da güçlü turizm yatırımcılarının varlığı,
- Konaklama tesisi yatırımları için özel sektörde sermaye birikiminin olması,
- Ülkede kaliteli hizmet sunan güçlü bir “her şey dâhil sistemi” altyapısı ve uygulamasının olması,
- Ülkede turizm sektörünün öncelikli gelişim alanları arasında yer alması ve turizmin büyüyen bir sektör olması,
- Ulaştırma altyapısının yapılan yatırımlarla geliştirilmiş olması,
- Küresel ölçekte hizmet sunan uluslararası hava limanlarına sahip olunması,
- Kış turizmi ve termal turizm yatırımları için kamu taşınmazı tahsislerinde bedel indirimlerinin uygulanması ve beşinci bölge teşviklerinden yararlandırılması,
- Turizm çeşitliliğini sağlamak üzere hâlihazırda sağlık turizmi ve spor turizmi için teşvikler verilmesi,
- Turizmin geliştirilmesine yönelik tanımlanmış alanların olması (Kültür ve Turizmi Koruma ve Gelişim Bölgeleri ve Turizm Merkezleri)
- Geçmiş dönem turizm altyapısını oluşturan güçlü bir mevzuat temeli ile mevzuat geliştirme becerisinin bulunması,
- TGA’nın kurulmasıyla profesyonel, koordineli ve konsolide tanıtım faaliyetlerinin artması,

- Alternatif pazarlarda yapılan tanıtım faaliyetlerinin pazar çeşitliliği sağlaması,
- Ülkemiz destinasyonlarının markalaşma konusunda gelişmiş olması ve üretilen markaların dünyada iyi bir konumda olması,
- Ülkemizin uluslararası ilişkilerde üstlendiği birleştirici rol sayesinde olumlu imaja sahip olması,
- İhtiyaç olduğunda farklı pazarlara odaklanma ve kriz anında çözüm üretebilme yetkinliği ile manevra kabiliyetinin gelişmiş olması,
- Yıllar boyu edinilmiş tecrübesi ile turizmde dönüşümü gerçekleştirebilecek özel sektörün varlığı,
- Turizm amaçlı kamu taşınmazı tahsis yetkisinin tek elde (Kültür ve Turizm Bakanlığı) toplanmaya başlaması,
- Korunan alanların yönetiminde başarılı uygulamaların olması,
- Yeşil anahtar, yeşil yıldız, mavi bayrak, güvenli turizm sertifikası ve sürdürülebilir turizm programı gibi uygulamaların varlığı,
- Turizm sektörünün istihdamdaki payının yüksek olması,
- Sektördeki iş imkânlarının uygun şartlarda yüksek gelir getirici fırsatlar sunması,
- Güçlü meslek birlikleri ve STK'ların olması,
- Her düzeyde turizm eğitiminin sağlanabilmesi,
- Uzun yıllardır devam eden staj uygulamaları sayesinde sektörle akademi arasında işbirliği deneyiminin olması.

#### Zayıf Yönler:

- Kademeli ve destinasyon bazında kurgulanmış bir turizm planlama sisteminin bulunmaması,
- Deniz-kum-güneş dışındaki turizm çeşitleri için mevzuat yetersizliği,
- Karayolu, denizyolu, demiryolu, havayolu ve bisiklet yollarının birbirleri ile bağlantılı olmaması,
- Turizm yatırımlarında bürokratik işlemlerin uzun sürmesi,
- Turizmcinin tam anlamıyla ihracatçı sayılmaması veya kamu sistematığının mal ticaretine göre tasarlanmış olması nedeniyle hizmet ihracatına cevap vermemesi,
- Yatırımcı profilinin sektöre uygun olmayışı,

- Yatırımlar için teşvik ve kredi imkânlarının bütün bölgelere etkin olarak dağıtılamıyor olması,
- Termal, doğa, kültür turizmi gibi turizm türlerinde yatırımların geri dönüş süresinin uzun olması,
- Analize ve planlamaya dayanmayan teşvikler verilmesi,
- Yatırımların küresel turizm talebine uygun yönlendirilememesi,
- Yüksek sezonda turistik bölgelerdeki belediyelerin giderlerinin artması ve altyapı (ulaştırma, katı atık, kanalizasyon) sorunlarının yaşanması,
- Z kuşağına yönelik altyapının eksikliği (örneğin dijital uygulamaların yetersizliği),
- Kapasite kullanım aşımı ve kaynakların aşırı kullanımı,
- Hedef gruplara yönelik dijital bilgilendirme hizmetlerinin yetersizliği,
- Yerel halkın turizm faaliyetlerine katılımının ve turizm farkındalığının yeterli olmaması,
- Sosyal turizmin geliştirilmesi amacıyla engelliler gibi özel gereksinimli grupların turizme katılımını sağlamak üzere tesislere yeterli teşvik verilmemesi,
- İç turizme ilişkin istatistiklerin ve buna yönelik sistemlerin yetersizliği,
- Karar alma, planlama ve yönetimde büyük verinin kullanımında eksiklikler,
- Destinasyon yönetim modelinin oluşturulamamış olması,
- Turizm sektörünün birçok kamu kurumunun görev alanına girmesinden ötürü koordinasyon sorunu yaşanması,
- Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı taşra teşkilatlarının teknik ve mali açıdan geliştirilmesine ihtiyaç bulunması,
- Turizm mesleğine yönelik gelecek kaygısı,
- Turizm meslek yasasının olmayışı,
- Hizmet içi eğitimin zayıflığı,
- Alan yönetimlerinde ve yerelde insan kaynağı kapasitesinde eksiklik bulunması,
- İstihdam imkânlarının belli bölgelerde yoğunlaşması,
- İstihdamın elastik yapısı nedeniyle sektöre yönelik güvensizlik,
- İşgücü devir oranının yüksek olması,
- Eğitimli personeli sektöre çekme konusunda yaşanan sorunlar,
- Turizmde istihdamın on iki aya yayılamaması ve mevsimlik istihdamın yoğunlaşması,

- Nadir yabancı dillerdeki nitelikli personel yetersizliği,
- Personel özlük haklarının yetersizliği,
- Sektörde belirli alanlarda yeterli nitelikli personelin olmayışı,
- Turizmde yatırım kaynağının azalması ve ekonomik zorlukların sektörün büyüme potansiyelini sınırlaması sonucu gelir kaybı yaşanması ve nitelikli personelin sektör dışına kaybı,
- Teknolojik dönüşüme karşı sektörde belirli kesimlerde direnç gösterilmesi,
- Turizm eğitim kurumlarında eğitim kadrosunun belli alanlarda yoğunlaşması,
- Turizm eğitim kurumlarında teknolojik altyapıların yeterli düzeyde olmaması,
- Turizm eğitim kurumlarının tüm alanlarda yeterli fiziki altyapıya sahip olamamaları,
- Turizm eğitiminde müfredatın sektörün ihtiyaçlarına göre belirlenmemesi ve belirli eğitim seviyelerinde uygulamalı eğitim yetersizliği,
- Sektör ve okul işbirliği ile ilgili sorunların süreklilik arz etmesi,
- Turizm eğitiminde markalaşma ve mesleki standardizasyon eksikliği.

#### Fırsatlar:

- Alternatif turizm türlerinin tüm dünyada popülerleşmesi ve Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi, kültürel ve tarihi potansiyel bakımından gerçekleştirmeye uygun farklı turizm tiplerine yönelik artan ilgi,
- Bireysel seyahatlere, yerel deneyimlere ve geleneksel ürünlere olan ilginin artması,
- Ziyaretçi sayısı ve turizm gelirindeki artış eğilimi,
- Küresel turizm gelişme hızının olumlu olması,
- Pandemi sonrası insanlarda artan seyahat etme isteği,
- Hizmet ihracatı konusunda oluşan farkındalık,
- Dijitalleşme eğilimleri ile teknolojik gelişmelerin varlığı ve böylece geniş kitlelere ulaşım imkânı,
- İnovasyon ve dijitalleşmenin sağladığı avantajlar,
- Destinasyon yönetimini destekleyen uluslararası fon mekanizmalarının varlığı,
- Sektörde istihdam edilebilecek yeterli genç işgücünün olması,
- Sektörde ulusal ve uluslararası düzeyde kariyer imkânı,

- Hizmet sektöründe iş potansiyelinin artması.

Tehditler:

- Artan enerji fiyatları,
- Küresel ekonomik istikrarsızlığın devam etmesi,
- Sektöre yönelik enflasyonist baskı,
- Çevre kirliliğindeki artış,
- Doğal ve jeopolitik riskler ile küresel toplum sağlığına yönelik kaygıların varlığı,
- İklim değişikliği kaynaklı tehlike ve riskler nedeniyle mevcut turizm destinasyonlarının ve turizm faaliyetlerinin alansal ve zamansal dağılımlarında yaşanabilecek değişimler,
- İklim değişikliğinin etkisiyle hedef pazarımız olan bölgelerde de deniz-kum-güneş turizmine uygun alanların ortaya çıkması,
- İklim tehlike ve risklerinin sektör üzerindeki artan etkisi,
- İklim değişikliği nedeniyle oluşan tehlike ve risklerin bazı turizm türleri için çekicilik oluşturan doğal ve kültürel varlıkların etkilenebilirlik düzeylerini artırması,
- Kentleşme baskısından kaynaklı oluşabilecek riskler,
- Korunan alanlarda doğal ya da insana bağlı faktörlerle meydana gelen afetler,
- Mevsimsel talep dalgalanmasının devam etmesi,
- Bazı ülkelerde ülkemize yönelik zayıf güvenlik algısının olması,
- Küresel dağıtım sistemlerinin hukuki altyapıdan uzak olması,
- Turizm ile ilişkili her yan sektörün etkin biçimde denetlenmemesi ve standardizasyonunun olmaması,
- Geçici koruma statüsü altında olan düşük profilli göçmenlerin oluşturduğu güvenlik ve imaj problemi.

GZFT analizinden elde edilen bilgiler değerlendirildiğinde, Türkiye turizminin güçlü yönlerinin başında sahip olduğu kaliteli tesis kapasitesi, tarihi ve kültürel zenginlikleri gelmektedir. Ayrıca turizme yönelik teşvikler ve yatırımlar sayesinde ülkemizin yeterli gelişmişliğe ve deneyime sahip olduğu belirlenmiştir. TGA'nın kuruluşu sonrası koordineli tanıtım ve pazarlama faaliyetleri farklı turizm türlerine yönelik talebi olumlu yönde etkilemiş ve pazar çeşitliliğinin artmasını sağlamıştır. Bunun yanında turizmin yapısal sistemi içerisinde mesleki örgütlerinin ve

STK'ların olması ve her düzeyde turizm eğitiminin verilmesi insan kaynağı açısından önemli güçlü yönler olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye turizm pazarında alternatif ve sürdürülebilir turizm türlerine yönelik talebi karşılayacak altyapının zayıflığı ve yatırım teşviklerinin söz konusu turizm türlerini kapsamaması öne çıkan zayıf yönlerdendir. Bunun yanında dijitalleşmeye yönelik altyapı ve uygulamaların yetersizliği yeni turizm taleplerini karşılamada zorluklar oluşturmaktadır. Destinasyon yönetim örgütlerinin kurulması, sınır ve yetkilerinin belirlenmesi konusunda ilerleme kat edilememesi yerelden yönetim ile kaynakların etkin kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir. İklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkacak tehlike ve risklere karşı sektörün direncinin ve rekabetçiliğinin artırılmasına yönelik çalışmaların yetersizliği de bir diğer zayıf yöndür. Bunun yanında sektör çalışanlarında gelecek kaygısı, özlük hakları sorunları ve işgücü devir oranının yüksek olması nedeniyle sektörde uzmanlaşmanın ve niteliğin düşük olması diğer bir zayıf yön olarak belirlenmiştir.

Coğrafi konum ile tarihi ve kültürel çeşitliliğin sağladığı rekabete dönük fırsatlar, alternatif turizm türlerinin tüm dünyada popülerleşmesi ile önemli hale gelmiştir. Pandemiden sonra küresel turizmin beklenenden daha çabuk toparlanması bir diğer önemli fırsat şeklinde değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, jeopolitik ve ekonomik riskler ile pandemi sonrası oluşan toplum sağlığına yönelik kaygılar önemli tehditlerdendir. Ayrıca, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin Türkiye'de turizm değer zinciri aktörlerinin etkilenebilirlik seviyesini artırması da diğer bir tehdit unsurudur. İklim değişikliğinin etkisiyle deniz-kum-güneş turizmi dâhil bazı turizm türlerine uygun alanların ve zaman aralıklarının değişmesi, gelecek dönemde hem turist tercihlerinin hem de pazarların değişmesine neden olabilecektir. Sektörde oluşan talep dalgalanmalarına bağlı olarak sektörden uzaklaşan insan kaynağının yarattığı boşluk ile sektöre yönelik enflasyonist baskı öne çıkan diğer tehditlerdir.

### **2.3. İlişkili Temel Alanlardaki Gelişmelerin Rapor Konusu Alana Yansıması**

Pandemi sürecindeki seyahat kısıtlamalarının turizm çalışanları, işletmeler ve destinasyonlar açısından ekonomik ve sosyal sonuçları olmuş ve turizm hareketi dünya çapında neredeyse tamamen durma noktasına gelmiştir. 2022 yılında pandeminin etkisinin azalması ve kısıtlamaların kaldırılmasıyla sektör güçlü bir şekilde toparlanmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Rusya ve Ukrayna savaşının neden olduğu ekonomik yavaşlama ve jeopolitik istikrarsızlık,

toparlanmaya başlayan birçok ülkeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Pandeminin etkilerinden kurtulma çabası içerisinde olan turizm sektörü; enflasyon, artan enerji ve gıda maliyetleri ile kalifiye işgücü yetersizliği nedeniyle zor bir dönemden geçmektedir.

Petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki artışlar, ulaşım başta olmak üzere birçok sektörü olumsuz etkilemiş ve enflasyonist baskıların oluşturduğu tüketim ortamında turistik seyahat birçok kişi için satın alınması güç bir ürün haline gelmiştir. Hükümetler bu durum ile baş edebilmek için turizm sektörünü çeşitli araçlar ile sübvans etmeye çalışsa da makro ekonomik konjonktür seyahat talebi üzerinde baskıcı bir ortam oluşturmuştur. Nihai olarak ulaşım ve konaklama işletmelerindeki maliyet artışları fiyatları yükselterek turizm talebinin pandemi sonrası geri kazanımını olumsuz etkilemiştir.

Seyahat kısıtlamaları ve karantina önlemleri nedeniyle turist sayısı düşmüş, konaklama ve yeme-içme tesisleri kapasitelerini düşürmek zorunda kalmıştır. Turistlerin seyahat alışkanlıklarında ve tercihlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Buna göre turistler, seyahat ettikleri yerlerde hijyen ve sağlık önlemlerine daha fazla önem vermektedir. Bu nedenle, turizm işletmeleri hijyen standartlarını yükseltmek zorunda kalmıştır. Bu konuda güven verebilen destinasyonlar turistlerin tercihlerinde avantaj elde etmektedir.

Pandeminin yanında Rusya ve Ukrayna krizi ile iklim değişikliği kaynaklı tehlike ve riskler nedeniyle gıda güvenliği konusunda yerelde zorluklar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, gıda fiyatlarında dalgalanmalara neden olmakta ve turizm sektöründe yiyecek ve içecek maliyetlerinin artmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak, otel ve restoranların fiyatları ile turistlerin harcama alışkanlıkları etkilenmektedir.

Dünyadaki bu gelişmeler ve küresel turizm sektörünün yaşadığı problemler doğal olarak Türkiye turizmini de etkilemiş; pandeminin yıkıcı etkisi, bir yandan turizm sektöründe gerilemeye neden olurken, diğer taraftan da On Birinci Kalkınma Planı hedeflerine ulaşmak için 2019-2023 döneminde ülkemizde yapılması gerekenlerin büyük bir kısmının hayata geçirilmesini engellemiştir. Bu nedenle söz konusu Plan dönemi için belirlenmiş olan değişen tüketici eğilimleri ile teknolojik gelişmeler doğrultusunda turizmin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi, sezon süresinin uzatılması, hizmet kalitesinin yükseltilmesi, daha fazla harcama eğilimi olan ziyaretçinin ülkemize çekilmesi ile konaklama süresi ve konaklama dışı harcamaların artırılması amacı halen geçerliliğini korumaktadır. Buna göre, tek bir marka altında ve pazar odaklı şekilde yapılmaya başlanan etkin

tanıtım faaliyetlerinin hız kaybetmeden ve başarıyla devam ettirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, Uzak Doğu ülkeleri gibi kaynak pazarlarımız arasında yer almayan ancak turizm faaliyetine daha fazla katılmaya başlayan bölgelerden ülkemize turist akışını sağlayacak çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Pandemiden ötürü yapılamayanların hayata geçirilmesinin yanı sıra pandeminin öne çıkardığı yeni olguların da önümüzdeki dönem sektörün gündeminde olacağı değerlendirilmektedir. Küresel turizm sektöründe hedeflenen dijitalleşme ve yeşil turizm ekonomisine geçiş sürecinin ülkemiz turizm sektörüne bir yansıması olarak sektörün yenilikçilik ve yeniden yapılanma ile gelişen eğilimleri yakalaması gerekmektedir.

Ülkemiz, Paris Anlaşmasını, 22 Nisan 2016 tarihinde, New York'ta düzenlenen Yüksek Düzeyli İmza Töreninde 175 ülke temsilcisiyle birlikte imzalamıştır. Paris Anlaşması, 7 Ekim 2021 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Kararı ile onaylanmış olup iç hukuk onay süreci tamamlanmıştır. Bu çerçevede, 2030 yılına kadar yüzde 21 olan azaltım hedefi güncellenerek yüzde 41'e yükseltilmiş, böylece 2030 yılı için yaklaşık 500 milyon ton emisyon azaltımı yapılacağı taahhüt edilmiş ve ülkemizin 2053 yılı için net sıfır emisyon hedefi ilan edilmiştir.

Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum çalışmaları kapsamında ulusal ve uluslararası düzeyde politika, strateji ve eylemleri belirlemek, müzakere süreçlerini yürütmek, kurum ve kuruluşlarla koordinasyonu sağlamak üzere İklim Değişikliği Başkanlığı, 29 Ekim 2021 tarihli 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına bağlı bir kuruluş olarak kurulmuştur. Ayrıca, 2022 yılında İklim Şurası paydaşların katılımı ile düzenlenmiş ve iklim değişikliği ile ilgili atılması gereken adımlar ortaya konmuştur.

Bu kapsamda turizm sektörünün hem bu hedefe uygun olarak azaltım konusunda çaba harcaması, hem de iklim değişikliği kaynaklı tehlike ve risklere uyum kapasitesini geliştirmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir turizm kavramının benimsenmesi, doğal kaynak kullanımının ve tahribatının azaltılması, mevcut turizm anlayışı ve uygulamalarında değişikliğe gidilmesine yönelik çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

Bunun yanında; yapay zekâ, sanal gerçeklik gibi dijital dünyada yaşanan gelişmeler ve uygulamalar da turizm sektörüne hızla entegre edilmelidir. Ülkemizde turizm sektörü için benzer dijital uygulamaların yerli kaynaklarla geliştirilmesi, ayrıca sektör çalışanlarına dijital beceriler kazandırılması önem arz etmektedir.

Dünya Ekonomik Forumu 2021 Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi Raporuna (WEF 2022) göre, pandemi sonrası toparlanma sürecinde son krizlerden dersler çıkarılması ve değişen zorluklar ve risklerle karşı karşıya kalan turizm sektörüne uzun vadeli kapsayıcılık, sürdürülebilirlik ve dayanıklılığı kazandırabilmek için adımlar atılması gerekmektedir. Bunu yaparken sektörün küresel işbirliğinin, barışın, ekonomik ve sosyal ilerlemenin itici gücü olmaya devam edeceği düşünülmektedir. Söz konusu rapora göre, son dönemde küresel ölçekte seyahat ve turizmin desteklenmesine önemli ölçüde ihtiyaç duyulmaktadır. Seyahat ve turizm sektörü pandemiye karşı en savunmasız sektörlerin başında gelmekte olup bu süreçte en çok etkilenen işletmeleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle, turizm çalışanlarının sektöre kazandırılması ve desteklenmesiyle sektörel toparlanmanın hızlanacağı ve küresel ekonominin de toparlanmasına katkıda bulunulacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte, seyahat ve turizm sektörü son dönemde zorlu çalışma koşullarıyla karşı karşıya kalmış olsa da değişen talep dinamikleri çeşitli fırsatlar sunmaya başlamış ve yeni gelişen şartlara uyum sağlanması da önemli bir ihtiyaç haline dönüşmüştür. Yereli destekleyen doğa temelli turizmin yanı sıra dijital göçebelerin artan ilgisiyle doğan pazarlar ile iş ve eğlenceyi bir araya getiren (business-leisure/bleisure) pazarlarda fırsatlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ülkemizin bu gelişmeleri nasıl değerlendireceği ve bu fırsatları nasıl kullanacağı gelecekteki turizm potansiyelini büyük ölçüde etkileyecektir. Bu sebeple ülkemizde sektörü destekleyici uygulamaların artarak devam etmesi gerekmektedir.

Değişen talep çerçevesinde bazı özel turizm deneyimleri de ön plana çıkmaktadır. Dijitalleşen dünyada sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda politikalar oluşturulması ile ülkelerin uzun vadede kazanımlar sağlayacağı öngörülmektedir. Bu bakımdan ülkemizde UNWTO sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda eylemlerin hayata geçirilmesi ve tabana yayılmasını sağlayacak stratejik adımların atılması hem ülkemiz kaynaklarının korunması hem de değişen talebe cevap verebilmemiz açısından önem arz etmektedir. Bunun yanında gastronomi dünyada birçok destinasyon için tarihi, kimliği ve lezzetiyle önemli bir turistik hareketlilik gerekçesi olmuştur. UNWTO'ya göre gastronomi, turistik destinasyonlar için tanıtım, farklılaştırma, yerel ekonomik kalkınma, yeni iş olanaklarının oluşturulması ve yerel geleneklerin korunmasını sağlamaktadır. UNWTO, önümüzdeki dönemde gastronomi turizmine yönelik eğilimin devam edeceğini ve bahsi geçen faydaları dikkate alan ülkelerin yatırımlarını şekillendireceğini tahmin etmektedir. Türkiye sahip olduğu yerel ve ulusal gastronomi tarihi ve kültürü ile bu akımı karşılayabilecek dinamiklere sahiptir. Bu dinamiklere ek olarak planlı ve sürdürülebilir gelişim

sağlanabildiği takdirde Türkiye'nin dünya gastronomi turizminde öncü ülkeler arasında yer alması mümkün olabilecektir. Diğer taraftan, yaşlanan nüfusun ihtiyaçları, önceki nesillerden daha farklı olan Z kuşağının beklentileri, kalabalık gruplar yerine daha küçük gruplarla hatta bireysel olarak turizm faaliyetlerine katılma eğilimi yeni turizm ürünlerinin belirlenmesi ve turizm çeşitliliğinin artırılmasında göz önünde bulundurulması gereken hususlardır.

Son olarak, deprem gibi doğal afet tehlikesinin yüksek olduğu bölgelerdeki risk algısı turizm sektörünü olumsuz etkileyebilmekte ve turistler güvenlik endişeleri nedeniyle seyahat planlarını değiştirebilmektedir. Nitekim 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş merkezli deprem insanlarda güvenlik endişesi oluşturmuştur. İstanbul ve Antalya gibi turistik iller için yapılan tahminler ve yorumlar, bu depremin ülkemizin güvenlik imajını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Bu nedenle, turistlerin güvenlik kaygılarını gidermeye yönelik çabaların her zaman gündemimizde olması gerekmektedir.

### 3. PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ

Sektörün farklı kesimlerinden temsilcilerin yer aldığı Turizm Özel İhtisas Komisyonu toplantılarında On İkinci Kalkınma Planı dönemi vizyonu, uzun vadeli hedefler, amaç ve politikalar oluşturulmuş, bunun yanı sıra delfi tekniği kullanılarak orta ve uzun vadeli ziyaretçi sayısı ile turizm geliri tahminleri yapılmıştır.

Sayısal delfi tekniği iş dünyasında sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Tekniğin amacı; geleceğe ilişkin tahminlerde bulunmak, uzman görüşlerini ortaya çıkarmak ve uzlaşma sağlamaktır. Delfi tekniğine özellikle politik ya da duygusal ortamlarda karar verme durumunda kaldığında veya kararların güçlü gruplar tarafından etkilenme olasılığı olduğu durumlarda başvurulabilir. Yöntem, uzman veya yöneticilerinden oluşan bir ekip aracılığıyla yapısal iletişim kurularak etkin tahminleme yapmak için kullanılmaktadır. Buna göre, oluşturulan ekiplerin üyeleri konuya ilişkin kişisel tahminde bulunur. Elde edilen tahminlere ilişkin sonuçların tamamı ekibe bildirilerek her birinin tekrar tahminde bulunması istenir. Bu şekilde birkaç turda ortak bir tahmin bulunana dek devam ettirilir.

Dünyada ve Türkiye’de doğal afetler, salgın hastalıklar, terör olayları, ekonomik sorunlar gibi birçok faktör teknolojinin de gelişmiş olması nedeniyle sadece yerelde kalmayıp etkisini küresel düzeyde göstermektedir. Turizm talebinin krizler karşısında aşırı duyarlılığı dalgalanmalara sebep olmakta ve tahmin yapılmasını zorlaştırmaktadır. Plan dönemi ve uzun vadeli hedefleri belirlemek için birinci toplantıda üç turlu sayısal delfi tekniği kullanılarak komisyon üyelerinin görüşleri alınmıştır. Sonrasında Türkiye turizm verileri trend analizine tabi tutulmuş, dünya turizminin büyüme hızına göre trend analizleri gerçekleştirilmiştir. Birinci sayısal delfi tekniği sonuçları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tahminleri ve trend analizleri ikinci toplantıda tekrar komisyon üyelerine sunulmuş delfi tekniği tekrarlanmıştır. Buna göre, komisyon üyeleri tarafından belirlenen nihai tahminler Tablo 3’te ifade edildiği gibidir.

**Tablo 4. Türkiye Turizmi Uzun Vadeli Ziyaretçi Sayısı ve Turizm Geliri Hedefleri**

	2028 Yılı	2053 Yılı
<b>Ziyaretçi Sayısı (milyon kişi)</b>	75	118
<b>Turizm Geliri (milyar \$)</b>	83	144

**Kaynak:** Turizm Özel İhtisas Komisyonu Tahmini.

On İkinci Kalkınma Planı dönemi vizyonu ise;

**“Zengin kültürel mirası ve doğal güzellikleri ile her mevsime hitap eden, nitelikli insan kaynağı ve teknolojik altyapısıyla rekabet gücü yüksek, katılımcı yönetim ve sürdürülebilirlik anlayışını benimsemiş dünyanın en çok tercih edilen ilk üç destinasyon markası arasında yer almak”**

şeklinde belirlenmiştir.

On İkinci Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu bünyesinde özel kesim, kamu kesimi, üniversiteler ve STK temsilcileriyle yapılan istişare ve çalışmalar sonrası ortaya konan vizyon ile hedeflere ulaşılabilmesi, belirlenen kısa ve uzun vadeli tedbirlerin gerçekleştirilmesine bağlıdır. Türkiye'nin turizm sektöründe uluslararası konumunu yükseltmesine yönelik amaç ve politikalar; katılımcılık, sürdürülebilirlik, planlama, bölgesel kalkınma, kalite ve inovasyon temelli rekabet ilkeleri benimsenerek belirlenmiştir. Türkiye turizminin küresel eğilimleri iyi izlemesi ve edindiği bilgi ile tecrübeyi kalite ve yenilik süreçlerine dâhil etmesi vasıtasıyla uluslararası rekabetçi konumunu yükseltmesi mümkün olacaktır. Belirlenen vizyon, hedef, amaç ve politikalar Türkiye turizminin önümüzdeki dönem ve uzun vadeli gelişimini gerçekleştirebilmesi için önemli bir çerçeve oluşturmaktadır.

### **3.1. Uzun Vadeli Hedefler**

Küresel turizm eğilimlerini dikkate alarak ulusal politika ve stratejilerini geliştiren Türkiye'nin uluslararası konumunu güçlendirmesi uzun vadeli sürdürülebilir gelişimi destekleyici hedeflerini gerçekleştirmesine bağlıdır. Seyahat ve turizm alanında uzun dönemli eğilimler ve vizyon ifadesi göz önüne alınarak komisyon tarafından şu hedefler belirlenmiştir:

- Yapay zekâ ve robotik teknolojiler, otomatik hizmetlerin gerçekleştirilmesi gibi endüstri 5.0 uygulamaları sayesinde kişiselleştirilmiş hizmetler, daha verimli ve sürdürülebilir işletmeler aracılığıyla turizm sektöründe müşteri memnuniyetinin artırılması,
- Turizmde çeşitliliğin sağlanması,
- Kamu ve özel sektör işbirliğinde etkilenebilirlik ve risk analizleri yapılarak sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşılması ve iklim değişikliğine uyumun sağlanması,

- Turizmde markalaşmanın, işbirliğinin, yerel toplulukların kararlara katılımının, turistik faaliyetlerin gelişiminin yönetim içerisinde sağlanması,
- Uluslararası rekabet üstünlüğünün destinasyon yönetim örgütleri marifetiyle gerçekleştirilmesi,
- Turizm sektöründeki hizmet kalitesinin artırılması.

### 3.2. On İkinci Kalkınma Planı Hedefleri

Turizm sektörünün vizyona bağlı uzun vadeli hedeflerini gerçekleştirebilmesi için On İkinci Kalkınma Planı döneminde hayata geçirilmesi gereken hedefler şu şekildedir:

- Turizm Teşvik Kanunu başta olmak üzere kanun ve yönetmeliklerin gözden geçirilmesi, yeni altyapı olanakları ve sürdürülebilir teşvik sistemlerinin geliştirilmesi,
- Yönetişim anlayışıyla, yurtiçi ve yurtdışı temsilcilikleri ile Kültür ve Turizm Bakanlığı örgütlenmesinin, özel sektörün ve yerel halkın da paydaş olarak temsil edildiği destinasyon yönetim örgütleri ile yeniden ele alınması,
- Sürdürülebilir gelişim için ulusal kriterlerin izlenmesi, sektörde veri toplanması ve buna dayalı iklim değişikliğine yönelik azaltım ve uyum çabalarının artırılması,
- Turizmde teknoloji ve yenilikçi yaklaşımların daha fazla benimsenmesi için altyapı olanaklarının ve mobil teknolojilerin tüm turistik envanteri kapsayacak şekilde planlı ve bağlantılı olarak geliştirilmesi,
- Turizm ve seyahate yönelik veri ve bilgi yönetimi süreçlerinin geliştirilmesi için altyapının güçlendirilmesi ve güvenlik önlemlerinin artırılması,
- Turizm sektöründe pazarlama yaklaşımlarının eşgüdümlü olarak güncellenerek sanal ortam ile bütünleştirilmesi,
- Turizm eğitimi veren kurumların çağın şartlarına uygun hale getirilerek özel sektör ve kamu ile bütünleştirilmesi.

### 3.3. Hedeflere Dönük Temel Amaç ve Politikalar

#### Yatırım -Teşvik-Mevzuat-Planlama

**Amaç 1. Turizm sektörüne ilişkin mevzuatın güncellenerek dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmesi**

- 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun ve ilgili mevzuatın On İkinci Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda yenilenmesi ve teşviklerde fayda-maliyet analizi yapılarak mevcut teşviklerin gözden geçirilmesi ile yeni teşviklerin bu ilke çerçevesinde tasarlanması,
- İkincil mevzuatın turizm eğilimleri ve teknolojik gelişmeler ile uyumlu hale getirilmesi,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı merkezi, taşra ve yurt dışı teşkilatının destinasyon yönetimi anlayışına göre kurgulanması,
- Turizmde sürdürülebilir gelişme ilkelerini yerleştirmek için turizm sektörünün tüm paydaşlarını kapsayan bir çatı kanunun ve örgütün oluşturulması,
- Tüm paydaşların temsil edildiği geniş katılımlı bir istişare konseyi olan Türkiye Turizm Konseyinin kurulması,
- Geliştirilmesi olası her turizm türü için alt konseyler oluşturularak turizm türüne özgü politikaların geliştirilmesi ve güncellenmesi,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı merkezi teşkilatında turizm türlerine özgü çalışmalar yapan araştırma-geliştirme (AR-GE) birimleri oluşturulması ve yerel yönetimler ile ilgili STK'larla periyodik toplantılar yapılması,
- 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanununda tanımlanan turizm hizmet birliklerinin hayata geçirilmesi ve destinasyon yönetimi mevzuatının hazırlanması,
- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca alınan taşınmaz kültür varlıklarının korunması katkı payının büyükşehirlerde yatırım, izleme ve koordinasyon başkanlığı yerine büyükşehir ve ilçe belediyelerine aktarılması, söz konusu payın yerelde kültürel mirasın korunması yönünde nasıl kullanılacağına ilişkin düzenleme yapılması,
- Merkezi idare tarafından tahsil edilen konaklama vergisinin belirli bir oranda yerel yönetimler ile paylaşılması,
- Sağlık turizmi ile ilgili mevzuatın geliştirilmesi ve güncellenmesi konusunda gerekli çalışmaların yapılması,
- Ev pansiyonculuğu konusunda belirli standartlar geliştirilerek “ev pansiyonculuğu yönetmeliği” çıkarılması,
- İç turizmin güçlendirilmesi için okul tatillerine ilişkin düzenlemelerin bölgelere ve nüfus yoğunluğuna bağlı olarak dönüşümlü olarak yapılması,
- Ekoturizm, karavan turizmi, doğa turizmi gibi turizm türlerine yönelik tesislerin turizm amacı dışında kullanımını önlemek için belgelendirme ve denetimin güçlendirilmesi,

- Turizm tesisi ve farklı kullanımların bir arada sunulmasına imkân vermek üzere karma kullanım modeli için mevzuat düzenlemesi yapılması ve uygulamaya alınması.

## **Amaç 2. Altyapıların turizm gelişimi için hazır hale getirilmesi ve fiziki çevrenin iyileştirilmesi**

- Turizmin yoğun olduğu bölgelerde altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi ve fiziki şartların iyileştirilmesine yönelik ulusal bir programın uygulamaya konması,
- Toplu taşıma altyapısının planlanması ve eksikliklerin giderilmesi, turist dostu ulaşımın desteklenmesi, kolay, hızlı ve yaygın yerel ulaşım ağının oluşturulması,
- Sit alanlarının tabelalarının yenilenmesi ve doğru yerlere konulması, tanıtım levhalarının günümüz gereklilikleri dikkate alınarak yenilenmesi.

## **Amaç 3. Turizm planlamasının etkinleştirilmesi ve planların hayata geçirilmesi**

- Tüm paydaşların katılımı ile ulusal ve bölgesel düzeyde turizm stratejisi/turizm ana planlarının hazırlanması,
- Ulaşım türlerinin birbirlerini desteklemesine yönelik ulaşım planlamasının yapılması,
- Kültür ve Turizm Bakanlığının, turizm merkezi ve kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi temelindeki planlama yetkisinin *destinasyon bazında stratejik planlama* (üst ölçek) ve *turizm merkezi bazında mekânsal planlama* (alt ölçek) şekline dönüştürülmesi,
- Resmi turizm verilerinin geliştirilmesi, kullanıcı dostu verilerin paydaşlarla paylaşılması ve turizm planlamasında kullanılması,
- Turizm planlarına ülkemizin kültür ve sanat zenginliklerinin entegre edilmesi.

## **Amaç 4. Turizm sektörüne ilişkin yatırım ve karar alma süreçlerinin iyileştirilmesi**

- Kültür ve Turizm Bakanlığınca turizm yatırım süreçlerine ilişkin kararlarda etkili koordinasyonun sağlanması,
- Sektördeki değişiklikleri izlemek, stratejik ve hızlı kararlar almak için güncel verilere erişim sağlayan ve turizmle ilgili verileri toplama, işleme, analiz etme ve paylaşma görevi bulunan Turizm Karar Destek Platformunun oluşturulması,
- Mevzuatta yapılacak sadeleştirmeler sonrası yatırım sürecinin elektronik ortama taşınması, teknolojinin iş ve işlemlerde etkin kullanımı,
- Turizm işletmelerinin buldukları destinasyonlarda doğal kaynak kullanımı ve tahribatına karşılık ekonomik katkılarının artırılması amacıyla düzenlemelerin yapılması,

- Kış turizmi yatırımlarının fizibilite raporlarının kamu ve özel sektör temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından onaylandıktan sonra yapılması,
- Turizm amaçlı yatırımlarda iklim değişikliğine uyum ve azaltım ile sürdürülebilir turizm konularına fizibilite raporlarında yer verilmesi.

**Amaç 5. Sürdürülebilirliği ve turizm çeşitliliğini sağlayacak ve sezon süresini uzatacak bir teşvik sisteminin hayata geçirilmesi**

- Potansiyeli yüksek ve tüketici taleplerine uygun turizm türlerine yönelik teşvik araçlarının geliştirilmesi, mevcut teşvik ve desteklerin etkinliğinin gözden geçirilmesi, gelişimini tamamlamış turizm bölgelerine ve türlere destek verilmemesi,
- Sürdürülebilirlik ilkelerini hayata geçirmek ve yeşil dönüşümü sağlamak üzere düşük karbonlu, sosyal, kültürel ve çevresel açıdan duyarlı yatırımların ve yenilenebilir enerji kullanımlarının teşvik edilmesi, yatırımlarda iklim değişikliğinin dikkate alınması,
- Nitelikli turizm çalışanlarının ülkede kalması ve sektörden kopmaması için turizm işletmeleri ve tesislerinin kapalı olduğu dönemlerde işgücüne yönelik destekler sağlanması,
- Konaklama tesislerinin komple veya kısmi yenileme yatırımlarına beşinci bölge teşviki düzeyinde destek verilmesi,
- Eskiden belediye belgeli olan ve şu anda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından envanteri çıkarılan turizm tesislerinin istenen standartları sağlamak üzere yapacakları yatırımlar için teşvik sağlanması,
- Turizm tesisi ve farklı kullanımların bir arada sunulmasına imkân veren *karma kullanım modeli* içerisinde otel hizmeti ile birlikte konut/işyeri modelinin geliştirilmesi için çalışma yapılması ve uygun turizm çeşitleri için uygulamaya alınması,
- Verilen destek ve teşviklerin izleme, değerlendirme ve etki analizi sisteminin güçlendirilmesi,
- Turizmde yerli markalarımızın oluşturulması ve yurt dışında yatırım yapması için desteklerin sağlanması,
- Destinasyonlara ve turizm bölgelerine yönelik taşıma kapasitelerinin belirlenerek kapasiteyi aşan alanlara yapılması düşünülen yatırımların başka bölgelere kaydırılması için tedbirler ve teşvik sistemi geliştirilmesi,

- Turizme yönelik bölgesel destek ve teşviklerin turizm türlerine göre (termal, kış, spor turizmi, vb.) yeniden yapılandırılması,
- Düşük talep dönemlerini canlandıracak alternatif ürün ve pazarlama stratejilerine destek verilmesi.

### Destinasyon Yönetimi

#### **Amaç 6. Destinasyon yönetim örgütlenmesinin oluşturularak aktif hale getirilmesi**

- Destinasyon yönetim örgütlenmesine ilişkin yasal ve yönetsel altyapının oluşturulması (alan sınırları, yönetim/organizasyon yapısı, görev üstlenen aktörlerin görev, sorumluluk ve yetki tanımlarının yapılması, güvenlik, gözetim, denetim ve yaptırımların tesisine ilişkin hususların belirlenmesi vb.),
- Bütünleşik, katılımcı (yerelden genele), dijital destekli (CBS, akıllı şehircilik, destinasyon sistemleri, gelir modeli olan), standartlaşmış bir çatı model ile destinasyon yönetim modelinin kurgulanması,
- Destinasyon yönetim örgütleri yapılanmalarına merkezi ve yerel paylardan oluşan bütçe tahsis edilmesi (örneğin konaklama vergisinin belirli bir kısmının tahsil edildiği bölgedeki destinasyonların kullanımına tahsis edilmesi),
- Destinasyonlarda dikey işbirliğinin (ulusal-bölgesel-yerel düzeyde) sağlanması ve güçlü çalışma bağlarının kurulması,
- Destinasyonda sorumluluğu olan her düzeydeki paydaşın rol ve sorumluluklarının net bir şekilde ortaya konması, hizmet veren birimlerin ziyaretçi deneyimi ile doğrudan ya da dolaylı ilişkili faaliyet standartlarının belirlenmesi, standartlara uygunluğunun denetimi ve yaptırımların tesis edilmesi,
- Turizmin yerel ekonomiye katkısının artırılması için düzenlemeler yapılması (doğal ve kültürel değerler ile turizm ve hizmet sektörüne dayalı üretim-tüketim döngüleri çerçevesinde yerel ekonomilerin geliştirilmesi ve bölgesel refahın artırılmasına yönelik bütüncül yaklaşımların planlanması),
- Yerel ve özgün destinasyon kimliğinin oluşturulması ve var olanların öne çıkarılması (hediyelik ürünler, teşhir üniteleri, kentsel donatı elemanlarının destinasyon kimliğini yansıtan araçlar olarak tasarlanarak sunulması),
- Destinasyon yönetimi konusunda iyi uygulama örneklerinin takip edilmesi,

- Destinasyon güvenliği (çevresel, sosyal, ekonomik, teknolojik vb.) için dijital uygulamalar ile turist güvenliğinin sağlanması,
- Yönetişim perspektifinde küresel dağıtım kanallarının destinasyon yönetimlerine entegre edilmesi ve süreçlerin bir çatı model altında standartlaştırılması.

**Amaç 7. Destinasyonlara erişim ve destinasyon içi dolaşıma dair ulaşım altyapısının iyileştirilmesi, etkin ve verimli dolaşım döngülerinde bütüncülüğün sağlanması**

- Ulusal turizm stratejisiyle uyumlu az sayıda temel önceliğe sahip eylemlere dayalı sürdürülebilir turizm destinasyon planlarının hazırlanması,
- Destinasyon yönetim örgütleri marifetiyle kesintisiz kullanıcı deneyiminin seyahat öncesi, seyahat sırası ve seyahat sonrası süreçleri kapsayacak şekilde geliştirilmesi, bu çerçevede dijital uygulamaların ve akıllı sistemlerin kullanılması,
- Hedef bazlı ve tematik rotaların destinasyon yönetim örgütleri marifetiyle oluşturulması.

**Amaç 8. Destinasyon yönetim planlamasında sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde çevresel ve kültürel değerler için koruma-kullanma dengesi ve taşıma kapasitesi gözetilerek bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi**

- Destinasyonların iklim değişikliğine uyum kapasitesinin artırılması,
- Destinasyonlarda karbon nötr odaklı yönetim anlayışının geliştirilmesi (düşük karbonlu araçların kullanımının artırılması, ekosistem temelli uygulamaların hayata geçirilmesi vb.),
- Destinasyonların sürdürülebilir gelişimlerinde teknoloji odaklı çözümlerin kullanılması,
- Destinasyonlarda çevre gönüllülüğünün özendirilmesi,
- Toplumsal koruma ve sürdürülebilirlik bilincinin artırılmasına yönelik stratejiler geliştirilmesi, yerelin sahiplenme ve katılımıcılığının artırılması, yabancı dil ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi, yetişkin eğitime ağırlık verilmesi.

**Amaç 9. Destinasyon yönetim örgütlerinde insan kaynağı kapasitesinin güçlendirilmesi**

- Destinasyon yönetimi ve icrasındaki insan kaynağı kapasitesinin oluşturulması/geliştirilmesi,
- Destinasyon yönetim örgütlerinin danışma kurullarında deneyimli kişilerin yer almasının sağlanması.

**Amaç 10. Sürdürülebilir turizm için belirlenmiş uluslararası kriterlerin ulusal ve yerel ihtiyaçlar çerçevesinde uyumlulaştırılması**

- Destinasyon geliştirme ve var olanların yönetiminde Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, GSTC veya ilgili uluslararası kuruluşların sürdürülebilirlik kriterlerinin esas alınarak planlama yapılmasının sağlanması,
- Sürdürülebilir turizm ilkelerini odağa alan destinasyon bazlı uygulama standartlarının oluşturulması,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından turizm tesislerinin niteliklerine ilişkin yönetmelik benzeri sürdürülebilirlik kriterleri konulması ve işletmelerin yeni yatırımlarını bu kriterlere göre yapmalarının sağlanması,
- Uluslararası normların güncel olarak takip edilmesi, mevcut yıldızlama ve standartların geliştirilerek sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde uyarlanması.

**Amaç 11. Sürdürülebilirliğe yönelik işbirliği ve iyi uygulamaların artırılması**

- Turizm işletmelerinde yerel ve somut/somut olmayan kültürel mirasın daha fazla yansıtılması ve tanıtılması,
- Sürdürülebilir turizm anlayışının yaygınlaştırılması ve ilgili uluslararası ve ulusal standartların uygulanması için kamu özel sektör işbirliğinin sağlanması,
- Başta tur operatörleri, oteller, restoranlar ve bunların tedarik zincirleri olmak üzere tüm turizm aktörleri için sürdürülebilir turizm ilkelerini dikkate alan yeni iş yapma standartları oluşturulması ve yaygınlaştırılması,
- İşletmelerin ve turistlerin sürdürülebilir uygulamalara teşvik edilmesi için puanlama veya ödül sistemlerinin uygulamaya konması,
- Yeme-içme tesislerine yönelik sertifikasyon sistemi getirilerek yerel yemeklerin dâhil edilmesi, coğrafi işaretli ürünlerin kullanımının özendirilmesi,
- Havayollarında uluslararası standart olan sera gazı salımları ile ilgili denkleştirmelerin karbon kredisi satın alınarak otellerde de yapılması veya otellerin yenilenebilir enerji kullanımına yöneltilmesi,
- Sürdürülebilirlikle ilgili ulusal taahhüdün ve çıktılarının ulusal ve uluslararası mecrada yönetilmesi,

- Turizm işletmelerinin sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde eylem planlarını hazırlamalarının sağlanması,
- Turizmde “yeşil dönüşüm” yol haritası oluşturulması, bu kapsamda kültürel mirasın etkin yönetimi, ekosistem ve biyoçeşitliliğin korunması ve ilgili uluslararası ağlara katılımın desteklenmesi.

**Amaç 12. Turizmde sürdürülebilirliğe dair veri oluşturmak için ölçüm araçlarının belirlenmesi ve veri dağıtımı için platformların oluşturulması**

- Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde bir sürdürülebilir turizm biriminin oluşturulması,
- Sürdürülebilir turizm uygulamalarına yön verecek su tüketimi, karbon ayak izi, atıklar gibi unsurlara ait yeni verilerin ve istatistiki raporların üretilmesi,
- İşletmelerden veri elde edilebilmesi için kabul görmüş uluslararası sistemlerin ulusal düzeyde adaptasyonunun sağlanması,
- Konaklama tesislerinin karbon ayak izlerini ölçmesine yönelik geliştirilen ölçüm araçlarının kullanılmasının sağlanması,
- Konaklama tesislerinin ölçebildiği turist başına su ve enerji tüketim verisinin kullanıma açılması,
- Turizm sektöründe plastik kullanımının azaltılmasına yönelik ölçüm yöntemlerinin belirlenmesi,
- Taşıma kapasitesinin ölçümü ve konuyla ilgili izleme ve değerlendirme mekanizmasının oluşturulması,
- Sürdürülebilir turizm kavramı ve uygulamaları ile ilgili sektör değer zinciri aktörlerine yönelik anlaşılır, işlevsel ve kullanıcı dostu dijital bir platformun oluşturulması.

**Amaç 13. Sektörün iklim değişikliği kaynaklı tehlike ve risklere karşı uyum kapasitesinin artırılması ve iklim değişikliğine katkısının azaltılması**

- Yeni kurulacak turizm tesislerinin iklim tehlikelerine uyumlu inşa edilmesi, mevcutların uyumlu hale getirilmesi için uygulama ve dönüşüm amaçlı mekânsal ve mimari tasarım rehberlerinin hazırlanması ve uygulanması,
- İklim tehlikeleri kaynaklı risklerin turizm yatırım ve işletmelerine kısa ve uzun vadeli etkileriyle ilgili bilimsel ve teknik araştırmalara dayalı veri tabanı oluşturulması ve ara yüzlerle yatırımcıların ve işletmecilerin erişimine açılması,

- Her ölçekteki turizm işletmelerinde yenilenebilir enerji üretim ve kullanımı, sıfır atık ve geri dönüşüm, eko-inovasyon ve çevre teknolojileri uygulamalarının ve sertifikalandırma çalışmalarının yaygınlaştırılması amacıyla teknik ve mali desteklerin kurgulanması,
- Kurulacak destinasyon yönetim örgütleri eliyle başta iklim tehlikeleri kaynaklı riskler ve uyum tedbirleri ile sorumlu ve sürdürülebilir turizm uygulamaları olmak üzere ihtiyaç duyulan alanlarda turizm değer zincirinde yer alan işletmelere yönelik eğitim ve bilinçlendirme kampanyaları yürütülmesi,
- Turizm eğitimi verilen okullarda ve merkezlerde iklim tehlikeleri ve risklerinin turizme etkileri ile çevre teknolojilerini tanıma ve kullanma konularında eğitim verilmesi,
- Kültür varlıklarının iklim risklerine karşı dirençli hale getirilmesi amacıyla restorasyon ve koruma çalışmaları başta olmak üzere her türlü müdahalenin zamanında ve doğru şekilde yapılması için sorumlu kuruluşlarda uzman personel eksikliğini giderilmesi ve mevcut uzmanların kapasitelerini artırmaya yönelik çalışmaların yapılması,
- Kültürel miras öğelerinin iklim tehlikeleri kaynaklı risklerden etkilenme düzeylerinin tespit edilmesi amacıyla iklimsel etkilenme endeksi oluşturularak miras etki değerlendirmesi ve risk analizi çalışmalarının yapılması,
- Kültürel miras öğelerinin ve çevrelerinin iklim tehlikeleri kaynaklı risklerden etkilenme düzeylerini en aza indirmek için ziyaretçi planlamasının koruma – kullanma dengesi ve taşıma kapasiteleri gözetilerek yapılması,
- Turizm amaçlı kamu yatırımlarına karar verilirken projelerin fizibilite raporlarında iklim değişikliğine etkisi ile tehlike ve risklerden etkilenme durumu konularında etkilenebilirlik ve risk analizlerine yer verilmesinin sağlanması,
- Turizm değer zinciri bileşenlerinin ve destinasyonların Türkiye Sürdürülebilir Turizm Programı kapsamındaki sürdürülebilirlik kriterleri açısından değerlendirilmesi ve izlenmesi,
- Mevcut ve planlanan turizm destinasyonlarında koruma statüsü olan alanlar üzerinde yetki karmaşasının önlenmesi amacıyla merkezi ve yerel yönetimler arasında koordinasyon yapısının oluşturulması,
- Mevcut turizm alanlarında ve iklim değişikliği nedeniyle sezonunun kayması sonucu oluşacak yeni alanlarda sürdürülebilir turizm faaliyetleri için planlama çalışmalarına başlanması,

- Şiddetli hava olaylarının (çığ düşmesi, sel ve su baskınları gibi) turizm faaliyetlerine doğrudan etkisini azaltmak, ayrıca fiziksel hasarlara, can kayıplarına ve yaralanmalara neden olabilecek durumlara karşı hazır olmak amacıyla turizm bölgelerinde erken uyarı sistemlerinin kurulması, arama-kurtarma ekiplerinin güçlendirilmesi ve ziyaretçilerin fiziksel takip mekanizmalarının geliştirilmesi,
- Turizm faaliyetlerinde karbon ayak izinin azaltılması için destinasyon içi erişimde ve turlarda çevre dostu ulaşım araçları kullanımının teşvik edilmesi,
- İklim kaynaklı risklere uyum amaçlı teknik altyapı gereksinimi olan ve turizm sezonunda nüfusu artan destinasyonlarda yerel yönetimlere ilave kaynak ve fon sağlanması,
- İklim değişikliği nedeniyle farklılaşacak hedef pazarların turizm tercih ve motivasyonlarının araştırılması.

### *Dijital Dönüşüm*

#### **Amaç 14. Turizmde dijital dönüşümün planlanması ve mevcut uygulamaların uyumlandırılması**

- Turizmde dijital dönüşüm için yol haritasının belirlenmesi,
- Kamu hizmetlerinin teknolojik uygulamalar ile daha dinamik ve hızlı yerine getirilmesi için tedbirlerin alınması,
- Turizm planlarının ve politikalarının oluşturulmasında X, Y ve Z neslinin beklentilerinin dikkate alınması ve buna uygun dijital ürünlerin oluşturulması,
- Ziyaretçiler tarafından en çok tercih edilen turistik ürünlerin dijitalleştirilmesi ve doğru kanallarda bağlantılı olarak dağıtılması için geliştirmelerin yapılması,
- Dijitalleşmenin önemini ve sağladığı ticari katma değerini turizm paydaşlarına anlatılması,
- Teknolojinin kullanılabilmesi için siber ve bilgi işlem güvenliği tedbirleriyle ilgili uyumun sağlanması,
- Turizm sektör çalışanlarına dijitalleşme ile ilgili eğitimlerin verilmesi.

#### **Amaç 15. Yeni teknolojilerin turizm sektörüne entegrasyonunun desteklenmesi**

- Yapay zekâ, metaverse, blockzincir, büyük veri ve nesnelerin interneti gibi yeni teknolojik gelişme ve uygulamaların turizm değer zincirinin her halkasına entegre edilmesi,
- Turizm sektöründe dijital dönüşümüne ilişkin iyi uygulama örneklerinin incelenmesi, destinasyon ve tesis bazında ülkemize yönelik iyi uygulama örneklerinin geliştirilmesi,

- Dijital turizm açısından Türkiye'nin uluslararası rekabetçiliğinin ve yurtiçinde bölgeler arası rekabetçiliğin mevcut durumunun analiz edilmesi, bölgeler ve destinasyonlar arası rekabet analizlerinin yapılması ve bu analizler yapılırken tüketim alışkanlıklarına ilişkin büyük verinin (rezervasyon şekilleri, seyahat tercihleri, dijital ayak izleri, kredi kartı verileri vb.) kullanılması,
- Destinasyonlar özelinde her türlü risk faktörünün tanımlanması ve değişkenlerin planlanması, söz konusu risklerin giderilmesinde yapay zekâ teknolojilerinin kullanılması,
- Türkiye'de turizm teknolojilerinde AR-GE yapan ve büyük veri analitiği gibi uygulamaları kullanan firmaların yerli ve küresel firmalar ile aralarında yapacakları entegrasyonların desteklenmesi.

**Amaç 16. Mobil uygulamaların turizm hizmetlerinde aktif olarak kullanımının artırılması için düzenlemelerin yapılması**

- Konaklama tesislerinin mobil uygulamaları olmasının nitelikler yönetmeliğine entegre edilmesi,
- Mobil turizm ve seyahat uygulamalarının (paylaşım ekonomisi uygulamaları) lisanslı faaliyet göstermelerinin sağlanması.

**Amaç 17. Teknolojik altyapı yatırımlarının artırılması ve uçtan-uca standart bağlantılılık sağlanması**

- Dijital ağların ortaya çıkardığı geniş dağıtımda altyapı yatırımlarının desteklenmesi,
- Yenilikçi yaklaşımların ve ürünlerin sektöre daha hızlı entegrasyonu için gerekli tedbirlerin alınması,
- Milli turistik ürün envanterinin oluşturulması ve ödeme altyapısının geliştirilmesi,
- Uçtan uca tüm hizmet ve ürünlerin standartlarının belirlenmesi, denetlenmesi ve güncellenmesi,
- Turizm değer zinciri aktörlerinin her birinin (kültürel varlık, otel, otobüs, uçak vb.) uçtan uca dijital bağlantısının tanımlanması, altyapı problemlerinin giderilmesi ve güvenlik önlemlerinin alınması,
- Şehir içi ulaşım hizmetlerinde (toplu taşıma, taksi vb.) dijitalleşmenin sağlanması için tedbirlerin alınması.

**Amaç 18. Dijitalleşmeye yönelik verilerin planlı bir şekilde toplanması ve şeffaf olarak paylaşılmasının sağlanması**

- Dijitalleşmeyi öncelikli hale getirmek için doğru veri kaynaklarına erişimin kolaylaştırılması ve verilerin çeşitlendirilmesi,
- Ziyaretçilere ilişkin detaylı verilerin toplanması ve ilgili taraflarla paylaşılması için gerekli teknolojik altyapının kurulması,
- Büyük veri analizinin turizm stratejilerinde ve pazarlamada kullanılmasına yönelik erişim imkânının artırılması,
- Resmi İstatistik Programı kapsamında turizm istatistiklerinin geliştirilerek turizm planlamasının iyileştirilmesi, istatistiklerin Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve Türkiye İstatistik Kanununun izin verdiği ölçüde tüm paydaşlar ile paylaşılması (tüketici tercihleri, harcaması, ilçelerde turizm verileri, vb.) ve söz konusu veriler ışığında dijital turizm yol haritası ve eylem planının geliştirilmesi.

*Tanıtım ve Pazarlama*

**Amaç 19. Ulusal ve yerel tanıtım ve pazarlamada teknolojinin yoğun olarak kullanılmasının sağlanması**

- Dijital mecrada tanıtım çeşitliliğinin sağlanması, dinamik paketlemeye imkân sağlayacak altyapıya destek verilmesi,
- Teknolojiyi sık ve etkin kullanan yaş gruplarına yönelik tanıtım stratejilerinin belirlenmesi,
- GoTürkiye gibi pazarlama araçlarının kullanımının genişletilmesi, QR kodunun ve ambleminin kullanımının yaygınlaştırılması,
- Tüm turizm ürün ve hizmetlerinin dijital ortamda erişilebilir olabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması,
- Dijital ulaşılabilirliği artırarak ve teknolojinin gücünü kullanarak doğrudan satışların desteklenmesi,
- Turizm danışma ofislerinin uluslararası standartlara ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik olarak dijital destekli yeniden tasarlanması,
- Dijitalleşmenin turist rehberliğine etkisinin belirlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması.

**Amaç 20. Pazar çeşitlendirme ve markalaşmaya yönelik çalışmaların yapılması**

- Uluslararası marka haline gelmiş organizasyonların Türkiye’de de gerçekleştirilmesi,

- Turizm ürün ve hizmeti üreten işletmelerin sadece tur operatörü değil farklı pazarlama kanallarını satış için kullanabileceği bir sistemin yaygınlaştırılması,
- Yeme-içme tesislerine uluslararası prestij sağlayan uygulamaların (Michelin yıldızlı vb.) yaygınlaştırılması,
- Bisiklet turizmi ile kruvaziyer turizmi gibi kategorilerin paket modeli ile sunulması ve daha fazla gelir elde edilmesine olanak sağlanması,
- Pazarlama çalışmalarına yeşil enerji ve yeşil pazarlama stratejilerinin entegre edilmesi,
- Farklı pazarlara ve tercihlere yönelik tanıtım materyallerinin ve görsellerin geliştirilmesi.

#### **Amaç 21. Pazarlama ve tanıtımda örgütlenme ve koordinasyonun sağlanması**

- Sorumlu kamu kurumları, ulusal ve yerel meslek birlikleri ve özel sektör temsilcileri arasında etkin bir iletişim ağının kurulması,
- Destinasyon markalaşması ve pazarlamasının geliştirilmesine yönelik iletişim ve işbirliği için bilgi paylaşımının artırılması,
- Farklı alanlardaki turizm ürün ve hizmetlerine dair ulusal sloganların oluşturulması ve tüm tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde ortak dil kullanılması.

#### **Amaç 22. Ulusal çapta ve destinasyonlar düzeyinde beşerî sermayenin turizme hazır hale getirilmesi**

- Anaokulundan itibaren kültürel ve doğal değerleri öğretici ve koruma bilincini destekleyici etkinliklerin artırılması ve ilgili derslerin müfredata eklenmesi,
- Turizm konusunda bilinçlendirme ve eğitim amaçlı oyunların geliştirilmesi,
- Yerel yönetimlerde yöneticilere yönelik pazarlama stratejisi eğitim ve seminerlerinin düzenlenmesi.

#### *Turizmin Çeşitlendirilmesi*

#### **Amaç 23. Ürün çeşitliliğinde sürdürülebilirliğin sağlanması ve karar mekanizmalarının oluşturulması**

- Şehirlerin alternatif turizmde farklılıklarının belirlenerek yeteneklerine göre ön plana çıkarılması (gastronomi, spor, doğa vb.) ve bu yönde stratejilerin şekillendirilmesi,
- Turizmde ürün çeşitliliği sağlama çabalarının iş kurma ve iş geliştirme eğitimleriyle bütünleştirilmesi,

- Farklı turizm türlerinde “yerli marka”ların oluşturulması konusunun araştırılması ve sonuçlar doğrultusunda desteklenmesi,
- Turistik ürünlerin tasarım ve üretiminde yenilikçi, özgün, yerele özgü ve kalite odaklı yaklaşımın benimsenmesi, olgunlaşma enstitüsü, mesleki eğitim kurumları, belediye eğitim merkezleri vb. kurumlarla işbirliklerinin geliştirilmesi,
- Farklı turizm çeşitlerine yönelik istatistik ve veri eksikliğinin giderilmesi.

#### **Amaç 24. Farklı turizm türlerine yönelik çalışmaların yapılması**

- Her yıl yapılan şehir bazlı turizm yılı uygulamasının tematik karakter (örneğin 2023 Afyon Sağlık Turizmi Yılı; 2024 Antalya Spor Turizmi Yılı vb.) kazandırılarak çeşitlendirilmesi,
- Bisiklet turizmi rotalarının geliştirilmesi ve bu konuda altyapı yatırımlarının desteklenmesi,
- Yumuşak güç olma potansiyeli yüksek bireylerin turistik çekim gücüne katkısının sağlanması (örneğin edebiyat turizmi, Yaşar Kemal Müzesi vb.),
- Tarihi köylerin/bölgelerin/yapıların turizm amaçlı geliştirilmesi ve kültür turizmine açılması (örneğin Ödemiş Lübbey Köyü, Ankara Yahudi Mahallesi, Suluhan vb.),
- Dağ yürüyüş ve tırmanış rotalarının ekoturizm amaçlı yapılandırılması,
- Likya yolu, Leleg yolu, Karya yolu gibi yürüyüş rotalarında turistlerin rahatça yürüyüş yapabilmeleri için yönetmelikte “sit alanlarında ticari sportif faaliyet yapılamaz” şeklindeki ibarenin yeniden değerlendirilmesi ve mevzuatta bu doğrultuda düzenleme yapılması,
- Glamping, iklim terapisi, geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları (GETAT), orman banyosu ve dijital detoks gibi bütünlük doğa turizmi seçeneklerine öncelik tanınması,
- Düğün turizminin geliştirilmesi,
- Özel ilgi turizm türlerinin (kuş gözlemciliği, ornitoloji gibi) geliştirilmesi,
- Kayaking ve kano turizmine ağırlık verilmesi, çiftlik yaşamı ve tarım turizminin (agro turizm) yaygınlaştırılması,
- Antik kentlerde artırılmış gerçeklik (AR) uygulamalarının geliştirilmesi,
- Çeşitli faaliyetleri bünyesinde bulunduran aile odaklı eğlence tesis ve cazibe merkezlerinin turizmin çeşitlendirilmesinde bir ürün olarak sunulması, bu alanda Türkiye’de bulunan merkezlerin markalaşma çalışmalarına destek olunması,
- Yerel eylem grubu derneklerinin kuruluşunun kırsal turizm potansiyeli yüksek yerlerde teşvik edilmesi ve ayrılan fon kaynaklarının artırılması,

- Turizm hareketi yaratan dijital göçebelik konusunda ülkemiz potansiyelinin araştırılması,
- Şehirlerin ana varış noktalarından başlayarak veya tarihi bölgeleri özelinde “hop on hop off” tarzında şehri/bölgeyi gezdirme amaçlı tur sisteminin hayata geçirilmesi,
- Lüks tren, panoramik tren, tematik tren ve buharlı tren gibi uygulamalarla turistik tren rotalarının ve ürünlerinin geliştirilmesi.

**Amaç 25. Gastronomi turizmine yönelik destinasyon sayısının artırılması ve uygulamaya yönelik çabaların desteklenmesi**

- Potansiyeli olan ilgili bölge/il/ilçe gastronomi kimliklerinin oluşturulması ve markalaşmasının desteklenmesi (festivaller, yarışmalar, vb.),
- Coğrafi işaretli ürünlerin uluslararası platformda öne çıkarılması, paketleme ve sunum koşullarının belirlenmesi,
- Türkiye geneli yerel mutfak envanterleri ile ilgili bölge ve şehirlerde gastronomi haritalarının ve rotalarının çıkarılması (şarap/bağ rotaları, zeytin/zeytinyağı rotaları vb.) ve literatürünün oluşturulması,
- Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı temalı mutfakların araştırılması ve günümüz hayatına uyarlanması,
- Uluslararası standartlarda gastronomi müzelerinin yaygınlaştırılması,
- Türk mutfağı restoranlarında sınıflandırma çalışmalarının başlatılması,
- Şef restoranları sayısının kalite paralelinde artırılması ve bu konuda teşviklerin hayata geçirilmesi,
- Özellikle turizm rotalarındaki restoranlarda ve konaklama tesislerinde yerel menülere yer verilerek yerel gastronominin desteklenmesi ve ön plana çıkarılması,
- Yiyecek ve içecek işletmelerine gastronomi farkındalığının kazandırılması ve hizmet kalitesinin artırılması, (Servis ve mutfak ekibine yabancı dil eğitim desteğinin sağlanması, gastronomi eğitiminin standardizasyonu için eğitim mutfağı vb. altyapı yeterliliğinin ve akademik akreditasyonun desteklenmesi),
- Yiyecek ve içecek sektörünün ihtiyacına yönelik kalifiye ara eleman yetiştirilmesi (lise, ön lisans,
- Genç şeflere yönelik uluslararası staj programlarının başlatılması,

- Gastronomi odaklı yurt dışı tanıtımlara ağırlık verilmesi, tanıtımda kültür ve gastronominin ayrılmaz parçalar olarak birbirine entegre edilmesi,
- Yurtdışı gastronomi etkinliklerine katılımın sağlanması,
- Güçlü rekabet ortamında ortak uluslararası bir vizyon oluşturularak önemli organizasyonlarda yabancı şefler yerine yurt dışındaki başarılı Türk şeflerin ülkemize getirilmesinin sağlanması,
- Yapılan etkinliklerde özellikle arama konferanslarına ağırlık verilmesi ve alan akademisyenlerinin faaliyetlere daha fazla dâhil edilmesi,
- Yerel ürünler üreten ilgili kooperatifler ile işbirliği yapılarak dijital pazarlama ve çevrim içi (online) satışların artırılması, bu ürünlerin ayrıca belirlenecek kritik satış noktaları (havaalanları, Galataport, vb.) yolu ile görünür kılınması ve desteklenmesi.

**Amaç 26. Termal ve medikal sağlık turizmine dair iyileştirmelerin yapılması ve uygulamaya yönelik stratejilerin geliştirilmesi**

- Termal turizmde kullanılabilecek jeotermal zenginliklerin belirlenmesi,
- 2007 yılında yapılmış olan termal turizm ana planının güncellenmesi ve bu bağlamda öncelikli olarak dört bölge için termal turizm ana planının hazırlanması [örnek olarak Güney Marmara (Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Yalova), Güney Ege (Aydın, Denizli, Manisa, İzmir), Frigya (Afyonkarahisar, Ankara, Uşak, Eskişehir, Kütahya), Orta Anadolu (Aksaray, Kırşehir, Niğde, Nevşehir, Yozgat)],
- Troya, Frigya ve Afrodisya bölgelerinin termal ve kültür temalı bölgesel varış noktası olarak geliştirilmesi, termal ve kültür turizmi kapasitesinin alternatif turizm türleri ile bütünleşmesi sağlanarak yakın çevredeki diğer kültürel ve doğal değerlerle ilişkilendirilmesi,
- Jeotermal kaynakların bulunduğu bölgeler dikkate alınarak etaplar şeklinde tüm kaynakların değerlendirilmesine yönelik çalışmaların sürdürülmesi,
- Kültür ve Turizm Bakanlığınca bugüne kadar ilan edilen termal turizm merkezlerine ilişkin imar planları ve revizyon imar planlama çalışmalarının tamamlanması,
- Jeotermal suyun etkin bir şekilde dağıtımını amacıyla belirlenen pilot bölgelerde mahalli idareler birliği ve dağıtım şirketleri kurulması yönünde çalışmaların yapılması,

- Yerel yönetimlerce başlatılacak termal projeler için uzman kurum ve kişilere fizibilite etütlerinin yaptırılması,
- Termal tesislerin bir kompleks şeklinde planlanarak otel ve kür merkezleri etrafında yeşil alanlar, koşu ve gezi parkurları, su parkı (aquapark) vb. eğlence mekânlarının düzenlenerek niteliğinin yükseltilmesi,
- Kültür ve Turizm Bakanlığının yetkisinin bulunmadığı turizm merkezleri dışındaki kaplıca sahalarına ilişkin imar planlarının uzmanlarca hazırlanması, onay öncesinde Kültür ve Turizm Bakanlığının teknik görüşünün alınmasının sağlanması, imar planı uygulamalarında ilgili ve uzman kurum ve kuruluşlarca jeolojik-hidrojeolojik etütler ile kaynak koruma alanlarının tespitlerinin öncelikli olarak yapılması,
- İmar planlarında otel-kür merkezi-kür parkı entegrasyonu ile kurulacak yatırım alanlarının termal su potansiyeline göre belirlenmesi, termal suya ilişkin tespitlerin ve kullanım haklarının imar planları ile belirlenmesi,
- Termal alanlar içerisinde ve civarında oluşan ikincil konut taleplerinin iyi etüt edilmesi,
- Termal suyun konutlarda, konut devre mülklerinde ve konut kooperatiflerinde ferdi olarak kullanımı yerine ortak (kür merkezi vb.) mekânlarda kullanımının teşvik edilmesi,
- Termal turizm merkezlerinde termal turizm amacına uygun olmayan tesislere (Sağlık Bakanlığından alınmış kaplıca ruhsatı ile Kültür ve Turizm Bakanlığında alınan turizm yatırım ve işletme belgesi olmayan, imar planında termal turizm tesis alanı veya kür merkezi vb. olarak ayrılmamış) termal su kullanım izninin verilmemesi,
- Kültür ve Turizm Bakanlığınca turizm merkezi ilan edilmiş alanlarda sondaj ve su dağıtımında yerel idarelerin Kültür ve Turizm Bakanlığında izin almalarının sağlanması,
- Altyapı (sondaj, yol, içme ve kullanma suyu, kanalizasyon vb.) ve çevre tanzimi için sağlanan mali yardımların öncelikle pilot bölgelerde yoğunlaştırılması,
- Kaplıca tesislerinde mimarinin tarihsel ve yerel dokuya (Osmanlı, Selçuklu ve Roma mimarisi gibi) uygun şekilde yapılması, bu sayede özellikle dış turizm talebini artırıcı görünümün kazandırılması,
- Yabancı ülkelerdeki sağlık ve sosyal yardım kuruluşları ile ilişkilerin güçlendirilmesi,
- Özel sektör ve toplumun farkındalığının artırılması için ulusal ve uluslararası düzeyde toplantı, seminer ve tanıtım programlarının yaygınlaştırılması,
- Termal ve sağlık turizmi konusunda mevzuatın güncellenmesi,

- Sağlık turizmi için ülkelerle yapılan sigorta anlaşmalarının güncellenmesi,
- Termal tesislerin SPA ve zindelik (wellness) açısından iyileştirilip yan ürünlü paketlere dönüştürülerek sunulması,
- Sağlık turizmi ile ilgili vize italarındaki istizan uygulamasının hızlandırılması, belli yaş üzeri ziyaretçilerin (örneğin 55+) Türkiye'ye gelmesinde vize kolaylığı sağlanması,
- Sağlık turizmine yönelik tanıtımlarda *HealthTürkiye* çatı markası ile tüm paydaşlarca nitelikli tanıtımlar yapılması,
- Sağlık turizmi amaçlı seyahatlerin artırılması ve bu konuda işbirliklerinin sağlanması amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı öncülüğünde ilgili diğer paydaşların katılımı ile sağlık turizmine yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri yürütülmesi.

#### **Amaç 27. Deniz turizmine yönelik yeni düzenlemelerin yapılması**

- Deniz turizmi birliği yasasının oluşturulması,
- Yabancı bayraklı teknelerin Türkiye'ye girişlerinde gerekli kolaylığın sağlanmasına yönelik düzenlemelerin yapılması,
- Turizm kıyı yapıları ana planının yat turizmine elverişli koyların yapılaşmaya açılmasını engelleyici anlayışla güncellenmesi,
- Yat ve yavaşma olanaklarının artırılması, Türkiye'nin ihtiyaç bulunan kıyı alanlarında yeni yat limanları ve yolcu gemisi terminalleri ile yaşanmakta olan deniz araçlarının bakım-onarımlarını yapacak mega yat çekek yerleri gibi deniz yapı inşaatlarının sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde yapılması,
- Faaliyette olan yat limanlarının doluluk oranı, Akdeniz ve Karadeniz çanağı yat trafiği ve yeni yat inşa oranındaki arz-talep (tekne sayısı ve yat bağlama ihtiyacı) dengesi gözetilerek Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) doğrultusunda bölgenin ihtiyacına yönelik yeni yat limanlarının yatırım planlamasının yapılması,
- Kültür ve Turizm Bakanlığında işletme belgeli konaklamalı turizm tesislerine tanınan teşvik, destek ve KDV indirimlerinden bakanlıktan belgeli konaklamalı ticari yat işletmecilerine de sağlanmasına ilişkin mevzuat düzenlemelerinin yapılması,
- Deniz turizminde hizmet kalitesinin artırılması ve rekabetçi bir yapının sağlanması amacıyla, sektörde hizmet veren araçların sınıflandırılması yapılarak Kültür ve Turizm

Bakanlığı tarafından belgelendirilmesi ve belge sınıfına göre ücret tarifesi oluşturularak ilgili Bakanlıkça onaylanması,

- Rekreatyoneel amaçlı tercih edilen dalış alanlarının markalaşmasının sağlanması; bu amaçla koordinatları belirlenen alanların deniz trafiğine ve su ürünleri avcılığına kapatılması; uygun ve güvenli görülen turistik dalış alanlarına yönelik mevzuat değişikliği yapılarak “deniz altı milli parkı” olarak ilan edilmesi,
- 25 yaş üstü deniz turizmi araçlarının hurda teşviki kapsamına alınarak, sürdürülebilirlik amaçlı yeşil enerjili yeni nesil deniz araçlarına dönüştürülmesi için teşvik sağlanması,
- Kruvaziyer turizmde ülkemiz limanlarının kalkış veya varış limanı olarak tercih edilebilirliğinin artırılması amacıyla, kruvaziyer gemi tedarik firmaları tarafından ihracı yasak veya kontrole tabi gıda ürünlerinin tedarikindeki sınırlamaların esnetilmesi,
- Mavi yolculuk rotalarında yer alan koyların sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla bütüncül kıyı yönetiminin oluşturulması,
- Ticari deniz turizmi araç işletmeciliğinin gelişmesi ve faaliyetlerine göre gemi cinslerinin fiziksel olarak farklılık göstermesi nedeniyle kıyılarımızda ticari deniz turizmi araçlarının bağlama, barınma ve yolcu indirme-bindirme yapabileceği deniz turizmi tesislerinin bölgelerdeki ihtiyaca göre uygun alanların belirlenerek sektörün hizmetine açılması,
- Deniz turizmi araç işletmeciliği sektöründe çalışacak personelin niteliğinin artırılması amacıyla Mesleki Yeterlilik Kurumu nezdinde ilgili Bakanlıklar, İMEAK Deniz Ticaret Odası ve diğer meslek kuruluşlarının ortak çalışmasında sektörde çalışacak personelin meslek tanımının yapılması,
- Mevcut yat limanı kapasitesinin ve kruvaziyer terminallerinin sayısının artırılması ile kruvaziyer yolcu artırımına yönelik çalışmaların desteklenmesi (Yenikapı projesinin hayata geçirilmesi vb.),
- Deniz turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması ve uluslararası düzeyde rekabetin korunarak geliştirilmesi amacıyla ülkemize özgü geleneksel yapıda inşa edilmiş ahşap ilkel yapılı gemilerin marka tescilinin yapılması,
- Koyların uluslararası statüde markalaşmasının sağlanması,
- Su ve deniz sporlarının yaygınlaştırılması (örneğin rüzgâr sörfü),

- Türkiye kıyılarında bulunan çok sayıdaki antik limanın (Listesi Deniz Kuvvetleri Komutanlığında mevcut) değerlendirilmesi, uygun ve hikâyesi bulunan antik limanların tespit edilerek fantastik bir tür olarak deniz turizmine kazandırılması,
- Dalış turizminde hizmet süresini doldurmuş her türlü uçar, yüzer ve yürür araçların temizlendikten sonra bir plan dâhilinde sualtına bırakılmasıyla oluşturulan yapay resifler ile zenginleştirilmiş dalış noktalarının yaygınlaştırılması,
- Dalış merkezi işletmelerinin dalışlarını gerçekleştirdiği alanların balık koruma alanı ilan edilerek her türlü balıkçılık ve zıpkın faaliyetlerine kapatılması.

#### **Amaç 28. Kamp ve karavan turizminin iyileştirilmesi ve desteklenmesi**

- Kamp ve karavan turizmi mevzuatlarının ayrı olarak ele alınması ve sınıflandırılması için Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin güncellenmesi,
- Karavan üretim, muayene, satış sonrası hizmetler ve kamp alanı standartlarına uyumun sağlanması,
- Ülke veya bölge genelinde karavan parkı yapılacak yerlerin bir etüt çalışması ile belirlenmesi ve gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılması,
- Kamp alanlarında tabela vergisi, çevre temizlik vergisi, emlak vergisi, atık su gibi giderlerin makul seviyelere getirilmesi,
- Karavan işletmeciliğinde etkin denetimlerin sağlanması ve anayol üzerinde uygun görülen akaryakıt ve dinlenme tesislerinde karavan park, atık su boşaltma sistemlerinin oluşturulması.

#### **Amaç 29. Spor ve macera turizmi ile ilgili mevzuatın güncellenmesi ve faaliyetlerin desteklenmesi**

- Spor turizmi envanterinin çıkarılması (Gençlik ve Spor Bakanlığı eşgüdümünde Kültür ve Turizm Bakanlığı, spor federasyonları, yerel yönetimler ve kalkınma ajansları işbirliğiyle Türkiye'nin spor turizmi varış noktalarının belirlenmesi, aynı zamanda spor turizmi envanterini de oluşturacak Türkiye spor turizmi coğrafi haritasının çıkartılması),
- Ülkemizin spor turizmi olanaklarının ve daha önce tamamlanan uluslararası büyük spor etkinlikleri için yapılan tesislerin (UNIVERSIADE Kış Oyunları vb.) yurt dışında etkin ve

- sürekli tanıtımının yapılması suretiyle spor turizmine uygun konaklama, yarışma ve antrenman olanakları olan tesislerin uluslararası spor camiasında bilinirliğinin artırılması,
- Spor kamu diplomasisinin etkin bir aracı olarak kullanmak suretiyle uluslararası alanda olumlu Türkiye algısının güçlendirilmesi,
  - Spor tesisi yatırımlarının spor turizmi etkinliklerine uygun biçimde planlanması ve yapılması suretiyle fayda maliyet dengesinin fayda yönünde geliştirilmesi,
  - Ülkemizin ev sahipliğini yaptığı tek ve çok disiplinli uluslararası spor organizasyonlarının öncesinde tanıtım çalışmaları yapılarak ilgi duyan potansiyel ziyaretçilerin Türkiye'ye çekilmesi,
  - Yönetmelikte yer alan “ticari sportif faaliyetler için başlangıcı ve bitişi aynı olması” ibaresinin düzeltilmesi, Jeep safari gibi aktiviteler için yönetmelikte farklı parkurların seçilme olanağının sağlanması ve sportif tur düzenlemek için izin alınması hususunun kolaylaştırılması (Gençlik ve Spor Bakanlığından görüş alınarak),
  - Dernek ve spor kulüplerinin doğa yürüyüşü (trekking) gibi faaliyetleri gerçekleştirmesine kolaylıkla izin verilmesine rağmen seyahat acentalarında bu izinlerin daha zor ve maliyetli olması sebebiyle ortaya çıkan sorunların çözülmesi için ilgili mevzuat düzenlemelerinin yapılması,
  - Dernek ve spor kulüpleri ile acentalar arasında yaşanan denetim konusundaki ikilemin ortadan kaldırılmasına yönelik düzenlemelerin yapılması,
  - Türkiye’de sportif faaliyetlerde kullanılan araçların kullanımına yönelik mevzuat eksikliklerinin giderilmesi, sertifikasyon sisteminin oluşturulmasına dair düzenlemeler ile turistik amaçlı sportif faaliyetlerde kullanılan araçların kiraya verilmesine ilişkin düzenlemelerin yapılması,
  - Rehberlik Meslek Kanununda sportif tur liderliğinin tanımlanması ve sertifikasyonu konusunun TUREB, TÜRSAB ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ortaklığında ele alınması,
  - Sportif faaliyetlerde uçuş lisansı konusunda ehliyetin alınmasında yeterli deneyim şartının getirilmesi için düzenlemelerin yapılması,
  - Spor turizminde sportif faaliyetlerde kullanılan araçlarda farklı bir sınıflandırmaya gidilmesi ve şoförlere yönelik eğitimlerle eksikliklerin giderilmesi,

- Turistin karayolu ile taşınabilmesi için araç yaşı 15 ile sınırlı iken Türkiye'deki sportif faaliyetlerde kullanılan araçların yaş ortalamalarının daha yüksek olması nedeniyle oluşan sorunun bir sınırlama getirilerek giderilmesi,
- Turizm amaçlı sportif faaliyetler yönetmeliğinde farklı kodları (MG2, D2 vb.) içeren araç standartlarının yeniden düzenlenmesi, sportif faaliyetlerde kullanılan malzemelerin yurt dışı imalatlı olması nedeniyle gümrük, KDV vb. konularda devlet desteklerinin sağlanması,
- Spor turizmine yönelik denetimlerin etkin biçimde yapılması için gerekli standartların belirlenmesi,
- Sportif amaçlı faaliyetlerde parkurların kaydedilmesi veya faaliyete geçirilmesi süreçlerinin kısaltılması ve faaliyetlerde rehber denetimlerinin artırılması,
- Sigorta kapsamlarının sportif faaliyetleri içerecek şekilde düzenlenmesi ya da daha az maliyet hedefiyle kapsamı yeterli olmayan sigortaların yapılması hususunun mevzuatta tekrar ele alınması,
- Yürüyüş rotalarında denetimlerde koordinasyonun artırılarak farklı kurumlardan izinlerin alınması sorununun çözülmesi,
- Macera turizmi kapsamında insan kaynaklarının güçlendirilmesi için eğitim ve sertifikasyonların artırılması ve denetlenmesi,
- Macera turizmine yönelik rehberler yetiştirilmesi için eğitim kurumlarında ders verilmesi, ayrıca rehber meslek odalarının bu konuda ilgili federasyonlarla işbirliği içinde uzman rehber yetiştirmesi.

**Amaç 30. Etkinlik turizminin iyileştirilmesi ve uygulamaya yönelik stratejilerin geliştirilmesi**

- Belirli destinasyonlara özgü önem arz eden faaliyetlerin (örneğin bağ turizminin yeniden canlandırılması, üzüm hasadı, tadımı gibi faaliyetlerin yer aldığı bağ festivalleri) desteklenerek yöre ekonomisine katkılarının artırılması,
- Etkinlik turizmi faaliyetlerinin imaj yaratma ve destekleyici faaliyetler olması nedeniyle uzmanlarca yönetilmesi,
- Etkinlik turizmi faaliyetlerinin ekonomik, sosyokültürel ve fiziki çevreye olası olumsuz etkilerine yönelik tedbirlerin alınması,

- Konservatuar ve spor okulları/akademilerinin organizasyon firmaları ile birlikte çalışmasının sağlanması,
- Gösterilerin hazırlanacağı eğitim ve prova salonları gibi tesislerin organizasyon firmalarına tahsisi konusunda iyileştirmelerin yapılması; kostüm, dekor ve aksesuar atölyelerinin oluşturulması.

### **Amaç 31. İnanç turizmine yönelik stratejilerin geliştirilmesi**

- İnanç turizmine yönelik kapsamlı bir pazar araştırması ile hedef destinasyonlarda yürütülecek faaliyetlerin güncellenmesi,
- İnanç turizmi alanındaki eserlere karşı riskleri içeren planların oluşturulması ve bu planların uygulamaya alınması,
- Türkiye’den çeşitli nedenlerle göç eden Süryani veya Rum Ortodoks cemaati gibi toplulukların 3. veya 4. nesillerine ulaşarak hem inanç turizmi hem de diaspora turizmi kapsamında bu pazarın hareketlendirilmesine yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi,
- Türkiye turizm stratejisi kapsamında belirlenen inanç turizmi koridorunun güncellenerek yeni koridorların belirlenmesi ve aktif hale getirilmesi,
- Koruma-kullanma dengesi ve taşıma kapasitesi yönetimi açısından yoğun olan inanç temalı müzelerin ve merkezlerin girişlerinin ücretli hale getirilmesi,
- Dini ritüellerin (Mevlevi Sema Töreni ve Semah vb.) eğlence amaçlı kullanılarak metalaştırılmasının engellenmesi,
- Trakya Bölgesinde yeni rotaların geliştirilmesi, önemli eserlerin (örneğin Enez Ayasofya’sı) rotalara dâhil edilmesi,
- Gemlik, Mudanya, Trilye ve Gölyazı destinasyonlarında bulunan manastır ve kiliselerin rotaya dâhil edilerek bir inanç turizmi destinasyonu yaratılması ve İznik ile birlikte “İslamiyet Öncesi İnanç Turizmi” güzergâhı olarak pazarlanması gibi çalışmaların ulusal düzeyde yaygınlaştırılması.

### **Amaç 32. Kongre ve fuar turizminin geliştirilmesi**

- Kongre ve fuar turizmine yönelik tanıtım ve pazarlamanın tek bir alanın ya da sektörün odak noktasına alınarak yapılması (örneğin finans, lojistik vb.),
- Küçük, orta ve büyük ölçekli kongrelere yönelik özel fonlar hazırlanarak uluslararası kongrelere ev sahibi olma adaylığında ülkemizin ön plana çıkarılması için kullanılması,

- Büyük ölçekli kongre ve fuarlara ev sahipliğinin teşvik edilmesi için vergi muafiyeti (örneğin KDV indirimi) uygulanması,
- Kongre ve ziyaretçi bürolarının bir yasa kapsamında güvence altına alınarak faaliyetlerine devam etmeleri ve bunların ülke geneline yayılmasına katkıda bulunulması,
- Uluslararası kongrelerin ve toplantıların ülkemize getirilmesini sağlayan kuruluşların mücbir sebepler nedeniyle toplantı ve kongrelerinin iptal olması durumunda yaptıkları harcamaların telafisine yönelik sigorta mevzuatı veya poliçesi düzenlemesinin yapılması.

### **Amaç 33. Kırsal turizme yönelik altyapı olanaklarının güçlendirilmesi**

- Kırsal turizm uygulamalarında tarım alanlarının kullanım amacının dışına çıkılmaması, mera alanları dâhil tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması, tarımsal ürünlerin üretim ve satışının öncelikli olması, tarımsal ürünlerin öncelikle kırsal turizmde ve sonrasında yöredeki diğer turizm alanlarında değerlendirilmesi, kırsal turizm tedarik zincirinin yereli geliştirme esaslı yapılanmasının temel ilke olarak benimsenmesi,
- Pansiyon, oda-kahvaltı konaklama ve restoran hizmetlerinin, çiftlik turizmi tesislerinin, turistlerin yereli deneyimlemesi için muhtelif aktivitelerin yapılabileceği mekânların geliştirilmesine yönelik mevzuatın ilgili bakanlıkların görüşü alınarak düzenlenmesi,
- Belediye sınırları içinde veya dışında kırsal alanların kimliğinin korunarak koruma odaklı planlanması ve koruma-kullanma dengesi gözetilerek yöresel mimariye uygun yapılaşmanın sağlanması amacıyla mekânsal planlama ve uygulama amaçlı kırsal turizm alanları tasarım ve kullanım rehberlerinin hazırlanması,
- Kırsal turizmde yapılaşma konusunda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile koordinasyon sağlanması,
- Plansız Alanlar İmar Yönetmeliğinin 63. maddesine; kırsal turizme tahsis edilen alanlardaki yapıların özelliklerinin yeniden belirlenmesi, yapılaşmada yerel mimariye uygun malzeme kullanılması, yapıların doğal afet ve iklim değişikliğine ilişkin risk değerlendirmesi yapılarak inşa edilmesi ve bütün sürecin denetlenmesine dair gerekli düzenlemelerin yapılması hükümlerinin eklenmesi,
- Kırsal turizm uygulamalarında topluluk mutfaklarının (community kitchen), tarımsal ürünlere katma değer sağlanması amacıyla topluluk üretim alanlarının, yöresel somut ve soyut değerlerin yaşatılmasını sağlayacak üretim, işlik, atölye, arşiv, sergileme vb. alanların

alt ve üst yapı düzenlemelerini kapsayacak tasarım, uygulama ilke ve esasların belirlenmesi,

- Kırsal turizmde yörenin kültürünün korunması, gelenek ve göreneklerinin kuşaktan kuşağa bilgi aktarımı ile sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması, belgelendirmenin ve sanal uygulamaların geliştirilmesi ve turistlerin yöreye ilişkin deneyimlerini artırmaya yönelik faaliyetlerin tasarlanması,
- Ormanlık alanlarda büyük ölçekli turizm alt ve üst yapı planlaması ile yatırımların belirlenmesine dair esasların yerel paydaşların katılımıyla belirlenmesi,
- Yerelin kırsal turizm yatırım ve uygulamalarında finansmana erişiminin kolaylaştırılması, kırsal turizmde kooperatifçiliğin özendirilmesi.

**Amaç 34. Erişilebilir turizme yönelik altyapı olanaklarının güçlendirilmesi, engelli kişilerin kültür ve turizm faaliyetlerine katılımlarının artırılması**

- Engelli dostu turizm merkezlerinin oluşturulması, mevcut merkezlerin engelli dostu haline dönüştürülmesi,
- Turizm işletmeleri için erişilebilirlik kriterleri ve sertifikasyon sisteminin geliştirilmesi,
- Tur rehberlerinin erişilebilirlik ve engellilere yönelik davranışlar konusunda eğitilmesi,
- Turizm işletme belgeli tesislerin erişilebilirlik yönünden denetimlerinin etkin yapılması,
- Engellilere yönelik turların teşvik edilmesi,
- Engelli seyahat edenlere indirim uygulanmasının sağlanması.

*İstihdam-Eğitim*

**Amaç 35. Mesleki eğitimin sektörel gereklilikler, sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda çağın şartlarına uyarlanması**

- Eğitim programlarının; sürdürülebilirlik, destinasyon yönetimi, dijital dönüşüm ve turizm teknolojisi gibi konularla çağın şartlarına, eğitim kurumunun kurulduğu bölgenin özelliklerine, mevcut turist potansiyeline ve sektörel gerekliliklere uygun hale getirilmesi,
- Mesleki eğitimde kalitenin yükseltilmesi için çevrimiçi eğitim olanaklarının kullanımının artırılması,
- Mesleki eğitimde teorik eğitime destek verecek nitelikte 7+1, 6+2, 3+1 ya da iş garantili meslek yüksekokulu/fakülte eğitim planları ile programlarının tasarlanması,

- Eğitim kurumlarının eğitim standartları ve program içeriklerinin uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmesi,
- Uluslararası öğrenci değişim programlarından daha fazla öğrencinin yararlanmasının sağlanması,
- Açık öğretim lisans programına ait turizm işletmeciliği bölümlerine yeniden kontenjan tanınması,
- Turizm alanında mesleki eğitim veren kuruluşların MEB ve Yükseköğretim Kurulu tarafından akreditasyona yönlendirilmesi.

**Amaç 36. Staj uygulamalarının mesleki eğitimin gerekliliklerine göre standardize edilmesi**

- Turizm eğitimi veren yükseköğretim kurumlarının akademik takvimlerinin turizm sezonu dikkate alınarak düzenlenmesi,
- Kamu, vakıf üniversiteleri ve MEB'e bağlı mesleki eğitim veren kurumlar ile turizm işletmeleri arasında işbirliği protokolleri yapılarak öğrencilerin eğitim aldığı alandaki ilgili tüm departmanlar ile diğer departmanlarda çalışma/staj imkânının sağlanması,
- Uygulamalı eğitim ve/veya staj yapan öğrencilerin iş yerinde denetimlerini yapacak olan öğretim elemanları için bütçe ayrılması,
- Mesleki eğitime paralel yürütülen stajların uygulanmasına yönelik sektörün ihtiyaçları ve işgücünün özelliklerine göre standartlar getirilmesi,
- Staj dışında iş başı eğitim programları ile işgücünün mesleğe başlamadan tecrübe kazanımlarının zorunlu hale getirilmesi.

**Amaç 37. Eğiticilerin eğitiminin yanında sektörel deneyim ve uygulama yeterliliklerinin sağlanması.**

- Lisans veya lisansüstü eğitimi turizm alanında olan ve sektörel deneyime sahip öğretim elemanlarının istihdam edilmesi,
- Sektör ve okul işbirliği yapılarak öğretim elemanlarına yönelik ortak çalışma ortamlarının oluşturulması ve bu alandaki mevzuattan kaynaklı kısıtlamaların kaldırılması.

**Amaç 38. Yabancı dil eğitimleri ve dil becerisi kazanımlarının sektörün ihtiyaçları çerçevesinde düzenlenmesi**

- Ön lisans ve lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilere bir yabancı dilin ileri seviyede ve ilave bir yabancı dilin orta seviyede öğretilmesi,

- Yabancı dil sorununun çözülmesinde alternatif aktif öğrenme yöntemleri kullanılması ve özellikle mesleki yabancı dil derslerinin niteliğinin artırılması,
- Yabancı dil bilen, uluslararası alanda tecrübe sahibi kişilerin (Türk veya yabancı uyruklu) ülkeye çekilerek üniversitelerde istihdam edilmesinin kolaylaştırılması.

**Amaç 39. Turizm meslek yasasının oluşturulması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi**

- Turizm meslek yasasının oluşturulması,
- Turizm meslek yasasına ilişkin ilgili STK'lar, turizm işletmeleri ve kamu kurumları ile birlikte iş tanımları ve iş gerekliliklerini belirleyen yasa taslağının oluşturulması,
- Turizm sektöründe istihdam edilen personelin 12 ay istihdam edilebilmesi konusunda yasal düzenlemelerin yapılması ve çalışma koşullarında standardizasyonunun sağlanması.

**Amaç 40. Tüm düzeylerde eğitim veren kuruluşlar ile sektör arasındaki entegrasyonun dönemsellikten arındırılarak genele yayılması**

- Kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör kuruluşları işbirliğinde sektör-öğrenci sürekli hamilik/destek uygulamalarının geliştirilmesi,
- Bilimsel çalışmaların sektör-okul işbirliği çerçevesinde faaliyetlere dönüştürülerek uygulanması.

**Amaç 41. Turizmde nitelikli işgücüne özel sektöre ilave olarak kamuda istihdam imkânlarının sunulması**

- Turizm mesleki eğitimi alan her seviyedeki öğrencilerin kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet kollarında yapılacak işe alımlarda başvuru yapabilecek işgücü havuzuna dâhil edilmesi ve kamuda istihdam edilmesinin sağlanması,
- Kamuya ait ya da kamu tarafından işletilen misafirhane gibi işletmelerde turizm eğitimi almış kişilerin istihdam edilmesi,
- Kamuya ait ya da kamu tarafından işletilen misafirhane gibi işletmelere ilişkin meslek standartlarının belirlenmesi ve uygulanması,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatı içerisinde turizm ile ilgili bölümlerden mezun çalışan sayısının artırılması, il kültür ve turizm müdürlüklerinde il müdürünün veya en az bir müdür yardımcısının lisans ve üstü seviyesinde turizm sektörüyle ilgili diplomaya sahip olması, il kültür ve turizm müdürlüklerinde daimî turist rehberi kadrolarının ihdas edilmesi,

- Yerel yönetimlerde ve ilgili kamu kurumlarında (alan başkanlıklarında, milli parklarda, vb.) turizm lisans mezunlarının da istihdam edilmesi.

#### **Amaç 42. Turizm eğitimi almış kişilerin istihdamına yönelik teşvikler ile kamu denetimlerinin sağlanması**

- Turizm işletmelerinin işletme ruhsatı ve/veya belgelendirmeleri sırasında nitelikli çalışan bulundurması ile ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığı ve ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından turizm eğitimi almış çalışan sayısı kotasının konulması ve denetlenmesi,
- 1618 sayılı Kanun ile 2634 sayılı Kanun ve Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte yer alan eğitimli personel çalıştırma ile ilgili hususların, Mesleki Yeterlilik Kurumunca yayımlanan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) içerisinde dikkate alınarak turizm sektöründe istihdam edilecek olanlarda (çağrı usulü ve dışarıdan hizmet alımlarında çalıştırılan personel de dâhil olmak üzere);
  - 5544 Sayılı Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanununa göre düzenlenmiş mesleki yeterlilik belgesinin,
  - 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanununa göre düzenlenmiş olan ustalık belgesinin,
  - MEB veya üniversiteler tarafından verilen diplomanın aranması,
- Bahse konu mevzuatta geçen turizm işletmelerinde çalışanların istihdam edildiği iş/meslekle ilgili olmak üzere kademeli olarak 2024 yılı sonuna kadar yüzde 25’inde, 2026 yılı sonuna kadar yüzde 50’sinde, 2028 yılı sonunda ise yüzde 100’ünde söz konusu belgelerden birine sahip olma zorunluluğu getirilmesi,
- Turizm işletmelerinde çalışan toplam personelin yukarıda ifade edilen oranlara göre en az yüzde 20’sinin istihdam edildiği iş/meslekle ilgili olmak üzere “turizm alanında ön lisans ve üstü diplomaya sahip olması” hususunun 1618 sayılı Kanun ve 2634 sayılı Kanun kapsamına eklenmesi,
- Turizm işletmelerinin personel mezunları istihdam edebilmeleri için vergi ve SGK teşviklerinin uygulanması ve işletmelerin nitelikli çalışan maliyetlerinin bu yolla azaltılması,
- Meslek ve sektöre ilişkin mevzuatta hem yasa hem de yönetmelikler düzeyinde nitelikli istihdam ile yeni mezun istihdamını teşvik eden, artıran ve motive eden düzenlemelerin yapılması,

- Eğitim hayatında başarılı öğrencilerin sektördeki özel ya da STK'lar tarafından burs, kariyer olanakları, ödül vb. araçlarla desteklenmesine yönelik uygulama ve programların geliştirilmesi,
- Turizm işletme belgesine sahip işletmelerin sorumlu müdürlerinin turizm alanında en az ön lisans derecesine veya TYÇ'de yer alan Seviye 5 ve üzeri belgeye sahip olması,
- Tur ve paket turlarda rehber çalıştırma/bulundurma usul ve esaslarının yeniden belirlenerek bu kapsamda profesyonel turist rehberi bulundurulması gereken tur, transfer vb. hizmet sınırlarının net olarak belirlenmesi.

#### **Amaç 43. Turizmde kadın emeğinin güçlendirilmesi**

- Kadınların turizmde istihdama katılmalarında engel oluşturan sosyal ve kültürel faktörlerin etkisini azaltacak şekilde çalışma koşullarının iyileştirilmesi,
- Turizmde kadın istihdamı açısından program ve projelerin geliştirilmesi,
- Turizmde kadınların karar alma süreçlerine dâhil edilmesinin sağlanması, orta ve üst düzey yönetim pozisyonlarında görev almasının teşvik edilmesi,
- Turizmde çalışanların psikolojik ve fiziksel şiddet ile baskılara uğramaması adına gerekli denetim mekanizmalarının oluşturulması,
- Turizmde kadın örgütlenmelerinin/kadın girişimcilerinin desteklenmesi,
- Turizm sektöründe çalışan kadın örgütlenmelerinin yer aldığı "turizmde kadın platformu" kurulması,
- Turizmde STK'lar ile çatı kuruluşlarının yönetiminde kadın yöneticilerin sayısının artırılması.

#### **Amaç 44. Turizm sektörü ve işletmeler için risk yönetim modelinin oluşturulmasına, risk analizi yapılmasına ve sertifikasyon sağlanmasına yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesi**

- Makro ve mikro düzeyde risk analizi ve sertifikasyonunun geliştirilmesi,
- Turizm için risklerin belirlenmesine yönelik bölgesel ve il düzeyinde örgütlenmelerin gerçekleştirilmesi, turizm işletmelerinin afet genel planlarındaki yeri/yapacakları görevlerin önceden belirlenmesi ve bilgilendirilmesi,
- Kriz dönemlerinde turizm işletmelerine devlet tarafından destek verilmesi,
- İlgili kamu kurumlarının ve özel iletişim servisi sağlayıcılarının acil durumlarda iletişimin kesilmemesini sağlayacak tedbirleri almasının sağlanması,

- Tur ve seyahat işletmelerine ait araçların acil durumlarda tahliye aracı olarak kullanılabilmesine yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi,
- Turizm tesis ve işletmelerinde istihdam edilen personelin yaşanabilecek her türlü krize yönelik ilk yardım, güvenli yaşam, acil durum müdahale eğitimleri gibi eğitimleri almalarının sağlanması,
- Kriz dönemlerinde yabancı turist gruplarını yönlendirmek ve iletişim desteği sağlamak amacıyla turist rehberlerinin görevlendirilmesi,
- Doğal ve kültürel miras alanlarının doğal afetler gibi risklerden etkilenmeyecek veya oluşabilecek olumsuz etkileri en aza indirecek şekilde korunması veya restore edilmesinin sağlanması,
- Özellikle risklerin yoğun olduğu illerde bulunan taşınabilir kültürel mirasın korunması ve tahliye planlarının yapılması,
- Kriz durumlarında etkilenen destinasyonlarda yerel halkın tahliye planları ile turistlerin de güvenli bir şekilde tahliyelerinin gerçekleştirilmesine yönelik tedbirlerin alınması.

### 3.3.1. Turizm Sektörünün Gelişimine Yönelik Önemli Projeler

Raporda belirlenmiş olan amaçlar ve bunlara yönelik tedbirlere ilave olarak sektörün gelişimine katkı sağlayacak proje önerileri geliştirilmiştir. On İkinci Kalkınma Planı dönemi hedef ve amaçlarına yönelik proje önerileri; afet yönetimi, dijitalleşme, pazarlama, erişilebilirlik ve sağlık turizmi konularında turistlere daha iyi bir deneyim oluşturmak için aşağıda sunulmuştur:

***Afet ve Acil Durum Planına Sahip Afete Dayanıklı Destinasyonlar:*** Proje, ulusal ve uluslararası kuruluşların yardımı ile müzelerde, ören yerlerinde, kültürel miras alanları ve turistik yönden önem arz eden alanlarda gerekli altyapı imkânlarının sağlanmasını, yapıların kontrolü ve personelin eğitimi de dâhil olmak üzere afet ve acil durumlara uygun hale getirilmesini ve söz konusu durumlara ilişkin önlemlerin alındığına dair belgelendirmenin yapılmasını içermektedir.

***Akıllı Turist Rehberi Uygulaması:*** Turistlerin seyahat deneyimlerini geliştirmek ve seyahat planlamalarını kolaylaştırmak için kullanışlı bir mobil uygulama oluşturulması ve yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. Bu akıllı rehber uygulaması; seyahat öncesi, seyahat sırası ve seyahat sonrası aşamalarda turistlere zengin içerikler, kişiselleştirilmiş öneriler ve kolay erişimler sunabilir. Kullanıcılar bu uygulama ile seyahat planlaması yapabilir, turistik mekânların tanıtımlarını görüntüleyebilir, hava durumu bilgilerine erişebilir ve yerel etkinlikleri keşfedebilir.

Ayrıca, interaktif haritalar ve gezinti özellikleri sayesinde kolayca rota bulma imkânı sağlaması öngörülmektedir. Akıllı Turist Rehberi Uygulamasının turistlere daha verimli, keyifli ve kişiselleştirilmiş bir seyahat deneyimi sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

**Akıllı Turizm Platformu:** Turistlerin seyahat deneyimlerini dijital teknolojilerle geliştirebilmeleri için bir çevrimiçi platformun oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu platform kullanıcı dostu ara yüzü ve işlevselliği sayesinde seyahatin tüm aşamalarında turistlere kapsamlı hizmetler sunabilir. Kullanıcılar, seyahat planlaması yapabilir, destinasyonlar hakkında bilgi edinebilir, rezervasyonlarını gerçekleştirebilir ve yerel rehberlik alabilirler. Ayrıca, deneyimlerini paylaşarak diğer kullanıcıların yorumlarına erişebilme ve kişiselleştirilmiş seyahat önerileri alabilme özelliklerinin eklenmesi de mümkündür. Akıllı Turizm Platformu turistlerin seyahat deneyimini kolaylaştırarak, daha verimli, interaktif ve memnuniyet sağlayıcı bir turizm deneyimi sunmayı hedeflemektedir.

**Çevrimdışı Seyahatlere Uygun Tesisler:** Proje, teknoloji kullanımının arttığı günümüzde, teknolojik kuşatılmışlık duygusundan arınmak isteyen turistlerin çevrimdışı seyahat taleplerine uygun hizmet alabilecekleri tesislerin kurulmasını içermektedir.

**Turizmde Uçtan Uca Bağlantının Geliştirilmesi:** Proje, turizm sektöründe tüm paydaşları kapsayan bütünlük bir iletişim ve yönetim platformu oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu proje sayesinde turistler, seyahat acentaları, oteller, tur rehberleri, destinasyon yönetim şirketleri ve diğer turizm paydaşları arasında dijital teknolojilerden faydalanarak sorunsuz iletişim ve işbirliği sağlanabilir. Mobil uygulama veya web tabanlı platform, rezervasyon yönetimi, seyahat planlaması, turistlerin canlı destek alabileceği iletişim kanalları, turistik yerlerin interaktif haritaları, geri bildirim toplama ve değerlendirme gibi işlevler sunabilir. Bu proje ile turizm deneyimini iyileştirerek sektörde etkin iletişimi ve verimli iş süreçlerini desteklemek hedeflenmektedir.

**Erişilebilir Müze ve Ören Yerleri:** Proje, müzelerin yanı sıra özellikle ören yerlerinin sadece belirli engellilik durumlarına göre değil bütün engellilik türlerine uygun hale getirilmesini içermektedir. Özellikle görme engelli ve işitme engelli bireylerin ihtiyaçlarına göre uluslararası standartların uygulanması önemlidir.

**Yaşlı ve Engelli Özel Sağlık Turizmi Köyü:** Proje, yaşlı ve engelli bireylerin sağlık ihtiyaçlarını karşılamak, destekleyici hizmetler sunmak ve turistik deneyimlerini geliştirmek

amacıyla tasarlanmıştır. Bu proje, özel sağlık tesisleri, rehabilitasyon merkezleri ve konaklama birimlerini içeren bir köy oluşturmayı hedefler. Köyde, bireylere özelleştirilmiş sağlık hizmetleri, rehabilitasyon programları, tıbbi uzmanlık ve destek personeli sağlanırken, turistik etkinlikler, doğa aktiviteleri ve sosyal etkileşim imkânları sunulabilir. Proje, yaşlı ve engelli bireylerin sağlık turizmi deneyimlerini iyileştirerek onların yaşam kalitesini artırırken, seyahat ve keşif deneyimlerini de sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmelerine olanak verecektir.

### **3.4. Plan Hedef, Amaç ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle İlişkisi ve Uyumunu**

Sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını karşılamak için doğal kaynakları gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da gözeterek koruma ve kullanma şeklidir. Bu nedenle turizm politikalarının sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu olması önemlidir. Turizm sektörü doğal kaynakları yoğun bir şekilde kullanırken, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve istihdam yaratma potansiyeli de taşır. Ancak, turizm sektörü çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarda sürdürülebilirlik açısından birçok sorun ve zorluklarla karşı karşıyadır. Bu husus, turizmin çevresel etkilerinin minimize edilmesini, sosyal ve kültürel etkilerin yönetilmesini, yerel ekonomik kalkınmanın desteklenmesini ve turizmin uzun vadeli sürdürülebilirliğinin sağlanmasını gerektirir.

Turizm sektörünün çevresel etkilerini azaltmak için turizm işletmelerinin çevre dostu uygulamaları benimsemesi, doğal kaynakların korunması ve atık yönetimi konularında yasal düzenlemelerin uygulanması gerekmektedir. Koruma-kullanma dengesini sağlamak amacıyla turizm işletmelerinin ve turistlerin destinasyonlardaki kaynakları verimli kullanmalarını içeren amaç ve hedefler plan dönemi perspektifinde ele alınmıştır. Yine komisyonun belirlediği hedef ve amaçlar, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasına ve turizmin olumsuz sosyal etkilerinin en aza indirilmesine yönelik oluşturulmuştur. Ayrıca, turizm sektörüne yerel katılımı ve refahı artıracak bir yönetim modeli de hedeflenmektedir.

Turizmin bölgelerarası sosyo-ekonomik kalkınmışlık farklarını giderici özelliği dikkate alınarak plan döneminde turizm gelirin az gelişmiş bölgelere, yatay büyümeye ve tüm yıla yayılmasına yönelik tedbirler geliştirilmeye çalışılmıştır. Turizm politikalarının sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu olması, turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarının bir arada değerlendirilmesini ve uzun vadeli sürdürülebilirliğinin sağlanmasını mümkün kılacaktır.

### **3.4.1. Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek İçin Yapılması Önerilen Araştırmalar**

Plan hedeflerinin gerçekleştirilebilmesine yönelik bazı araştırma önerileri şu şekildedir;

- İ turizm seyahat istatistikleri ve seyahat şekillerinin belirlenmesi,
- Turizm destinasyonlarında teknoloji altyapı ihtiyacının belirlenmesi,
- Turizm sektörü çalışan profili araştırması,
- Turizm sektörü yerel sürdürülebilirlik kriterlerinin belirlenmesi,
- Seyahat amacına göre pazar bölümlerinin özelliklerinin tespit edilmesi,
- Yerli ve yabancı yatırımcı özelliklerinin belirlenmesi.

Bu araştırmalar ışığında planın sürdürülebilirliğini sağlayabilecek önemli veriler elde edilmiş olacaktır.

#### 4. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Turizm sektörü, küresel anlamda kriz yılları hariç 2019 yılının sonuna kadar sürekli bir büyüme gösterirken 2020 yılında pandeminin etkisiyle olağanüstü bir çöküş yaşamıştır. Uluslararası turizm kuruluşları UNWTO ve WTTC'nin raporlarına göre, 2020 yılında uluslararası ziyaretçi sayısında yüzde 70'e yakın bir düşüş, turizm gelirlerinde ise yüzde 50'ye varan bir azalma kaydedilmiştir. Ayrıca, turizmin GSYH'ya katkısında yüzde 5,3'lük bir gerileme gözlemlenmiştir. Bu veriler, küresel turizm sektörüne doğrudan etkiyi göstermekte ve sektörde yaşanan durgunluğu gözler önüne sermektedir. Ekonomisi turizm sektörüne dayalı ülkeler başta olmak üzere birçok ülkede ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır.

Pandemi öncesinde Türkiye 45 milyondan fazla turist ağırlayan popüler bir turistik destinasyon iken pandemi ülkemiz turizmini de etkilemiş ve 2020 ve 2021 yıllarında turist gelişlerinde ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Seyahat kısıtlamalarının kaldırılmasının ardından Türkiye turizm endüstrisinde hızlı ve etkili bir toparlanma sürecine girilmiştir. Bu süreçte TGA'nın koordinasyonunda ülkemizin turistler için güvenli ve cazip bir destinasyon olarak tanıtılması amacıyla kampanyalar başlatılmış ve turizm sektörüne önemli destek sağlanmıştır.

Türkiye'nin turizm sektörünü düzenleyen mevzuatın güncelliğini yitirmeye başlaması ve uygulamada görülen aksaklıklar sektör üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Turizm sektörü dinamik ve sürekli gelişen yapısıyla birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de fiziki ve sosyal yapıyı değiştirmektedir. Ancak, bu değişim 1980'lerdeki gibi değil, teknoloji temelli ve bilgi akışının daha yoğun olarak gerçekleştiği bir ortamda gerçekleşmektedir. Bu durum ayrıca uluslararası standartların ve eğilimlerin yanı sıra rekabet ortamında da değişikliği beraberinde getirmektedir. Bu nedenle mevcut mevzuatın uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmesi, daha adil bir rekabet ortamı sağlanması, sürdürülebilir turizm anlayışını benimsemesi ve teknoloji temelli yaklaşımlarla güncellenmesi için çeşitli tedbirlere yer verilmiştir.

Turizm sektörü, sürdürülebilir kalkınma, istihdam artışı ve ekonomik büyümeyi destekleyen bir yapı oluşturmayı temel amaç edinmektedir. Yatırım teşvikleri ile işletmelere modernizasyon ve genişleme imkânı oluşturulurken uluslararası boyutta rekabet gücü desteklenmektedir. On İkinci Kalkınma Planı döneminde KDV muafiyeti, yatırım indirimi, faizsiz kredi ve yatırım teşvik belgesi gibi teşviklerin sektörün ihtiyaçlarına uygun olarak verilmesi önem arz etmektedir.

Turizm sektöründe örgütlenme, uzun yıllar organik olarak gelişme sorunu yaşarken genellikle kamu otoritesinin yönlendirmesi ve teşvikiyle gerçekleştirilmiştir. Fakat değişen uluslararası koşullara uyum sağlayabilmek için; turizm işletmelerini, birliklerini, derneklerini, odalarını, yerel halkı karar mekanizmalarına dâhil eden bir yönetim anlayışını benimseyen organik destinasyon yönetim örgütlerine olan ihtiyaç artmıştır. Bu tür örgütlenmeler, sektörel dayanışma, hızlı çözüm üretme, yıkıcı rekabetin önüne geçme ve daha iyi temsil edilme olanakları sağlamakta ve sektörün uluslararası rekabet gücü de artırılmaktadır. Bu nedenle mevcut raporda TGA işbirliğinde bölgesel ve yerel düzeyde destinasyon örgütlerinin kurulması ve faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik tedbirler geliştirilmiştir.

Sanal ortamların ve uygulamaların daha yaygın kullanımı turistlerin seyahat şekillerini büyük ölçüde etkilemektedir. Bu bakımdan turizmin tüm bileşenlerinde, paydaşlarında ve süreçlerinde bilgi teknolojilerinin aktif bir şekilde kullanılması bu raporda hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedefe paralel olarak, teknolojinin ürettiği büyük verinin sistematik olarak toplanması, analiz edilmesi ve stratejik kararlara dönüştürülmesine yönelik amaçlar da belirlenmiştir. Komisyon üyeleri tarafından, yeni nesil teknolojilerin üretilmesi, kullanılması ve turizm sektörüyle entegre edilmesinin Türkiye turizminin önümüzdeki dönemde başarı elde edebilmesi için önemli bir unsur olduğu düşünülmektedir.

Önceki dönemlerde olduğu gibi On İkinci Kalkınma Planı döneminde de komisyon üyeleri tarafından sürdürülebilirlik önemli bir konu olarak görülmüştür. Sürdürülebilir gelişim için turizm sektörünün iklim değişikliği konusunda azaltım ve uyum tedbirleri uygulaması, enerji verimliliğinin artırılması, atık yönetiminin sağlanması, doğal kaynakların korunması ve eğitimler aracılığıyla farkındalığın sağlanması gerekliliği raporda benimsenmiştir. Önümüzdeki dönemde ülkemizin küresel turizm pazarındaki rolünü etkilemesi beklenen sürdürülebilir turizm uygulamalarının planlı bir şekilde hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Turizm sektörünün uluslararası alanda rekabet edebilmesi ve hizmet kalitesiyle ön plana çıkabilmesi nitelikli işgücüne sahip olabilmesi ve buna bağlı olarak günümüz ihtiyaçlarına uygun mesleki eğitimin iyileştirilmesi ve etkin bir kariyer planı sunmasına bağlıdır. Sektörel işbirliklerinin, yabancı dilin geliştirilmesini hedefleyen staj ve uygulamaların yanı sıra teorik altyapıya sahip ve analitik düşünebilen insan kaynağının istihdam edilmesi için eğitim ve araştırma

kurumlarının akademik ve fiziki olarak güçlendirilmesine yönelik tedbirlere bu raporda yer verilmiştir.

On İkinci Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu toplantılarında yapılan tartışmalar neticesinde sürdürülebilirlik, dijitalleşme, destinasyon yönetim modeliyle örgütlenme, eğitimde kaliteye öncelik tanıma ve turizmin çeşitlendirilmesine yönelik tedbirlerle Türkiye'nin uluslararası konumunu güçlendireceği öngörülmektedir. Belirlenen vizyon perspektifinde yapılacak çalışmaların Türk turizmini uluslararası boyutta lider konumuna getirmesinin yanı sıra turizmin doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilerini de en aza indirerek sürdürülebilir gelişimi sağlayacağı düşünülmektedir.

## KAYNAKÇA

- Civelek, M. & Türkay, O. (2021). Türkiye'nin Turistik Tanıtımında Kullanılan Politika ve Stratejilerin İncelenmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 7-29.
- Çiçekdağı, M. (2020). Kalkınma Planlarında Turizm: İçerik Analizi Yöntemi ile Türkiye Kalkınma Planlarının Analizi. *ÇATALHÖYÜK Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 1-11.
- (European Travel Commission (2020). <https://etc-corporate.org/news/tourism-must-be-part-of-national-recovery-and-resilience-plans/>).KONTROL
- Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2020). Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19. *Journal of sustainable tourism*, 29(1), 1-20
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tourism-Statistics-Quarter-IV:-October-December-and-Annual,-2020-37438#:~:text=Turizm%20geliri%202020%20y%C4%B1%20C4%B1nda%20bir,ise%20paket%20tur%20harcamalar%C4%B1%20olu%C5%9Fturdu.&text=Bu%20%C3%A7eyrekte%20t%C3%BCm%20harcama%20t%C3%BCrleri%20ge%C3%A7en%20y%C4%B1%C4%B1n%20ayn%C4%B1%20%C3%A7eyre%C4%9Fine%20g%C3%B6re%20azald%C4%B1.>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tourism-Statistics-Quarter-IV:-October-December-and-Annual,-2021-45785>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-III.-Ceyrek:-Temmuz---Eylul,-2022-45788>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2019-33669>
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2022-49606>
- [https://data.parliament.uk/DepositedPapers/Files/DEP20190713/Industrial\\_Strategy\\_Tourism\\_Sector\\_Deal.pdf](https://data.parliament.uk/DepositedPapers/Files/DEP20190713/Industrial_Strategy_Tourism_Sector_Deal.pdf)
- <https://etc-corporate.org/news/tourism-must-be-part-of-national-recovery-and-resilience-plans/>
- <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2283>
- <https://istanbulhomes.com/tr/blog/haberler/turkiyenin-2023-vizyon-projesi>
- <https://kariyerkapisi.cbiko.gov.tr/>
- [https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/funding-guide/recovery-and-resilience-facility\\_en](https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/funding-guide/recovery-and-resilience-facility_en)
- <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari>
- [https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2022-11/UNWTO\\_Barom22\\_06\\_November\\_EXCERPT.pdf?VersionId=kNOL3rNMSaYFz0XiZmRo0EU8x3cVZpOk](https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2022-11/UNWTO_Barom22_06_November_EXCERPT.pdf?VersionId=kNOL3rNMSaYFz0XiZmRo0EU8x3cVZpOk)

[https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-05/UNWTO\\_Barom23\\_02\\_May\\_EXCERPT\\_final.pdf?VersionId=gGmuSXlwfM1yoemsRrBI9ZJf.Vmc9gYD](https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-05/UNWTO_Barom23_02_May_EXCERPT_final.pdf?VersionId=gGmuSXlwfM1yoemsRrBI9ZJf.Vmc9gYD)

<https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2022/EIR2022-Global%20Trends.pdf>  
<https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2022/EIR2022-Global%20Trends.pdf>

WTTC (2023), Economic Impact Report, <https://wttc.org/research/economic-impact>

<https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.1>

<https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>

<https://www.ktb.gov.tr/TR-133349/stratejik-plan.html>

<https://www.mevzuat.gov.tr>

<https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/a8dd3019-en.pdf?expires=1684867677&id=id&accname=guest&checksum=B4FEB55A8DE0501940D6B2AE96700D4A>

<https://www.tga.gov.tr/turkiyenin-guvenli-turizm-programi-hakkinda/>

<https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism>

<https://www.unwto.org/news/international-tourism-back-to-60-of-pre-pandemic-levels-in-january-july-2022>

<https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance>

<https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/10/01/the-journey-back-to-recovery---resources-to-develop-tourism-sustainably>

<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>

<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c41cef4a-en/index.html?itemId=/content/component/c41cef4a-en>

<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/fbfbf269-en/index.html?itemId=/content/component/fbfbf269-en>

<https://www.oecdilibrary.org/sites/2ac0c5e9en/index.html?itemId=/content/component/2ac0c5e9-en>

<https://www.visitbritain.org/our-five-year-strategy>

<https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/tourism/article/destination-france-the-recovery-and-transformation-plan-for-tourism>

<https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/Standortfoerderung/Tourismuspolitik.html#:~:text=The%20Confederation's%20Tourism%20Strategy%20sets,presence%20on%20the%20tourism%20market>

OECD (2022), “United Kingdom”, in OECD Tourism Trends and Policies 2022, OECD Publishing, Paris.

- OECD (Kasım, 2022). *Tourism Trends and Policies 2022*, OECD Publishing, Paris  
<https://doi.org/10.1787/a8dd3019-en>
- Öztürk, Ş. (2010). Türkiye’de Turizm Sektöründe İstihdam Sorunları. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 12(2), 1-38.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2020). Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, Ankara.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2021). Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, Ankara.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2022). Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, Ankara.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023). Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, Ankara.
- Türker, A., Özaltın Türker, G. (2019). *Güncel Turizm Sorunları*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- TÜRSAB (2020). *Covid-19 Sürecinde Türkiye ve Dünya Turizmi Değerlendirmesi Raporu*.
- UNWTO (2023), *Goa Roadmap for Tourism as a Vehicle for Achieving the Sustainable Development Goals*, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284424443>.
- UNWTO (Eylül, 2022). *UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex*. [https://www.unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2022.20.1.5?role=tab\\_](https://www.unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2022.20.1.5?role=tab_)
- UNWTO, Official Website. *Tourism Data Dashboard*. [https://www.unwto.org/unwto-tourism-dashboard\\_](https://www.unwto.org/unwto-tourism-dashboard_)
- WB (2020). *Tools and Resources for Nature-Based Tourism*. © World Bank, Washington, DC. <http://hdl.handle.net/10986/34433>.
- The World Bank Group (2022). *Destination Management Handbook, A Guide to the Planning and Implementation of Destination Management*. © World Bank, Washington, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099451003012313859/pdf/IDU07402ad17053a5043c909eb80cd040870838c.pdf>
- WB (2020). *Tools and Resources for Nature-Based Tourism*. © World Bank, Washington, DC. <http://hdl.handle.net/10986/34433>
- WEF (Mayıs, 2022). *Seyahat ve Turizm Gelişimi Dizini 2021*. <https://www.weforum.org/reports/travel-and-tourism-development-index-2021/digest>.
- WTTC (Ağustos, 2022). *Travel and Tourism Economic Impact Report 2022*. [https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2022/EIR2022-Global%20Trends.pdf\\_](https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2022/EIR2022-Global%20Trends.pdf_)
- WTTC (Şubat, 2021). *Travel and Tourism Economic Impact Report 2020*. [https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2020/EIR%202020%20Data%20Tables\\_To p%2020%20Final.pdf?ver=2021-02-25-183017-490\\_](https://wttc.org/Portals/0/Documents/Reports/2020/EIR%202020%20Data%20Tables_To p%2020%20Final.pdf?ver=2021-02-25-183017-490_)
- Yaşar, İ. & Çetinkaya, Ç. (2022). Turizmde Popüler Ülkelerin Turizm Politikaları ve Analizi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (3), 1018-1036.

[www.sbb.gov.tr](http://www.sbb.gov.tr)



TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI  
**STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI**

YÖNETİM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ  
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI  
Ankara 2023

Necatibey Cad. No: 110/A 06570 Yüce-tepe - ANKARA  
Tel: +90 (312) 294 50 00 • Faks: +90 (312) 294 52 98

ISBN NO: 978-625-8356-17-5

STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI YAYINLARI BEDELSİZDİR, SATILAMAZ.